

FOR REFERENCE

NOT TO BE TAKEN FROM THIS ROOM

KADINLARDA PSİKO-SOSYAL DEĞİŞİM BOYUTLARI
CİNSİYETLER ve KUŞAKLAR ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

Dr. DENİZ KANDİYOTİ

Mart 1978
Doçentlik Tezi

ÖN SÖZ

Türkiye'de kadınların, özellikle Cumhuriyetten bu yana, önemli sosyal aşamalardan geçtikleri, yeni hak ve özgürlüklere kavuştukları bilinen bir gerçektir. Ancak, değişen konumlarının kadınların rol beklentilerine, tutumlarına ve benlik kavramlarına ne ölçüde yansıdığı, yani psikolojilerini ne yönde etkilediği konusunda fazla bilgimiz yoktur. Acaba toplumsal değişme süreci beraberinde gerçekten psiko-sosyal değişimler getirmiş midir, yoksa gözlemlediğimiz değişmeler yüzeyde mi kalmıştır? Araştırmamızın temel amacı kadınlarda bazı psiko-sosyal değişim boyutlarını inceleyerek bu konuya elimizden geldiğince açıklık getirmeye çalışmaktır. Üzerinde durduğumuz psiko-sosyal değişim boyutları cinsiyet farklılıkları psikolojisinin kuramsal çerçevesinde önemleri bilinen dört temel alandan seçilmiştir. Bunlar sırasıyla; kadınlarda başarıya yönelişler, cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılar, cinsiyet rol standartları ve sosyalleşme özellikleridir.

Amacımıza ulaşabilmek için kuşaklar arası karşılaştırma yöntemi benimsenmiş, Boğaziçi Üniversitesinde okuyan bir genç kız örneklemini kendi anneleriyle karşılaştırılmıştır. Ancak, gerek kızları yaşıtıları olan bir

erkek kontrol grubuyla karşılaştırabilmek, gerekse cinsiyet farklılıkları psikolojisinde bazı temel hipotezleri Türkiye'nin kültür ortamında sınavabilmek amacıyla Boğaziçi Üniversitesinde okuyan bir erkek öğrenci örnekleme de araştırma kapsamına alınmıştır. Böylelikle, hem cinsiyetler hem de kuşaklar arasında karşılaştırmalar içeren iki aşamalı bir araştırma plânı gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın yapılmasına destek olan Boğaziçi Üniversitesi İdarî Bilimler Fakültesi Dekanlığına, Sosyal Bilimler Bölüm Başkanlığı ve Öğretim elemanlarına teşekkür ederim. Ayrıca, örnekleme çalışmalarında bize sağladığı olanaklardan ötürü Boğaziçi Üniversitesi Kayıt İşleri Müdürü Kemal Melek'e, bilgisayar kullanımı esnasında gösterdikleri yakınlıktan ötürü Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar Merkezi kadrosuna, tezin daktilosunu etkin biçimde gerçekleştiren Sürat Daktilo ve Teksir Bürosuna ve Boğaziçi Üniversitesi Basımevi Müdürü Mustafa Niksarlı ve personeline teşekkürü borç bilirim. Araştırmanın tüm safhalarında beni anlayışı ve güveniyle destekleyen eşim Rıfat Kandiyoti'ye de şükran duygularımı belirtmek isterim.

Son olarak, en büyük minnet duygularımı bize vaktlerini veren, ilgi ve destekleriyle araştırmanın yapılmasını mümkün kılan Boğaziçi Üniversitesi öğrencilerine ve annelerine borçluyum.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Ö N S Ö Z	i
İÇİNDEKİLER	iii
ÇİZELGELER	vi
<u>BÖLÜM I</u> ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	
Giriş	1
Araştırmanın Plânı	4
<u>BÖLÜM II</u> CİNSİYET FARKLILIKLARI PSİKOLOJİSİNİN GETİRDİKLERİ: LİTERATÜRÜN İNCELENMESİ	
Konunun Genel Görünümü	8
Kadınlarda Başarı Güdüsü	10
Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargılar	22
Cinsiyet Rollerinin Sosyalleşmesi	27
Türkiye'de Yapılmış Araştırmaların Düşündürdükleri	33
<u>BÖLÜM III</u> YÖNTEM	
Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargı Ölçeğinin Geliştirilmesi	38
Pilot Anketin Geliştirilmesi ve Denenmesi	43
Öğrenci Anketlerinin Uygulanması	44
Anne Anketlerinin Uygulanması	46
Anketlerin Değerlendirilmesi	48

BÖLÜM IV KAVRAMLAR VE GÖSTERGELER

Sosyo-Ekonomik Durum Göstergeleri	50
Sosyal Yaşantıya İlişkin Göstergeler	67
Başarıyla İlgili Göstergeler	70
Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargılar	80
Cinsiyet Rol Standartları	82
Sosyalleşme Özellikleri	83

**BÖLÜM V ERKEKLER VE KIZLAR: Genç Kuşakta
Karşılaştırmalar, Hipotez ve Yorumlar**

Sosyo-Ekonomik Düzey Karşılaştırması	85
Sosyal Yaşantıya İlişkin Farklılıklar	88
<u>Başarıyla İlgili Göstergelerde Karşılaştırmalar</u>	100
Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargılar Konusunda Hipotezler	125
Cinsiyet Rol Standartlarının Karşılaştırılması	140
Sosyalleşme Özelliklerinin Karşılaştırılması	148

**BÖLÜM VI ANNELER VE KIZLAR: Kuşaklararası
Karşılaştırma, Hipotez ve Yorumlar**

Annelerin Aile Özgeçmişleri, Demografik Özellikleri ve Evlilik Tarihçeleri	158
Annelerin Sosyal Yaşantısı	167
Başarıyla İlgili Göstergelerde Karşılaştırmalar	175
Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargılar Konusunda Hipotezler	189
Cinsiyet Rol Standartları Konusunda Hipotezler	206
Sosyalleşme Özelliklerinin Kuşaklararası Karşılaştırılması	211

	<u>Sayfa</u>
<u>BÖLÜM VII ÖZET VE SONUÇLAR</u>	
Cinsiyetler Arasında Karşılaştırmaların Sonuçlarına Toplu Bir Bakış	220
Kuşaklararası Karşılaştırmaların Sonuçlarına Toplu Bir Bakış	231
KAYNAKLAR	244
EKLER	
EK A Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargı Ölçeğinin Geliştirilmesinde Kullanılan Formlar ve İstatistikî İşlemler	265
EK B Kız ve Erkek Öğrencilere Uygulanan Anket Formu	278
EK C Annelere Uygulanan Anket Formu	296

ÇİZELGELER

	<u>Sayfa</u>
1. Cinsiyet Rollerleriyle İlgili Kalıp Yargı Ölçeğinin Ortalama Kalıp Yargı ve Sosyal Beğeni Puanları	42
2. Örnekleme Giren Öğrencilerin Fakülte Sınıf ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	45
3. Yerleşme Merkezi Büyüklüğü Dağılımı	55
4. Yerleşme Merkezi Coğrafi Dağılımı	56
5. Hareketlilik Dağılımı	57
6. Ailenin Ortalama Aylık Gelir Dağılımı	58
7. Babanın Eğitim Düzeyi Dağılımı	59
8. Annenin Eğitim Düzeyi Dağılımı	60
9. Baba Mesleği Dağılımı	61
10. Baba Meslek Düzeyi Dağılımı	62

11. Anne Mesleği Dağılıml	63
12. Dede Mesleği Dağılıml	64
13. Aile Büyüklüğü Dağılıml	65
14. Mezun Olunan Liselerin Dağılıml	66
15. Barınma Koşullarının Dağılıml	92
16. Okumak İçin Sağlanan Maddî Destek Türünün Dağılıml	93
17. İlkokuldan Bu Yana Aileden Uzaklaşma Süreleri Dağılıml	94
18. ye Olunan Dernek Sayısı Dağılıml	95
19. ye Olunan Dernek Tipleri Dağılıml	96
20. Karşı Cinsle İlişki Düzeyi Dağılıml	97
21. Arkadaşlıkta Karşı Cinsle Yakınlık Derecesi Dağılıml	98
22. Arkadaşlıkta Karşı Cinsle Yakınlık T-testleri	99
23. İdeal Meslek Seçiminin Bağlı Bulunulan Faklteyle İlgisi	103
24. İdeal Meslek Seçimi Dağılıml	104

	<u>Sayfa</u>
25. İdeal Meslek Seçimine Verilen Nedenlerin Dağılımı	105
26. Gerçekten Çalışılacağı Tahmin Edilen İşle İdeal Meslek Arasındaki İlişki	106
27. Gerçekten Çalışılacağı Tahmin Edilen İşlerin Dağılımı	107
28. Başarı ve Başarısızlıkta Nedensellik Atıflarının Dağılımı	110
29. Meslekte Başarı Temasını İşleyen Açık Uçlu Cümyele Verilen Yanıtların Dağılımı	113
30. İdeal Evlilikte Kendi İçin İstenenlerin Beklenti Düzeyi	120
31. İdeal Evlilikte Eşten İstenenlerin Beklenti Düzeyi	121
32. İdeal Eşte Kendine Kıyasla Aranan Özelliklerin Kızlar ve Erkekler Arasında T-testleri	123
33. Öztanımlamada Kullanılan Sıfatların Kızlar ve Erkekler Arasında T-testleri	127
34. Kendi Özelliklerinden Duyulan Memnunluk Derecesinin Dağılımı	128

	<u>Sayfa</u>
35. Değişmek İsteyenlerin Diledikleri Değişim Yönü Dağılımı	129
36. Kızların ve Erkeklerin Öztanımlamaları İle Anne ve Baba Algıları Arasındaki Tek Gruplu T-testleri	132
37. Kızların Anne Tanımlamaları ile Erkeklerin Baba Tanımlamalarının İki Gruplu T-testleri	133
38. Cinsiyet Rollerile İlgili Kalıp Yargıların Kız ve Erkekler Tarafından Değerlendirilmesi T-testleri	136
39. Öztanımlamada ve Cinsiyetlerin Özelliklerini Tanımlamada Kullanılan Sıfatların Tek Gruplu T-testleri	138
40. Cinsiyet Rol Standartlarının T-testleri	141
41. Cinsiyet Rol Standartlarının Guttman Ölçeği Modeline Göre Sıralanışı	147
42. Sosyalleşmede Önem Verilen Özelliklerin T-testleri	150
43. Ailede Kendine Yakın, Benzer ve Güçlü Olarak Algılanan Bireylerin Dağılımı	153
44. Annelerin, Kendi Annelerinin ve Eşlerinin Eğitim Düzeyi Dağılımı	162

	<u>Sayfa</u>
45. Annelerin ve Eşlerinin Yaş Dağılımı	163
46. Annelerin Evlenme ve İlk Çocuk Sahibi Olma Yaşı Dağılımı	165
47. Annelerin Eşlerini Tanıma Şekillerinin Dağılımı	166
48. Ailede Alınan Kararların Eşler Arasında Dağılımı	174
49. Annelerin "Başarılı Kadın" Tanımlamalarının Dağılımı	177
50. Başarı ve Başarısızlıkta Nedensellik Atıflarının Kuşaklar Arasında Dağılımı	180
51. Meslekte Başarı Temasını İşleyen Açık Uçlu Cümleye Verilen Yanıtların Kuşaklar Arasında Dağılımı	182
52. İdeal Evlilikte Kadının Beklenti Düzeyinin Kuşaklar Arasında Dağılımı	185
53. İdeal Evlilikte Eşten İstenenlerin Beklenti Düzeyinin Kuşaklar Arasında Dağılımı	186
54. İdeal Eşte Kadına Kıyasla Aranan Özelliklerin Kuşaklar Arasında T-testleri	188
55. Öztanımlamada Kullanılan Sıfatların Kuşaklar Arasında T-testleri	191

56. Kendi Özelliklerinden Duyulan Memnuluk Derecesinin Kuşaklar Arasında Dağılımı	194
57. Değişmek İsteyenlerin Diledikleri Değişim Yönünün Kuşaklar Arasında Dağılımı	195
58. Kızların ve Annelerin Öztanımlamaları İle Anne Algıları Arasındaki Tek Gruplu T-testleri	197
59. Kızların Anne Tanımlamaları İle Annelerin Anne Tanımlamalarının İki Gruplu T-testleri	199
60. Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargıların Kız ve Anneler Tarafından Değerlendirilmesi T-testleri	202
61. Öztanımlamada ve Cinsiyetlerin Özelliklerini Tanımlamada Kullanılan Sıfatların Tek Gruplu T-testleri	204
62. Cinsiyet Rol Standartlarının Kuşaklar Arasında T-testleri	207
63. Cinsiyet Rol Standartlarının Guttman Ölçeği Modeline Göre Sıralanışının Kuşaklar Arasında Dağılımı	209
64. Sosyalleşmede Önem Verilen Özelliklerin Kuşaklar Arasında T-testleri	212

65. Ailede Kendine Yakın, Benzer ve Güçlü
Olarak Algılanan Bireylerin Kuşaklar
Arasında Dağılımı

216

BÖLÜM I

ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

1. Giriş

Araştırmamızın başlıca amacı iki kadın kuşağındaki psiko-sosyal değişimin yön, derece ve dinamiğini saptamaktır. Bu araştırma konusunu benimsememizin nedenleri ise Türkiye'de şimdiye kadar kadınlar üzerinde yapılmış araştırmaların gelişmesi incelenerek daha iyi anlaşılabilir.

Türkiye'de, özellikle Cumhuriyetten bu yana, kadının toplumdaki konumunda yer alan yasal ve siyasal değişmeler, üzerinde önemle durulan konular olmuştur (İnan, 1964; Taşkıran, 1973; Abadan-Unat, 1963, 1967, 1974). Ancak, sosyal bilimciler bu değişmelerin tek başlarına kadınların yaşamlarını ne ölçüde etkilediği, davranışlarını gerçekten belirleyip belirlemediği konusunda kısa zamanda sorular sormaya başlamışlardır. Böylece, toplum-

sal değişme süreci içerisinde kadının yerinin yapısal belirleyicilerini dolaylı veya dolaysız bir biçimde vurgulayan araştırmaların sayısı giderek artmıştır. Türkiye'de değişen toplum ve aile yapısının kadınlar üzerindeki etkileri, kadınlara karşı tutumlarda yöresel farklılıklar, iç ve dış göçün etkileri, kadının işgücündeki yeri gibi konularda birçok kayda değer çalışma yapılmıştır (Timur, 1972; Kıray, 1964, 1976b; Başaran, 1971; Abadan-Unat, 1977; Kâğıtçıbaşı, 1975; Arkun, 1965; Levine, 1975; Yenisey, 1976; Kandiyoti, 1977a; Çitçi, 1974; Olson-Prather, 1976). Buna karşılık, cinsiyet rollerinin sosyalleşmesi konusunda yapılmış az sayıda çalışma dışında (Başaran, 1974a; Kâğıtçıbaşı ve Kansu, 1977b) kadınların kendilerini ve cinsiyetleriyle ilgili rol beklentilerini ne şekilde algıladıkları konusunda bilginiz daha azdır. Acaba, yukarıda sözünü ettiğimiz sosyal değişme süreci kadınların benlik kavramına, rol beklentilerine, evlilik ve iş konularındaki tutumlarına yansımış mıdır, yoksa bu değişmeler halen psikolojik bir boyut kazanmayıp yüzeyde mi kalmışlardır? Bu soru yanıtlanması zor olduğu derecede önemli görünmektedir. Tüm kültürlerde değişmeye karşı en dirençli tutum ve beklentilerin cinsiyet rolleri etrafında kümelenmediği, psiko-sosyal açıdan bu alandaki değişmelerin daha ağır bir seyir izlediği iyi bilinen bir gerçektir. Acaba, Türkiye gibi hız-

la değişmekte olan bir toplumda cinsiyet rollerinin değişmeye direnci ne ölçüde geçerli, kadınların psiko-sosyal değişimi hangi boyutlarda mevcuttur?

Bu gibi sorular şu sıralarda bütün dünyada birçok toplumbilimcinin ilgisini çektiğinden, onları yanıtlamaya yarayabilecek kuramsal çerçeve gittikçe genişlemekte, özellikle cinsiyet farklılıkları psikolojisi konusunda yeni atılımlar yer almaktadır. Araştırmamızda kadınlarda psiko-sosyal değişim boyutlarını incelemek için cinsiyet farklılıkları psikolojisinin dört ana konusu ele alınmış, hipotez sınamaları bu kuramsal çerçeve içinde yapılmıştır. Bu konular sırasıyla; a) kadınlarda başarı güdüsü, b) cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılar (sex-role stereotypes), c) cinsiyet rol standartları (sex-role standards) ve d) cinsiyetlerin sosyalleşme özellikleridir. Böylece, kuşaklar arasındaki değişmenin yön ve derecesi başarıya yönelişler, cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılarda farklılıklar, cinsiyet rol standartlarında farklılıklar ve sosyalleşme özelliklerinde değişmeler saptanarak incelenmiştir. Ancak, kuşaklar arasında görülen farklılıkların cinsiyetten bağımsız olarak salt bir "yeni kuşak" olgusu olup olmadığını anlayabilmek için kızların karşılaştırılabileceği yaşıt bir erkek kontrol grubu kullanılmıştır. Bir erkek grubunu a-

raştırma kapsamına almanın ikinci önemli nedeni ise cinsiyetler arasında ayırddedici niteliği olduğu literatürde savunulan birçok psikolojik kavramın Türkiye'nin kültür ortamında geçerliğinin sınılanması gereği olmuştur.

Böylece, birinci aşamada Boğaziçi Üniversitesi'nde okuyan bir kız ve erkek öğrenci örnekleminin birbirleriyle karşılaştırıldığı, ikinci aşamada ise kızların kendi anneleriyle karşılaştırıldığı bir araştırma plânı benimsenmiştir.

Gerek cinsiyetler arası, gerekse kuşaklar arası karşılaştırmalarda salt betimleyici bir düzeyde kalınmamış, evvelce belirtildiği gibi cinsiyet farklılıkları psikolojisi alanında hipotez sınımalarına gidilmiştir. Ancak, gerek araştırma konumuzda Türkiye'de önemli bir veri birikimi bulunmaması, gerekse eldeki kuramsal literatürün zaman zaman yetersiz kalması nedeniyle, hipotez sınımasının yanısıra açıkça arayıcı ve betimleyici bir yöntem de benimsenmiştir. Araştırmamızın sonuçları aşağıda belirtilen plâna uyularak sunulacaktır.

2. Araştırmanın Plânı

Amacı yukarıda kısaca anlatılan araştırmamız altı ayrı bölüm halinde sunulacaktır.

Bölüm II'de hipotezlerimizin kuramsal dayanağını oluşturan cinsiyet farklılıkları psikolojisi alanı taramak, araştırmamızda kullanacağımız psikolojik göstergelerin literatürdeki konumları tartışılacaktır.

Bölüm III'de araştırmanın yöntemi konusunda ayrıntılı bilgi verilerek, gerek araştırma örnekleminiz, gerekse araştırmamızın çeşitli aşamaları tanıtılacaktır.

Bölüm IV'te anket ve mülakat tekniğine dayanan araştırma araçlarının içeriğine inilecek, araştırmada kullanılan psikolojik kavramlar ve diğer göstergeler ile benimsediğimiz kodlama sisteminin ayrıntılı bir tartışması yer alacaktır.

Bölüm V'te genç kuşak içinde erkek ve kız öğrenciler arasında yaptığımız karşılaştırmalar konu edilecek, cinsiyet farklılıklarıyla ilgili hipotez ve yorumlar yer alacaktır.

Bölüm VI'da ise anne kuşağının tanıtılması ve kuşaklar arası karşılaştırmaların sonuçları yer alacak, anne-kız farklılıkları konusunda hipotez ve yorumlar işlenecektir.

Sonuç olarak, Bölüm VII'de bulgularımızın topluca bir özeti ve değerlendirmesi yer alacaktır.

BÖLÜM II

CİNSİYET FARKLILIKLARI PSİKOLOJİSİNİN GETİRDİKLERİ: LİTERATÜRÜN İNCELENMESİ

1. Konunun Genel Görünümü

Gerek genel, gerek sosyal psikolojide temel araştırma düzeyinde en güncel ve yoğun tartışma alanlarından biri birçok psikolojik kavramın cinsiyetler arasında farklılık göstermesi ile ilgilidir (Maccoby, 1966; Maccoby ve Jacklin, 1974; Mednick ve Weissman, 1975; Parlee, 1975; Vaughter, 1976; Carlson, 1972; Hochschild, 1973; Lipman ve Tickamyer, 1975). Batıda sosyal psikolojik araştırma deneklerinin genellikle erkek olması dikkati çekmektedir (Holmes ve Jorgensen, 1971). Oysa, kadın ve erkeklerden elde edilen sonuçlar arasında sık sık belirgin farklılıklar göze çarpmakta (Carlson ve Carlson, 1960), bunların nedeni ise çoğu kez gereğince açıklanamamaktadır. Bu gerçekten hareket ederek, psikolojide

birçok temel araştırma alanının tekrar gözden geçirilmesi söz konusu olmuş, cinsiyet farklılıkları psikolojisi giderek gelişen bir alan haline gelmiştir.

Ancak, cinsiyet farklılıkları psikolojisini yeni bir alan gibi tanıtmak son derece yanıltıcı olur. Kadın-erkek farklılıklarının temelleri İmam Gazalî'den Freud'a, Margaret Mead'den Simone de Beauvoir'a kadar, çok değişik kafaları işgal etmiş bir konudur. Değişik disiplinler konuya kendi bakış açılarını getirmişler, kendi damgalarını vurmuşlardır. Antropolojik yaklaşım kültür öğelerinin belirleyiciliği üzerinde dururken (Mead, 1949), sosyologlar, özellikle işlevselci (functionalist) yaklaşımı benimseyenler, toplumsal iş bölümünü ve rol paylaşımını vurgulamışlardır (Parsons ve Bales, 1953). Ancak, tüm disiplinlerde ya biyolojik belirleyiciliğe daha çok ağırlık veren bakış açılarına ya da sosyo-kültürel süreçlerin etkinliğini ön plâna alan yaklaşımlara rastlamak mümkündür.

Psikolojide, Freud'un (1925, 1931, 1933) ve ondan esinlenen kuramcılarının (Deutsch, 1944, 1945; Erikson, 1965) cinsiyet farklılıkları psikolojisine vurdukları damga yadsınmaz. Kadın kişiliğini cinsel anatomi ve işlevlerle sıkı sıkıya bağımlı bir olgu olarak ele alan psikoanalitik yaklaşımın, cinsiyet farklılıklarının daha

sistematik ve bilimsel biçimde ele alınmasını isteyen psikologların ilk boy hedefi haline gelmesi herhalde rastlantı değildir (Weisstein, 1971). Nevarki, ister Freud'cu olsun, ister olmasın birçok kişilik kuramcısının cinsiyet farklılıklarına parçacı ve sistematik olmayan bir biçimde yer verdikleri bir gerçektir. Kadın özellikleri ve erkek özellikleri olarak tanımlanan bir dizi özelliği, tam benzer içeriklerle olmamakla birlikte, birçok kişilik kuramında bulmak mümkündür. Örneğin, Bakan (1966) erkek kişiliğinin "etkin", kadın kişiliğinin ise "birleştirici" bir tarzda işlediğini öne sürmüştü, "etkin" tarzın kendini savunucu, ortaya koyucu ve genişletici özellikleri, "birleştirici" tarzın ise açık ve uzlaştırıcı özellikleri olduğunu iddia etmiştir. Guttman (1970) ise cinsiyetlerin birbirlerinden farklı ego işleyişlerine sahip oldukları üzerinde durmuş, erkeklerin "dışa dönük", kadınların ise "kendine dönük" olduklarını savunmuştur. Bu kişilik kuramcılarında çok benzer bir yaklaşım getiren sosyologlar ise Parsons ve Bales (1953) olmuştur. Bu kuramcılar, ailedeki sosyal işbölümüne psikolojik bir boyut ekleyerek erkeğin "araçsal", kadının ise "ifadesel" bir rol taşıdığını öne sürmüşlerdir. Buna göre, erkek aile ile dış dünya arasında aracı rolünde, kadın ise aile içindeki bireylerin ilişkilerini düzenleyici bir konumdadır.

Gerek Parsons'cu kuramın, gerekse kişilik kuramcılarının üzerinde durduğu nitelikler daha ileride değineceğimiz cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargıların (sex-role stereotypes) içeriğine şaşılacak derecede benzemektedirler. Bu yüzden, bu yaklaşımların yaygın kültür beklentilerini bilimsel evrenseller haline getirmeleri gerek psikologlar, gerekse diğer sosyal bilimciler için bir eleştiri konusu olmuştur.

Şu ana kadar sözünü ettiğimiz parçacı yaklaşımlardan daha sistematik bir ele alışa geçişi belki (Maccoby ve Jacklin) in Cinsiyet Farklılıkları Psikolojisi (1975) adlı yapıtları en iyi şekilde temsil etmektedir. Bu yapıtta, algılama ve bilişsel gelişmeden sosyalleşmeye kadar tüm konularda yapılmış araştırmalar cinsiyet farklılıkları açısından değerlendirilmektedir. Bu geniş literatürü, ancak kendi çalışmamıza ışık tuttuğu ölçüde, yani sınırlı ve seçici bir biçimde taramak durumundayız. Daha önce, cinsiyetler ve kuşaklar arasında karşılaştırmalar yaparken üzerinde duracağımız boyutları başarıya ilişkin yönelişler, cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılar, rol beklentileri ve sosyalleşme özellikleri olarak belirlemiştik. Buna dayanarak, literatürdeki bulgular bu sıraya göre ele alınacaktır.

2. Kadınlarda Başarı Güdüsü

"Başarı Güdüsü" adlı eserin (McClelland, Atkinson, Clark ve Lowell, 1959) yayınlanmasından bu yana, çoğu erkek denekler üzerinde yapılmış araştırmaların sayısı hızla artmıştır. Ancak, başarı güdüsünde cinsiyet farklarının araştırılması, anlaşılması güç ve çelişkili bulgulara yol açmıştır. En çok dikkati çeken bulgulardan biri kadınların başarı güdüsünü arttırmaları beklenen deneysel konumlarda (örneğin, zekâ ve önderlik yeteneğinin vurgulandığı deneylerde) erkeklerin aksine artış yönünde bir değişiklik göstermemeleri olmuştur (Veroff, Wilcox ve Atkinson, 1953). Önceleri, bu sonuç kadınlarda daha düşük bir başarı güdüsü olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ancak, Field (1951) deneysel uyarma zekâ ve önderlik yerine grup tarafından kabul edilme konusunda yapılan kadınlarda başarı güdüsünün anlamlı bir biçimde yükseldiğini göstermiştir. Bu bulgudan çıkarılan sonuçlardan biri, erkeklerin "işe yönelik" oldukları ve doğrudan doğruya işe başarı istedikleri, kadınların ise insan ilişkilerinde başarıyı ön plânda tuttıkları ve çevrenin beğenisini kazanmak istedikleri olmuştur (Garai ve Scheinfeld, 1968).

Horner (1970, 1972) ise kadınların başarı karşısında bir psikolojik engelleme duyduklarını savunarak bu

çelişkili bulgulara yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu engelleme "başarıdan kaçma güdüsü" (motive to avoid success veya M_g) veya "başarı korkusu" (fear-of-success) olarak tanımlanmakta, bu güdü ise kadınların başarıdan doğabilecek olumsuz sonuçlardan ürkmelerinden kaynaklanmaktadır. Olumsuz sonuçların başında iş rekabetine girmiş olmanın kadınlıklarından birşeyler eksilteceği kaygısı ve toplum tarafından bir kenara itilme korkusu vardır. Horner'a göre, kadınlarda başarı "ters" sonuçlar doğuran bir olgu olarak algılandığı ölçüde tedirginlik yaratan ve dolayısıyla ağır psikolojik yükü olan bir olaydır. Böylece, özellikle erkeklerin hakim oldukları sahalarda başarı elde etmek kadınlar için bir iç çelişki kaynağı olabilmektedir. Bir yandan başarı elde ederken, diğer yandan rekabetçi, saldırgan yani tek kelimeyle "erkeksi" olarak algılanmaktan çekinen kadınlar çoğu kez bu çelişkiye girip endişe çekmektense geleneksel rol beklentilerine sığınmayı daha uygun bulmaktadırlar.

Horner bu iddiaları 90 kız ve 88 erkek Üniversite öğrencisiyle yaptığı araştırmayla kanıtlamaya çalışmıştır. Kullandığı ölçme tekniği başarıyla ilgili iç çatışmaları ortaya çıkarmak yönünden alışlagelmiş T.A.T. testinden daha etkin sayılabilir. Horner kız ve erkek öğrencilerden açık uçlu bir hikâyeyi istedikleri gibi

tamamlamalarını istemiştir. Kız öğrencilere verilen cümlede "Birinci dönem sınavları sonunda, Ann tıbbiyeye hazırlık sınıfının birincisi olmuştur" sözcükleri yer almaktadır. Aynı cümle erkeklere bir erkek adı ile değiştirilerek sunulmuştur. Tıp dalında başarı ise A.B.D.'de bu meslekte erkeklerin hemen tamamen hakim olmasından ötürü bilhassa seçilmiştir. Tamamlanan hikâyelerde başarı korkusunun puanlanması belirli kıstaslara bağlanmış, üç belli başlı cevap grubu ortaya çıkmıştır. a) Toplum tarafından reddedilme korkusu: Buna örnek sayılabilecek tipik bir cevap Ann'ın erkek arkadaşını kaybetmemek için bile bile notlarını düşürmesidir. b) Kişinin kadınlığı ve normalliği konusunda kuşku duyması: Bu gruptaki tipik cevaplar başarıdan doğan eksiklik, mutsuzluk ve suçluluk temalarını işlemektedir. c) Yalanlama: Bu son ve ilginç gruptaki denekler cümledeki başarı atfını reddetme veya yalanlama yoluna gitmişlerdir. Elde edilen başarının sahte olduğu, kopya çekilerek elde edildiği veya Ann'ın aslında hemşire olmaya karar verdiği gibi yanıtlar bu gruba girmektedir.

Alınan sonuçlarda, erkek deneklerde başarı korkusu temalarının % 10 oranında bulunmasına karşılık, kadın deneklerde % 62'ye yükseldiği görülmektedir. Horner bu noktadan hareketle şimdiye kadar araştırmalardan elde edilen

çelişkili bulguların kadınlarda başarı korkusuna atfedilebileceği üzerinde durmuştur. Nitekim, Horner yönettiği bir deneyde başarı korkusu puanları yüksek olan kadınların tek başlarına çalışırken rekabetçi bir ortama göre daha iyi sonuç aldıklarını gözlemlemiştir. Başarı korkusu puanları düşük olanlar ise, tam aksine, rekabetin deneysel olarak yaratıldığı bir ortamda daha başarılı olmuşlardır. Diğer ilginç bir bulgu A.B.D.'de kız üniversite öğrencilerinde başarı korkusunun birinci sınıftan dördüncü sınıfa doğru sistematik bir artış göstermesidir. Bu artış Horner evlilik baskısı ile meslek seçimi arasındaki çelişkinin evlenmemiş kızlar için üniversite yıllarının özellikle sonlarında yoğunlaşmaya başlamasına bağlamaktadır. Sanford'a (1961) göre de kızlar bu aşamada uzmanlaştıkları ve mesleklerinde beceri kazandıkları ölçüde evlilik seçeneklerini kendi açılarından daraltmaktadır. Bu daralma kısmen kendi beklentilerinin giderek yükselmesi ve bu beklentileri karşılayacak kimselerin giderek az bulunmasına bağlanmaktadır. Üniversite yıllarını evli, nişanlı veya devamlı bir ilişkiyi sürdürerek yaşayan kadınlarda başarı korkusunun daha az görülmesi de bu kadınlarda daha düşük bir kadınlık endişesi ve reddedilme korkusu olmasıyla açıklanmıştır. Bütün ilginçliğe karşın, Horner'in ileri sürdüklerini iki açıdan eleştirmek mümkündür. Bir yandan, Horner'in kendi yönte-

mi tekrarlanarak elde edilen bazı farklı sonuçlar söz konusudur. Diğer yandan, farklı kültürlerde kadınlar üzerindeki baskıların farklılığını ve değişik psikolojik sonuçlarını vurgulayan yaklaşımlar mevcuttur, dolayısıyla başarı korkusu kavramının evrenselliği şüphelidir.

Horner'in çalışmasını tekrarlayarak farklı veya çelişkili sonuçlar elde eden araştırmacılar vardır (Levine ve Crumrie, 1975; Caballero, Giles ve Shaver, 1975; O'Leary ve Hammock, 1975; Romer, 1975). Bazı araştırmacılar başarı korkusunun kalıcı bir kişilik ögesi olup olmadığını sorgularken (Jellison, Jackson-White, Bruder ve Martyna, 1975) diğerleri bu kavramın geçerliliğini tartışmışlardır (Lockheed, 1975; Pappo, 1972; Tresemer, 1973). Sonuçta, başarı korkusunun bir kişilik ögesi yerine başarının kadın rol beklentilerine ters düştüğünün bilişsel düzeyde bilinci, sosyal sapma korkusu olarak veya durumsal pekiştiricilerin bir sonucu olarak yorumlanabileceği ileri sürülmüştür. Horner'in yöntemini bazı değişikliklerle 1965 ve 1971 yıllarında tekrarlayan Hoffman (1974), gerek erkek, gerekse kadın deneklerde bu zaman birimi içerisinde, başarı güdüsünde bir düşünüş kaydetmiştir. Üstelik, kadınlarla erkekler arasındaki başarı korkusu puan farklarının da kaybolduğunu gözlemlemiştir. Bu farkın ortadan kalkma şekli ise

büsbütün ilginçtir. Kadınlarda % 65 oranında bulunan başarı korkusu cevaplarında bir düşüş olmamış, erkeklerin başarı korkusu oranları 1965'te % 8'den, 1971'de % 77'ye fırlamıştır. Erkeklerde bu başarı korkusu artışını Hoffman Amerika Birleşik Devletleri toplumunda kişisel başarının önem ve değerinin giderek sorgulanmasının bir ürünü olarak görmektedir. Kadınlarda başarı korkusunun içerik olarak fazla değişmemesine karşılık, erkeklerde başarı normuna karşı bir tutum değişikliği söz konusudur. Bu araştırma, başarı korkusunun kalıcı bir kişilik özelliği olmadığı gibi değer ve kültür değişmelerini de yansıtabileceğini akla getirmektedir. Nitekim, Weston ve Mednick (1970) A.B.D.'de üniversiteli zenci kız öğrencilerde beyazlara kıyasla hemen hiç başarı korkusu bulamamışlardır. Bu bulguyu zenci kadının ailesindeki daha hakim konumuna bağlayan araştırmacılar, ekonomik bağımsızlığını koruyabilen zenci kadının daha cazip olarak algılandığına da dikkati çekmektedirler.

Davranışta bilişsel etkenlere ağırlık veren yaklaşımlar başarıdan kaçma olgusunu başarıyla çelişen bir atıfsal çerçeveye bağlamışlardır. Atıf kuramına (attribution theory) dayanarak yapılan çalışmalar başarı beklentilerinin veya başarı olasılığının başarıya yönelik davranışları etkilediğini göstermiştir (Weiner,

Frieze, Kukla, Reed, Rest ve Rosenbaum, 1971). Ayrıca, başarı veya başarısızlığa atfedilen nedensellik türünün de değişik psikolojik sonuçlar yarattığı savunulmuştur. Başarı, yetenek veya gayret gibi içsel ve kalıcı etkenlere atfedilebileceği gibi, şans gibi dışsal ve değişken etkenlere de bağlanabilir. İçsel etkenlere atfedilen başarı kişiye güvence ve gurur verirken, dışsal etkenlere bağlanan başarı kişiye aynı psikolojik doyum sağlamaz. Çeşitli araştırmalar başarıda nedensellik atfının cinsler arasında anlamlı farklılıklar gösterdiğini bulmuştur (Deaux ve Elmswiller, 1974; Bar-Tal ve Frieze, 1973; Frieze, 1975; Taynor ve Deaux, 1973). Kadınlarda başarı gerek kendileri, gerekse başkaları tarafından şansa atfedilirken, aynı başarı düzeyi erkeklerde yetenekle açıklanmaktadır (Deaux, 1976). Böylece, kadınlarda başarının daha çok dışsal etkenlere, erkeklerde ise içsel etkenlere atfedildiğini görmekteyiz. Rotter'in (1966) pekiştiricinin içsel veya dışsal kontrolüne inanç ölçeği de yukarıda değinilen farklılığı yansıtmakta, dışsal kontrole inanç kadınlarda daha yaygın bir biçimde görülmektedir. Kâğıtçıbaşı (1973) tarafından İzmir lise öğrencileri üzerinde yapılmış bir araştırma da dışsal kontrole inancın kız öğrencilerde daha fazla bulunduğunu kanıtlamaktadır. Ancak, başarı korkusunda olduğu gibi dışsal kontrole inancın da kalıcı bir kişilik özelliğinden çok ortamsal koşulları yansıttığı savunulmuştur. Örneğin,

Sanger ve Alker (1972) Rotter ölçeğinin cinsler arasında psikodinamik bir farklılığı ölçmekten çok, kadınların çabalarındaki göreceli etkisizliğin gerçekçi bir değerlendirmesini tercüme ettiğini iddia etmişlerdir. Sonuçta, ne başarı korkusu, ne de başarı atfının cinsler arası farklılıkları konusunda yapılan çalışmalarda tam bir fikir birliğine henüz varılmış değildir.

Kadınlarda başarı sorunlarına yönelişte kayda değer yeni bir deneme Tangri'den (1975a,b) gelmiştir. Bu araştırmacı başarı güdüsüne hayli dolaylı bir yoldan yaklaşmıştır. Özetle, kadınların genellikle gelecek hakkındaki plân ve tasarılarını evlenecekleri erkeğe uyabilmek amacıyla açık uçlu bir biçimde tanımladıklarını, hatta kendi benlik kavramlarını oluşturmayı bile uzun zaman ertelediklerini ileri sürmüştür. Gelecek hakkındaki beklentilerin güncel davranışları belirlemedeki etkisi ise bilinmektedir (Ezekiel, 1968). Buna dayanarak, Tangri evlenecekleri ideal erkeğin tanımlamasını yansıtıcı ölçek (projective measure) olarak kullanmış, kadınların diledikleri hayat tarzının evlilikteki beklentilerine yansıtacağını varsaymıştır. İdeal eş tanımlamasından araştırmacı iki ayrı ölçek geliştirmiştir. Bunlardan birincisi Kadının Geleceği Hakkındaki Beklenti Boyutu veya kısaca Kadının Beklentisi olarak belirlenmiştir. Kadının

beklentisi kadının evlilikten kendi gelişmesi, kendi birşeyler yapabilmesi yönündeki beklentilerini yansıtmaktadır. Örneğin, "gelişmemi engellemeyecek, çalışmalarımı destekleyecek bir erkek" tipinde cevaplar kadının beklentisi açısından "yüksek" olarak puanlanmış, buna karşılık "beni koruyacak, her türlü maddî gereksinimi yerine getirecek bir erkek" türünde cevaplar düşük beklenti puanı almışlardır. Aynı tanımlamadan, Erkekten Beklenenler diye ikinci bir ölçek üretilmiştir. Bu ölçekte evlilikte erkekten beklenen özellikler gözönüne alınmaktadır. Örneğin, "her yönden mükemmel, herkesin saygısını toplayabilen bir insan" yüksek beklenti ifadesiyken, "yakışıklı ve akıllıca" daha düşük bir beklenti belirtisidir.

Tangri'nin varsayımı Kadının Beklentisi boyutunun başarı güdüsünü yansıttığı ve bu boyutta yüksek puan alan kadınların işe ve başarıya daha yönelik olacağıdır. Bu varsayımı kanıtlamak için Tangri 200 üniversiteli kızın meslek seçimlerini kıstas olarak kullanmıştır. Bu öğrenciler meslek seçimi açısından üç gruba ayrılmıştır. Kadınların % 30'un altında temsil edildiği doktorluk, avukatlık gibi meslekleri seçenler "yenilikçiler", kadınların % 30-50 arasında bulunduğu meslekleri seçenler, "ortadakiler", % 50'nin üstünde kadınların çalıştığı sekre-

terlik, hemşirelik gibi uğraşları seçenler ise "gelenek-seller" olarak tanımlanmışlardır. Tangri ideal eş tanım-lamasında yüksek Kadının Beklentisi puanı elde edenlerin meslek seçiminde kadınlar için yeni sayılabilecek alan-lara yöneldikleri gibi, birçok dolaylı ve dolaysız başa-rı güdüsü ölçeğinde (T.A.T dahil) bunların diğer kadın-lardan daha yüksek puanlara sahip olduklarını saptamıştır. Böylece, Tangri ürettiği ölçeğin geçerliliğini bir ölçü-de kanıtlayabilmiştir. Diğer ilginç bir bulgu, kendi beklenti puanları yüksek olan kadınların erkekten bek-lenti puanlarının da yüksek olması, kendileri için arzu ettikleri gelişme düzeyini ideal eşe genellemeleridir. Geleneksel rolleri benimsemiş kadınların ise tipik ola-rak kendileri için beklenti puanları düşük, erkekten beklenti puanları ise çok daha yüksektir. Bu bulgu ise kendileri için istemedikleri başarıyı eşlerine yansıttıkları ve diledikleri hayat tarzını dolaylı bir biçim-de, yani evlenecekleri erkek aracılığıyla yaşamak iste-diklerinin kanıtı sayılmaktadır.

Şimdiye kadar, kadınlar üzerinde Batıda yapılmış araştırmalara değindik. Oysa, birçoğu antropologlar ta-rafından yürütülmüş diğer bir araştırma grubu, genellikle A.B.D.'de yapılmış çalışmaların kültürler arası ge-çerliliğine şüphe düşürebilecek niteliktedir. Özellikle,

kısaca Fallers-Papanek hipotezi olarak adlandırabileceğimiz bir yaklaşıma göre, Türkiye ve diğer Orta Doğu toplumlarında olduğu gibi kadınların cinslerin kesin bir ayrımından çağdaş uğraşlara geçtikleri ortamlarda, Batıdaki kadından psikolojik olarak daha özgür oldukları savunulmaktadır. Edremit'te yaptıkları saha araştırmasında, Fallers ve Fallers (1976) kadınların kendi aralarında kendi dünyalarını yarattıkları ve Batılı kadınlara göre kendilerine daha çok yetecek biçimde yaşadıklarını gözlemlemişlerdir. Ayrıca, bu kadınların meslek sahibi olduklarında "iş" kişiliklerini cinselliklerinden kolayca ayırdıklarını, kadınlıklarıyla meslek yaşantıları arasında bir çelişki doğmadığını da ileri sürmüşlerdir. Pakistan'da çalışan Papanek (1971, 1973) ise Batıda görülen birbirini tamamlayıcı kadın ve erkek meslekleri yerine (doktor-hemşire, patron-sekreter gibi) cins ayrımı yüzünden kadınların başka kadınlara hizmet edebileceği doktorluk ve öğretmenlik gibi mesleklerin ortaya çıktığını söylemektedir. İki cinsiyetin paralel dünyalarının böylece bir ölçüde mesleğe de yansıdığını söyleyen Papanek, Fallers'lara çok benzeyen sonuçlara varmaktadır. Sözü edilen yazarlar bunu açıkça belirtmekle birlikte kültür farklılığından doğan psikolojik özellikler kanımızca cinselliğin denetim türüne bağlı sayılabilir. Şöyle ki, cinselliğin sıkı aile denetimi altında olduğu,

evliliklerin aileler arasında plânlandığı bir ortamda kadınların evlilik için kendi aralarında rekabet etmeleri pek söz konusu değildir. Dolayısıyla, "kadınlık endişesi" duymaları da daha az olasıdır. Bu mantığı daha ileriye götüreceğ olursak, cinselliğin bu tür sıkı bir denetim altına alındığı konumlarda meslekte başarı ile kadınlık endişesi arasındaki ilişkinin büsbütün ortadan kalktığını öne sürmek mümkündür. Cinsellikle meslekte başarının birbirine karışmasının evlilik için serbest rekabetin yaygın olduğu toplumlarda veya toplum kesimlerinde daha fazla görülmesi beklenebilir. Aile ya da toplumdaki gelen dışsal denetimin çok yoğun olduğu ortamlarda ise, Papanek'e göre psikolojik engellemenin rolü önem kaybetmekte, dışsal kısıtlamaların ardında göreceli bir psikolojik özgürlük yatabilmektedir.

Fas'lı sosyolog Mernissi (1975) ise Batı ve İslâm düşünürlerini karşılaştırarak (özellikle Freud ve İmam Gazalî'yi) temelde çok farklı bir kadın cinselliği anlayışının yattığını belirtmekte, cinselliğe getirilen sosyal denetim türlerini bu değişik dünya görüşlerine bağlamaktadır. Ayrıca, Mernissi Fas gibi gelişmekte olan ülkelerde özellikle alt sosyo-ekonomik tabakalarda, erkeklerin geleneksel rol beklentilerini yerine getirmekten aciz bir duruma düştüklerini kaydetmektedir. Değişen

normların etkisi altında Fas'lı kadınların erkekleri bir güçlülük veya başarı kıstası olarak görmemeye başladıklarını ve bunun önemli psikolojik sonuçları olduğunu da yazar ayrıca savunmaktadır.

Kadında başarı güdüsü konusunda geliştirilmiş, evvelce değinilen kuramların ve elde edilmiş bulguların bu değişik kültürlerde geçerliliğini koruyamaması söz konusu olabilir. Ancak, kadınlarda başarı konusunun sosyal ve psikolojik önemi ile, bu son senelerde bu konuda oluşmuş bilgi birikimi yadsınamaz. Kadınlarda başarıya yönelişin yanısıra, kültürlerin davranış beklentilerini daha genel anlamda dile getiren ve geniş ölçüde belirleyen cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılara (sex-role stereotypes) bu aşamada dikkati çekmekte yarar vardır.

3. Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargılar

Her toplumun "kadına özgü" veya "erkeğe özgü" özellikler olarak tanımladıkları kalıp yargıları vardır. Cinsiyet özelliklerinin bu tanımlamaları kişilerin bilinçli veya bilinçsiz olarak kendilerini belirli beklentilere cevap verecek şekilde ayarlamalarına yol açar, belirli bir baskı yaratır. Birçok araştırma kalıp yargıların yaygın olduğu gibi, cinsiyet, yaş, medenî hal ve eğitim düzeyi farklılıkları olduğu hallerde dahi fikir

birliği yaratacak kadar güçlü olduklarını göstermiştir (I.Broverman, D.Broverman, Clarkson, Rosenkrantz ve Vogel, 1970; McKee ve Sherriffs, 1959; Rosenkrantz, Vogel, Bee, I.Broverman, D.Broverman, 1968). Bu bulgulara götüren araştırmaların ilk aşamasında bir grup araştırmacı (Rosenkrantz ve diğerleri, 1968) California Psychological Inventory (CPI) (Gough, 1957) gibi bilinen testleri bir kenara bırakarak, kendi ölçeklerini geliştirmişlerdir. 100 kişilik bir gruptan kadınları erkeklerden ayıran her türlü özellik ve davranışı tanımlamaları istenmiş, bu özelliklerin analizinden 122 sıfat elde edilmiştir. Bu 122 sıfat çift kutuplu hale getirilerek (çok konuşkan - hiç konuşkan değil gibi), bu özelliklerin daha çok kadınlara mı, erkeklere mi özgü olduğu araştırılan bir soru kâğıdı şekline sokulmuştur. Bu soru kâğıdı (Sex-Role Stereotypes Questionnaire) hem uzun, hem kısaltılmış formda birçok değişik gruba uygulanmış, bulguların çoğu bu araçla elde edilmiştir.

Kalıp yargıların yaygınlığının yanısıra göze çarpan diğer önemli bir özellikleri erkeklere atfedilen niteliklerin daha istenilir, arzu edilir olarak kabul edilmeleridir. Sosyal beğenisi yüksek olan erkek özellikleri etkinlik, akılcılık ve girginlik gibi nitelikleri içeren bir küme oluşturmaktadır. Kadınlar için istenilir

özellikler ise canlılık, şefkat ve yumuşaklık etrafında kümelenen bir dizi nitelikten oluşmaktadır.

Kalıp yargıların diğer bir özelliği hem erkeklerin, hem kadınların benlik kavramını ve kendilerini algılayışlarını etkilemesidir. Kadınların kendilerini algılama tarzları erkeklere kıyasla hem daha kalıplaşmış, hem de daha olumsuz bulunmuştur (McKee ve Sherriffs, 1959; Kâğıtçıbaşı ve Kansu, 1977b). Ancak gerek kadınlar, gerek erkekler kendilerini tanımlarken kendi cinsiyetleri için istenilir özelliklerde kalıp yargıdan daha az aşırıya kaçmakta, karşı cinsin istenilir özellikleri konusunda ise tam aksine karşı cinse kalıp yargıdan daha çok yaklaşmaktadırlar (Elman, Press ve Rosenkrantz, 1970). Okman (1973) ise kalıp yargıların kadın ve erkeklerde farklı bir bilişsel yapıyı yansıttıkları, erkeklerin kalıp yargılarda daha çok fiziksel-cinsel tanımlamalara, kadınların ise daha duygusal-ilişkisel tanımlamalara rağbet ettiklerini göstermiştir.

Kalıp yargıların kadın ve erkeklerden beklenen davranışları ve özkavramlarını etkilemesinin ötesinde, bu yargıların ruh sağlığı konusundaki değerlendirmelerde belki de bilinçsiz bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Kalıp yargı soru kâğıdı 79 ruh sağlığı uzmanına sunulurken sıfatların üç ayrı kıstasa göre değerlendiril-

mesi istenmiştir (Broverman, Broverman, Clarkson, Rosenkrantz ve Vogel, 1970). Uzmanlardan "sağlıklı erkek" kişiliğini, "sağlıklı kadın" kişiliğini ve nihayet cinsiyet belirtmeden "sağlıklı yetişkin"i tanımlamaları istenmiştir. Sağlıklı yetişkin tanımının sağlıklı erkek tanımına çok yakın olduğu ve erkeklere özgü sayılan niteliklerin uzmanlarca daha sağlıklı olarak kabul edildiği ortaya çıkmıştır. Kadının sağlıklı sayılabilmesi i- çinse kendi cinsiyetinin kalıplaşmış tanımlamalarına uy- masının beklendiği varsayımından araştırmacılar uzmanla- rın ortaya koyduğu yetişkin ruh sağlığı standartlarına göre kadının otomatik olarak olumsuz bir konumda kaldı- ğını savunmuşlardır. Buna karşılık, Bem (1974, 1975) de- ğişik bir görüş ortaya atmış ve "psikolojik çift cinsel- liğin" (psychological androgyny), yani her iki cinsiyet- in olumlu özelliklerini kapsayan bir psikolojik yapı- nın, daha uyumlu davranışlara yol açacağını iddia etmiş- tir. Bem, kendi geliştirdiği bir testle deneklerin ken- dilerini ne ölçüde kadın, erkek veya her iki cinsiyetin özelliklerini kullanarak tanımladıklarını saptamıştır. Daha sonra yürüttüğü iki deneyde her iki cinsiyetin o- lumlu yönlerini birleştiren deneklerin diğerlerine kı- yasla hem erkeklere, hem kadınlara özgü sayılabilecek işlerde daha başarılı olduklarını kanıtlamıştır. Bu ba- şarıyı ise psikolojik esnekliğin verdiği daha üstün uyum

yeteneğine bağlamıştır.

Cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargıların kişilik üzerindeki etkileri olumlu yönde de, olumsuz yönde de yorumlansa, etkinlikleri yadsınamaz. Bu yargıların bazı demografik değişkenlerle dahi bağlantısı kurulmuştur. Örneğin, kendilerini daha "kadınsı" bir şekilde tanımlayan kadınların doğurganlığının daha yüksek olduğu (Clarkson, Vogel, Broverman, Broverman, Rosenkrantz, 1970) çalışan kadınların kızlarının ise kadın rolünü daha etkin, daha az kalıplaşmış olarak algıladıkları görülmüştür (Vogel, Broverman, Broverman, Clarkson, Rosenkrantz, 1970). Bunun ötesinde, Simmons ve Turner (1975) Kanada'da iki kadın kuşağı üzerinde yaptıkları bir çalışmada değişen cinsiyet rol standartlarına karşın, cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargıların ve benlik kavramlarının değişmediğini saptamış, bunların değişmeye davranış normlarından daha dirençli olduklarını göstermiştir. İstanbul'da yapılan bir pilot çalışmada Kâğıtçıbaşı ve Kansu (1977b) kuşaklar arası karşılaştırmada Simmons ve Turner'a çok benzer sonuçlar elde etmiştir. Böylece, kalıp yargıların belirleyiciliğinin yanısıra durağanlıkları da söz konusudur.

Tüm çalışmaların birleştikleri nokta ise cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargıların etkinliğini vurgulamaktır. Bu aşamada, bu yargıları bu denli güçlü kılan ve temellendiren sosyalleşme özelliklerine değineceğiz.

4. Cinsiyet Rollerinin Sosyalleşmesi

Sosyal bilimciler öteden beri cinsellikle (sex) cinsel benliği (gender identity) özdeş olmayan kavramlar olarak ele almışlardır. Cinsellik biyolojik bir olgu, cinsel benlik ise biyolojik yapının, içerilmiş kültür beklentileriyle yoğrularak ortaya çıkardığı psikolojik bir yapıdır. Cinsiyet, cinsel benliği ve cinsiyet rollerini otomatik bir biçimde değil, bir sosyalleşme süreci içerisinde belirler. Ancak bu süreç öylesine erken başlar ve bilinçaltı iletişimden sistematik eğitime kadar o denli karmaşık ögelere dayanır ki, gözlemlediğimiz sonuçlarda adeta doğa kanunlarının kaçınılmazlığı vardır.

Birçok araştırma farklı sosyalleşme (differential socialization) olgusunun çok erken bir yaşta başladığını göstermektedir. Örneğin, yeni doğmuş çocukların anne ve babalarının ilk 24 saat içerisinde çocuklarını tarif etme tarzlarının çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir biçimde değiştiği (Zubin, Provenzano ve Luria, 1974), ana okul öğretmenlerinin kız ve erkek çocuklara yönelişle-

rinde önemli farklılıklar olduğu (Serbin ve O'Leary, 1975) okul öncesi çocukların dahi cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargıların bilincinde olduğu (Williams, Bennet ve Best, 1975), çocuk odalarının gerek tanzim, gerek oyuncak türleri açısından cinsiyete göre önemli farklılıklar taşıdığı (Rheingold ve Cook, 1975), nihayet, erkek çocuklara özgü oyuncakların Piaget kuramına göre daha zihin geliştirici nitelikte olduğu (Rosenfeld, 1975) gibi çeşitli bulgular ortaya atılmıştır. Ancak, Maccoby ve Jacklin (1975) sosyalleşme konusunda birçok metodolojik güçlük, gözlem ve genelleme problemi olduğuna dikkati çekerek daha temkinli bir yaklaşım benimsemişler, klasik sayılabilecek sosyalleşme boyutlarını (ailedeki sevgi ortamı, kontrol ortamı, bağımsızlık eğitimi v.b.) tek tek ele alarak cinsiyet farklılıkları açısından değerlendirmişlerdir. Gözleme dayanan çalışmalarda, genellikle annelerin sevgi göstermesi açısından 0-5 yaşları arasında cinsiyete bağlı bir farklılık görülmemiştir. Ancak, daha sonraki yaşlarda çocuklara ailelerinden ne kadar sevgi gördükleri sorulunca kızlarda aile sevgisini erkeklerden daha fazla olarak algılama eğilimi bulunmuştur (Siegelman, 1965; Hoffman ve Saltzstein, 1967; Droppleman ve Schaefer, 1963; Bronfenbrenner, 1960). Gözlemler... daha çok okul öncesi çocuklara dayandığından bu fark ya okul çağında başlayan bir farklılaşmaya, ya

da seçici algıya işaret etmektedir.

Aile kontrolü konusunda birçok araştırmacı anne-babaların erkeklere daha sert davrandığını, onları daha çok kısıtladığını iddia etmişlerdir (Radin, 1973; Baumrind, 1971; Hatfield, Ferguson ve Alpert, 1967). Ancak, İngiltere'de boylamsal (longitudinal) bir araştırma yürüten Newson ve Newson (1968) çocukların kısıtlanmasında ilk kayda değer farkı 7 yaşında bulmuşlar, bu yaştan başlayarak kızlara daha az bağımsızlık ve hareket serbestliği verildiğini göstermişlerdir. Başaran'ın (1974a) Ankara'da yaptığı çalışmasında da 7 yaş düzeyinde kız ve erkek çocuklar arasında psiko-sosyal gelişim açısından açık-seçik farklılıklar başladığını, bunların 10-11 yaş gruplarına doğru yoğunlaşarak ilerlediğini görmekteyiz. Üstelik, kız ve erkek çocukların becerilerini geliştirdikleri alanların da 7 yaşından başlayarak kültür beklentilerini yansıttığını görüyoruz (erkeklerin ev dışı davranışlarda daha başarılı olması, kızların ise bireyler arası ilişkiler ve uyum açısından daha üstün olması gibi). Çeşitli kültürlerde yaptıkları araştırmada, Barry, Bacon ve Child (1957) ise özellikle bulûğ çağı üzerinde durmuşlar, erkeklerin başarı ve kendine güvenme, kızların ise çevrelerine karşı sorumluluk duyma yönünde şartlandıklarını göstermişlerdir.

X Çocukların bağımlı davranışlarına karşı tepkilerin de cinsiyetlerine göre farklılaştığı görülmektedir. Çeşitli araştırmacılar bağımlı davranışların erkek çocuklarda kız çocuklardan çok daha az hoşgörülle karşılandığını kaydetmişlerdir (Kagan ve Moss, 1962; Kagan, 1964, Sears, Rau ve Alpert, 1965). Ancak, bu konudaki ilginç bir bulgu annelerin oğullarının bağımlılığına, babaların ise kızlarının bağımlılığına daha olumlu bir biçimde cevap verdiğidir (Maccoby ve Jacklin, 1975).

Çocuklar genellikle cinsiyetlerine uygun davranış, giyim ve oyunlara yöneltilmekte ancak bu konuda erkeklerle kızlara yapıldığından çok daha fazla baskı yapıldığı anlaşılmaktadır. Kızların erkek oyuncaklarıyla oynaması fazla tepki yaratmazken, erkek çocukların oyun, giyim veya herhangi bir bakımdan "kız gibi" olması çok şiddetli tepkiler yaratmaktadır (Lansky, 1967; Fling, ve Manosevitz, 1972; Goodenough, 1957). Nitekim, erkek çocuklar oyuncak seçiminde kızlardan çok daha katı ve tutarlı bir biçimde kendi cinsiyetlerine uygun seçimler yapmaktadırlar (Hartup ve Moore, 1963). Literatüre baktığımızda, erkeklere kendi cinsiyetlerinin rol beklentilerine uyma konusunda çok daha açık-seçik baskılar yapıldığı, kızlara bu öğretinin çok daha dolaylı yollarla verildiği izlenimi doğmaktadır. Bu konuya Hoffman (1972)

ilginç bir bakış açısı getirmiş, kız çocuğunun benlik gelişmesinde erkeklere kıyasla bir gecikme, bir erteleme olduğunu savunmuştur. Gerek kız, gerek erkek çocuk ilk özdeşleşmelerini bakıcıları olan anneye yaparlar. Ancak, kızın ilk bağımlılık odağı olan anneyi model olarak alması kendi cinsiyetinin davranışlarını öğrenmesi açısından tutarlı ve işlevseldir. Dolayısıyla, kız çocuk erkek çocukta olduğu gibi ilk bağımlılığından kurtularak kendi ayrı benlik tanımını getirmenin baskısını pek hissetmez. Bu baskıyı hissetmemesi ise bağımsız bir benlik gelişimini erteler. Geciken benlik ayrışması sonucunda kız kendini çevresi üzerinde daha az etkin hisseder, kendine daha az güvenir, sevgi ve korunma gereksinmesi uzun müddet devam eder (Hoffman, 1972).

Konuya çok daha Freud'cu, fakat benzer bir açıdan yaklaşan antropolog Chodorow da (1974) ısrarla anne-kız ilişkisi üzerinde durmaktadır. Bu yazar birçok kültürde erkek çocuğun tercih edilmesine karşın annelerin çok daha kolayca kızlarına kendilerinin bir uzantısı gibi bakabildiklerine değinmektedir. Dolayısıyla, sosyalleşmede sadece kızın anneye değil, annenin de kızla özdeşleşmesi ve benlik ayrışmasını engelleyici bir tutuma erkek çocukla olduğundan çok daha doğal bir biçimde girmesi söz konusudur. Benlik gelişmesinin kaçınılmaz parça-

ları olan bireyselleşme ve ego farklılaşması kızlar için bu yüzden Chodorow'a göre çok zorlaşmaktadır. Yetişkin kadının da kendi benlik tanımlamasını genellikle ayrı bir benlik olarak değil de başkalarıyla olan ilişkileri yoluyla yapması (birisinin annesi, birisinin eşi gibi) bu gelişmenin ürünleri sayılabilir. Bu sosyalleşme dönüsel bir süreç yaratır. Kendi benlik sınırlarını (ego boundary) belirlememiş bir anne kızının benlik sınırlarını geliştirmesine yardım edemez, onu sınır belirsizliğine (boundary diffusion) iter. Ancak, Chodorow annenin psikolojik güçsüzlüğünün toplumda temellendiğini, daha anaerki toplum veya konumlarda farklı anne-kız etkileşim modelleri olabileceğini savunmaktadır. Java, Endonezya ve Londra gibi değişik toplumlardan örnekler getirerek, annenin güçlü olduğu ve etkin rol oynadığı hallerde özdeşleşmenin farklı nitelikler taşıdığını söylemektedir. Chodorow'un ileri sürdüklerini, çok dolaylı bir biçimde de olsa, kadınlarda başarı güdüsü literatürü kanıtlamaktadır. Çalışan annelerin kızlarının kadın rolünü daha etkin ve daha az kalıplaşmış gördükleri, daha yüksek meslek beklentileri olduğu bilinmektedir (Douvan, 1963; Douvan ve Adelson, 1966). Ayrıca, Tangri'nin (1975b) evvelce değinilen çalışmasında geleneksel olmayan rollere yönelen kadınların kendilerini annelerine yakın hissetmekle birlikte, kendilerini daha çok babala-

rına benzettikleri görülmüştür. Böylece, psikoloji literatüründe başarılı kadınların babalarıyla özdeşleştikleri konusunda varsayımlar olduğunu görüyoruz.

Özet olarak, cinsiyet rollerinin sosyalleşmesinde cinsiyetlere göre önemli farklılaşmalar olduğunu, bu sosyalleşmenin aile içi etkileşimlerden daha yaygın toplum baskılarına kadar çeşitli etkenlerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Kuşkusuz, değişik kültür gruplarında bu etkenlerin değişik bir biçimde şekillenmesi söz konusu olacaktır. Türkiye'de yapılmış araştırmalar bu açıdan kısaca tartışılacaktır.

5. Türkiye'de Yapılmış Araştırmaların Düşündürdükleri

Türkiye'de yapılmış birçok araştırma cinsiyet rollerinin sosyalleşme ortamlarına ışık tutabilecek niteliktedir (Kıray, 1976a,b; Timur, 1972; Başaran, 1974a; Öztürk, 1966, 1965, 1964, 1969; Kâğıtçıbaşı, 1977a; Kâğıtçıbaşı ve Kansu, 1977b; Kandiyoti, 1977a,b; Le Compte ve Le Compte, 1970). Burada amacımız bu çalışmalarını tek tek gözden geçirmekten çok sonuçlarının konumuz açısından bir toplu değerlendirmesini yapmak olacaktır.

Yapılan bütün çalışmalar, Türkiye'de cinsiyetlerin sosyalleşme özelliklerini toplum ve aile yapısına

bağlamaktadır. Geleneksel toplumda, baba soyunun ön plâna alındığı, mülkiyetin sadece erkekler tarafından denetlenildiği, demografik bakımdan olmasa bile ideal olarak ataerkil geniş ailenin hakim olduğu bir ortam söz konusudur (Stirling, 1965; Timur, 1972). Bu ortamda, kız çocuğu kendi ailesine değil, doğuracağı çocuklarla genişleteceği ve çalışmasıyla katkıda bulunacağı bir ataerkil sülâleye aittir. Kadının doğduğu ailedeki konumunun geçiciliği, ergeç "el"e verileceği en erken sosyalleşmesinde dahi vurgulanır. Dolayısıyla, ilk bağımlılık ilişkilerinin ister istemez kısa kesilmesi söz konusudur. Erkekler aynı ortamda belirli bir devamlılık içerisinde gelişirken, kızlar küçük sayılabilecek bir yaşta kendilerini yeni bir ortama hazırlama durumundadırlar. Yeni ortamında, uzun süre kaynanası ve kendinden evvel gelmiş ehtilerine göre daha düşük bir statüde yaşayan kadın, kudretinin doruk noktasına oğullarının evlenip kendisine gelinler getirdiği aşamada varır (Stirling, 1965). Böylece, kadın en kuvvetli bağıllık ilişkilerini oğullarıyla yaşar; kadın oğullarını kayırır, icabında babaya karşı korur (Kıray, 1976a). Babanın gerçekten ataerkil anlamda ailenin tek deneticisi durumunda olduğu hallerde, erkek çocuğun içinde bulunduğu bu "güçsüzler koalisyonuna" karşı çok karışık psikolojik tepkileri olması beklenebilir. Bir yandan erkek olmanın değerinin çok açık

bir biçimde vurgulandığı bir kültür ortamı vardır (Kâğıtçıbaşı, 1976a; Başaran, 1971). Örneğin, sünnet erkeklik özelliğinin törensel bir geçiş çerçevesi içinde kanıtlandığı bir vesiledir (Öztürk, 1966). Böylece, erkek kişiliğinin kültür standartlarına katı bir biçimde uyması yönünde çok açık teşvik ve baskılar vardır. Diğer taraftan, kendisinden daha yaşlı erkeklerin, özellikle babanın ve ağabeylerin karşısında ezilme ve bunun yanısıra anneye güçlü bir özdeşleşme de vardır (Öztürk, 1969). Dolayısıyla, erkek benliği tekrar tekrar ispatlanması gereken, kültürel bakımdan üstün olduğu ölçüde psikolojik olarak daha savunmasız hale gelen bir olgu durumuna düşer. Erkek sosyalleşmesinin bu temel çelişkisi birçok farklı ataerkil toplumda (örneğin Akdeniz ve Latin Amerika toplumları gibi) aynen görülebilmektedir (Slater, 1968).

Kesin olan şudur ki, toplumsal değişme ve değişen aile yapısı erkekler arasındaki yetke ilişkilerini değiştirdiği ölçüde, yukarıda değindiğimiz baskıları çok azaltıcı niteliktedir. Geleneksel ailenin çözülmesi, oğulların babalarından ekonomik açıdan bağımsızlaşmaları, genç yaşta etkin karar vericiler durumuna gelmeleri anlamına gelmektedir (Kıray, 1970). İlk başta maddî plânda yer alan bu bağımsızlaşmanın, zaman içinde psikolojik

düzeğe sıçraması, genç erkeğin ataerkil baskıya başkaldırmasına yol açabilir. Sosyal değişimin erkek sosyalleşmesi üzerindeki psikolojik etkileri derinlemesine araştırmaya değecek konulardan biridir. Ancak, özetle akılda tutulması gereken nokta Türkiye'deki toplumsal değişimin ilk aşamada kadın değil, erkek rollerini ve özellikle erkekler arasındaki yetke ilişkilerini genç erkeklerin lehine değiştirdiğidir (Kandiyoti, 1974, 1976).

Kadınların sosyalleşmesine gelince, tüm çalışmalar kadının uyuma, sorumluluğa ve esnekliğe koşullandırıldığını göstermektedir (Stirling, 1965; Kıray, 1964; Başaran, 1974). Ancak, kadınların toplumdaki daha düşük değerlerinin ve sosyalleşme özelliklerinin değişme karşısında bazı beklenmedik üstünlükler sağladığını gösteren çalışmalar vardır. Örneğin, eşleri Almanya'ya göç etmiş (Kıray, 1976b) ve kendileri Almanya'ya giden kadınların (Abadan-Unat, 1977) yeni konumlarına uyum sağlamakta başarılı oldukları, hatta erkeklerden daha buhursuz oldukları görüşü savunulmuştur.

Kadın yaşantısının birçok araştırmacı tarafından özellikle üzerinde durulan bir diğer yönü ise kadınların kendi cinsiyetlerinden kişilerle kuvvetli birincil grup ilişkileri içerisinde olmaları, erkeklerin dünyasına paralel yaşantılar sürmeleridir (Fallers ve Fallers, 1976;

Kıray, 1964; Mansur, 1972; Benedict, 1974; Olson-Prather, 1976). Cinslerin ayırımından kaynaklanan bu sosyal özelliğin olası psikolojik sonuçları üzerinde yapılan ilginç varsayımlara daha evvel değinmiş, göreceli psikolojik özgürlük hipotezini tartışmıştık.

Burada kısaca değindiğimiz çalışmalar Türkiye'de cinsiyetlerin sosyalleşme ortamlarının özgün niteliklerini anlamamıza kuşkusuz çok yardımcı olmaktadır. Ancak, çoğu köy, kasaba veya küçük kentler çerçevesinde elde edilmiş verilerin, kentsel üst orta tabakaya ne ölçüde maledilebileceği bir merak konusudur. Araştırma grubumuzun bu sosyo-ekonomik düzeyden seçilmiş olması bu yönden ayrıca ilginç sayılabilir. İleride hipotez sınamalarına geçildiğinde yaptığımız birçok yorumda psikolojik literatürden elde edilen bulgularla burada gözden geçirdiğimiz çalışmaların sonuçları birbirleriyle bağdaştırılmaya çalışılacaktır.

BÖLÜM III

Y Ö N T E M

Araştırmamız, iki ayrı anket uygulamasına dayanmaktadır. Birinci anket, Haziran 1977'de uygulanmış, Boğaziçi Üniversitesi'nin tüm fakültelerini içeren bir kız ve erkek öğrenci örneklemini kapsamıştır. İkinci uygulama ise Ekim 1977'de yer almış, kız örnekleminde eş çiftler (matched pairs) yöntemiyle seçilmiş bir anne grubuna mülakat yoluyla anket verilmiştir. Ancak, anket uygulamalarına geçmeden ankette kullanılmak üzere bir ölçek geliştirme çalışması yapıldığından, araştırmaya zaman içindeki gelişmesi açısından yaklaşmak daha yararlı olacaktır. Araştırma beş temel aşamada gerçekleşmiştir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

1. Cinsiyet Rollerine ilgili kalıp yargı ölçeğinin geliştirilmesi
2. Pilot anketin geliştirilmesi ve denemesi

3. Öğrenci anketlerinin uygulanması
4. Anne anketlerinin uygulanması
5. Anketlerin değerlendirilmesi

1. Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargı Ölçeğinin Geliştirilmesi(1)

Rosenkrantz ve diğerlerinin (1968) geliştirdiği aracın Türkiye'ye uygun bir benzerinin bulunmaması, böyle bir ölçeğin araştıracağımız kitle için baştan geliştirilmesi zorunluğunu doğurmuştur. Bu çalışmada Rosenkrantz ve arkadaşlarının yöntemine bir hayli sadık kalınmış, ölçek geliştirme üç ayrı işlem gerektirmiştir.

Birinci aşamada, 56 kız ve 80 erkek öğrenciden kadın ve erkeklerde genellikle görülen başlıca özellik veya davranış biçimlerini açık uçlu bir biçimde yazmaları istenmiştir (Bakınız: Ek A, Form I). 80 erkek öğrencinin cevaplarının içerik analizinden 74 kadın, 75 erkek özelliği elde edilmiştir. 56 kız öğrenciden ise 54 kadın, 62 erkek özelliği çıkmıştır. Bu özelliklerden en az iki kez tekrarlananlar 78 sıfatlık bir liste oluşturmuştur. Bu liste Rosenkrantz ve diğerlerinin geliştirdiği sorukâğıdının 82 sıfatlık kısa formuna içerik açısından bir hayli benzemektedir.

---

(1) Bu ölçeğe bundan böyle kısaca CRKY ölçeği olarak değinilecektir.

İkinci aşamada, 78 sıfatlık liste iki ayrı öğren-
ci grubuna değişik amaçlarla uygulanmıştır. 71 kız ve 71
erkekten oluşan toplam 142 kişilik bir gruba bu özellik-
lerin daha çok erkeklerde mi kadınlarda mı görüldüğü 5
kademeli bir ölçek kullanılarak sorulmuştur. 37 kız ve
36 erkekten oluşan 73 kişilik bir diğer gruba ise bu ö-
zelliklerin ne ölçüde arzu edilir veya istenilir olduk-
ları yine 5 kademeli bir ölçek aracıyla sorulmuştur (Ba-
kınız: Ek A, Form II ve III). Böylece, her sıfat için
bir "kalıp yargı" ortalama puanı, bir de "sosyal beğeni"
ortalama puanı elde edilmiştir (Bakınız: Ek A). Ele-
mede hayli katı bir kıstas kullanılmış, ortalama puanı 3
veya 3'e çok yakın olan (3, ölçekte "farketmez" noktası-
dır) tüm sıfatlar diğer bir teste lüzum görülmeksizin a-
tılmıştır. Ortalama puanları birbirine çok yakın veya
aynı olan sıfatlardan da standart sapması daha düşük o-
lanı tercih edilmiştir. Bu yöntemle, en kaba anlamda a-
yırdediciliğini koruyabilen 17'şer erkek ve kadın özel-
liği elde edilmiştir.

Üçüncü aşamada, elde edilen sıfatların birbirle-
riyle ilintili, tek boyutlu bir ölçek oluşturup oluştur-
madıklarınının sınanması gerekmektedir. Bu sinama 34 sıfa-
tın faktör analiziyle gerçekleştirilmiştir. Faktör ana-
lizi sonucunda tekrar bir eleme yapılmış, sadece tartı-

şılmaz faktöryel uygunluk sağlayan sıfatlar elde tutulmuştur (Faktör analizi sonuçları Ek A'da gösterilmiştir). Böylece, 10 kadın ve 12 erkek özelliği olmak üzere toplam 22 sıfatlık bir ölçek üretilmiştir. Bu ölçek, sosyal beğeni puanlarının dengeli ve kadın-erkek özelliklerinin sistematik olmayan karışık bir biçimde sunulduğu bir şekilde sokularak sorukâğıdına aktarılmıştır. Bu sıfat listesi, üç ayrı kez ayrı maksatlarla kullanılmıştır: Kendini tanımlama, anne ve babasını tanımlama, genellikle kadın ve erkeği tanımlama.

Çizelge 1'de 22 sıfatlık listeyi son halinde, kalıp yargı ve sosyal beğeni ortalama puanlarıyla birlikte görmek mümkündür. Kalıp yargı puanları "erkeklerde çok daha fazla" (1)'den "kadınlarda çok daha fazla"ya (5) kadar uzanmaktadır. Böylece düşük puanlar erkek özelliğini, yüksek puanlar ise kadın özelliğini ifade etmektedir. Sosyal beğeni puanları "çok istenilir bir özellik" (1)'den "hiç istenilmez bir özellik" (5)'e doğru giden bir ölçek aracıyla saptanmıştır. Burada, düşük puanlar sosyal beğeniye ifade etmektedir. Ölçekte dikkati çekebilecek özelliklerden biri önce 78 sıfatlık, sonra 34 sıfatlık listede belirli bir oranda bulunan olumsuz sıfatların faktör analizi sonucunda hemen hemen tamamen elenmiş olmalarıdır. Diğer bir özellik ise, zekâ, başa-

Çizelge 1

Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargı Ölçeğinin
Ortalama Kalıp Yargı ve Sosyal Beğeni Puanları

	Kadın-Erkek Kalıp Yargı Ortalama Puanı	Sosyal beğeni Ortalama* Puanı
Duygusallık	3.93	2.31
Soğukkanlılık	2.06	1.84 /
Sertlik	1.90 /	3.76
Sadakat	3.82	1.75 /
Bağımsızlık	1.72 /	1.60 /
Yumuşaklık	3.76	2.39
Hırslı olmak	2.33	2.52
Fedakârlık	3.83	1.95 /
Geniş ilgileri olmak	2.44	1.61 /
Şefkatli olmak	4.09 †	1.69
Gerçekçilik	2.48	1.53
Konuşkanlık	3.50	1.89
Aileye yönelik olmak	3.78	2.13
Atılganlık	2.14	1.91 /
Boyun eğmek	3.88	4.23 ×
Kendine güvenmek	2.32	1.24
Sıcak insan olmak	3.62	2.74
Saldırganlık	2.18	4.37 -
Titizlik	3.73	2.32
Etrafına hükmetmek	1.92 /	3.26
Üstünlük duygusu	2.06	3.47
Katılık	2.24	3.86

* Düşük ortalama puanlar sosyal beğeniye, daha yüksek ortalama puanlar arzu edilmeyen özellikleri ifade etmektedir.

rı, yaratıcılık, çalışkanlık, beceriklilik gibi işe yönelik etkinliklerle ilgili sayılabilecek sıfatların ayırde-diciliğini koruyamaması olmuştur. Oysa, Rosenkrantz ve diğerlerinin yine bir üniversite ortamında geliştirdiği ilk ölçeğinde iş etkinliğiyle ilgili (competence relat-ed) sayılabilecek daha çok sıfatın kullanıldığı göze çarpmaktadır.

2. Pilot Anketin Geliştirilmesi ve Denenmesi

Anket hazırlığına geçmeden, Boğaziçi Üniversitesi ve diğer bazı üniversitelerden küçük bir öğrenci grubuyla tek tek derinlemesine mülâkatlar yapılmış, gelecek için rol beklentileri, aile ortamlarının özellikleri, karşı cinsle ilişkileri gibi çok çeşitli konularda fikirleri sorulmuştur. Gerek literatür taraması, gerek az önce değinilen ölçek geliştirme çalışması, gerekse öğrencilerle yapılan mülâkatlar esas alınarak bir anket formu geliştirilmiştir. Bu formun uygulama ve anlaşılma kolaylığı ile çekinmeden cevap verebilme gibi özelliklerinin sınanması için küçük bir pilot çalışma yapılmıştır. Bu pilot, İstanbul Üniversitesi'nin Eczacılık, Edebiyat ve İşletme Fakültelerinden 20 kız, 20 erkek toplam 40 öğrenci ile yürütülmüştür. Pilot ankette karşılaşılan zorluk ve eleştirilerden yararlanılarak son anket formu hazırlanmıştır.

3. Öğrenci Anketlerinin Uygulanması

Anket hazırlığından sonra örneklem seçimine geçilmiştir. Değişik mesleklere yönelişi iyi temsil edebilme açısından Boğaziçi Üniversitesi'nin üç Fakültesi (Mühendislik, İdarî Bilimler, Temel Bilimler) kapsama alınmıştır. Ayrıca, Üniversite yıllarının getirmesi beklenebilen tutum değişikliklerini (Newcomb, 1958) açıkça görebilmek için üniversiteye giriş yılı (birinci sınıflar) ve mezuniyet yılı (dördüncü sınıflar) üzerinde durmaya karar verilmiştir. Seçilen örneklem, bağlı oldukları sınıf ve Fakülteleri yüksek oranlarda temsil eden 190 kız, 280 erkek, toplam 470 öğrenciden oluşmaktadır.

Çizelge 2'de örnekleme giren öğrencilerin fakülte sınıf ve cinsiyetlerine göre dağılımları gösterilmiş, Boğaziçi Üniversitesi Kayıt ve Kabul Müdürlüğünden elde edilen gerçek sayılarla karşılaştırılmıştır. Buna göre örneğe giren 470 öğrenci birinci ve dördüncü sınıflarda okuyan toplam 742 öğrenciyi % 63 oranında temsil etmektedir. Amacımız kuşaklararası bir karşılaştırmaya yönelmek olduğu halde, erkek öğrencilere anket uygulanmasının iki önemli nedeni vardır:

- a) Elde edilen farklılıkların cinsiyet farkından bağımsız olarak salt kuşak farkıyla izah edi-

Çizelge 2

Örnekleme Giren Öğrencilerin
Fakülte, Sınıf ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Fakülte	Mühendislik		İdarî Bilimler		Temel Bilimler		Toplam
	I	IV	I	IV	I	IV	
Sınıf							
Toplam Kız Öğrenci (N)	56	31	76	63	42	24	292
Örneğe Giren Kız Öğrenci (N)	42	19	40	42	31	16	190
Örnekleme oranı (%)	75	61	52	66	73	66	65
Toplam Erkek Öğrenci (N)	158	106	81	74	24	7	450
Örneğe Giren Erkek Öğrenci (N)	119	65	48	35	11	2	280
Örnekleme Oranı (%)	75	61	59	47	45	28	62

lebilir olup olmadığının sınanması için kızların karşı cinsten bir kontrol grubuyla karşılaştırılması gerekmektedir.

b) Cinsiyetler arasında farklılıklar gösterdiği literatürden bilinen ve araştırmada kullanılan göstergelerin araştırma örnekleminizde beklenen sonuçları verip vermediğinin sınanması, kavramların geçerliliklerini tartışabilmek açısından çok önemliydi. Öğrencilere uygulanan anket Ek B'de verilmiştir.

4. Anne Anketlerinin Uygulanması

Bu aşamanın en önemli sorunu anne örnekleminin ne şekilde elde edileceği idi. Kuşak farkı dışındaki tüm değişkenlerin etkisini kontrol edebilmek için en etkin yol her kızın kendi annesini bularak örnekleme almak, yani eş çiftler (matched pairs) tekniğini kullanmaktı. Bu amaçla, kız anketlerinin ikametgâh ile ilgili bölümünde açık adres talebinde bulunuldu. Anketlerden elde edilen açık adresler Kayıt ve Kabul Müdürlüğündeki sınıf listeleriyle karşılaştırılarak, eksik bilgi içeren adresler tamamlandı, mevcut telefon numaraları kaydedildi. Kızların % 88 gibi büyük bir çoğunlukla (N= 167) üç büyük metropol, yani İstanbul, Ankara ve İzmir adresleri verdikleri saptandı. Bunlardan 91 adedi İstanbul, 76'sı

ise Ankara ve İzmir adreslerinden oluşmaktaydı. Adresi saptanamayan 1 cevaplayıcı dışında geri kalanların 17'sinin yurdun çeşitli yörelerine, 5 adresin ise yabancı ülkelere dağıldığı görülmüştür. Posta ile yollanacak anketlerde büyük cevaplayıcı kaybı olabileceği gibi, hata payının da çok artacağı hesaplanarak anketlerin, mülâkat yoluyla uygulanmasına karar verilmiştir. Mülâkat tekniğinin getirdiği maliyet ve zaman kısıtlamaları gözönüne alınarak, bu aşamayı İstanbul'da oturan annelere sınırlama gereği görülmüştür. Örnekleme giren adreslere anket uygulamasından iki hafta evvel açıklayıcı bir mektup yollanmış, kısa zamanda araştırma maksadiyle ziyaret edilecekleri bildirilmiştir. Telefonu olanlar daha evvel aranarak mülâkat için randevu alınmış, tüm anneler evlerinde ziyaret edilmiştir. Anketleri, hepsi daha evvel sahada mülâkatçı olarak çalışmış ve bu çalışma için tekrar eğitimden geçmiş dört kız psikoloji öğrencisi uygulamıştır. Toplam olarak 82 tamamlanmış anket elde edilmiş, 9 kişilik bir örneklem kaybı olmuştur. Örneklem kaybı nedenleri sırasıyla şöyledir: 1 red, 2 adres değişikliği, annenin hayatta bulunmadığı 3 adres, annenin yurt veya şehir dışında bulunduğu 3 adres. Anne anketleri kızlarla karşılaştırması yapılacak maddeler dışında içerikte farklıdır ve Bölüm IV'te tartışılacaktır. Annelere uygulanan anket formu Ek C'de gösterilmiştir.

5. Anketlerin Değerlendirilmesi

Tamamlanmış anketlerde açık uçlu soruların tam dökümleri yapılarak kod yönergeleri geliştirilmiş, anketler kodlanmıştır. İstatistiksel işlemler Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar merkezinde SPSS (Statistical Package for the Social Sciences; Nie, Hall, Jenkins, Steinbrenner ve Bent, 1975) paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu programın araştırmada kullanılan istatistik testleri şöyledir:

a) Gruplar arasındaki karşılaştırmalarda (erkek-kız, anne-kız gibi) ve bir grupta aynı ölçeğin değişik uygulamalarında (kalıp yargı sıfatlarının, benlik tanımı, anne tanımı ve kalıp yargı tanımı puanlarının karşılaştırılması gibi), Likert tipi enterval ölçeklerinin kullanıldığı maddelerde t-testi uygulanmıştır.

b) Enterval varsayımının yapılamayacağı maddelerde, nominal değişkenlerde χ^2 , sıralama varsayımı yapılabilen değişkenlerde ise γ ve Kendall'ın tau korelasyon katsayısı gibi parametrik olmayan testler uygulanmıştır.

c) Enterval varsayımının yapılabileceği maddelerin ilişkilerinde Pearson'un r korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

d) CRKY ölçeğinin iç tutarlılık sinamasının yapılması için varimax rotasyonlu faktör analizi kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

KAVRAMLAR VE GÖSTERGELER

Araştırmada kullanılan psikolojik kavramlar ve diğer göstergeler gerek literatür taramasında değindiğimiz boyutları, gerekse derinlemesine mülâkat ve pilot anketlerden edindiğimiz ek bilgileri içerecek biçimde saptanmıştır. İleriki bölümlerde üzerinde duracağımız karşılaştırmalar bu kavram ve göstergelere dayanacağından bunların ayrıntılı bir anlatımına gerek vardır. Bu açıklama ise altı ana başlık altında ele alınabilir:

1. Sosyo-Ekonomik Durum Göstergeleri
2. Sosyal Yaşantıya İlişkin Göstergeler
3. Başarıyla İlgili Göstergeler
4. Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargılar
5. Cinsiyet Rol Standartları
6. Sosyalleşme Özellikleri

1. Sosyo-Ekonomik Durum Göstergeleri

Araştırdığımız grubun sosyo-ekonomik durumunu etrafı bir biçimde saptayabilmek için yerleşme özellikleri, coğrafî hareketlilik, baba, anne ve dede mesleği, aile geliri, baba ve anne eğitim düzeyi, aile büyüklüğü, mezun olunan lise gibi değişkenler kullanılmıştır (Bakınız: Ek B, Soru 31-42, 1.). Annelerin de özgeçmişleri ve kendi aileleri konusunda benzer bilgiler elde edilmiştir (Bakınız: Ek C, Soru 32, 35, 36, 39, 40). İleriki karşılaştırmalara zemin hazırlamak açısından bu göstergelere ilişkin kod kategorileri ve yan dağılımlar kız, erkek ve anneleri kapsayacak şekilde Çizelge 3-14 arasında gösterilmiştir. Bu çizelgelerde annelerle ilgili sayılar evlenmeden önceki kendi ailelerine ait bilgilere dayanmaktadır. Gerek kız, gerek erkek öğrencilerin büyük çoğunluğunun (% 87.9 ve % 82.9) İstanbul, Ankara ve İzmir'de ikamet ettikleri, kasaba ve altı ölçeğindeki yerleşmelerde oturanların çok düşük oranda buldukları (% 2.1 ve % 2.5) Çizelge 3'ten anlaşılmaktadır. Aynı çizelgede annelerin evlenmeden önceki ailelerinin de % 53.7 oranında üç büyük metropolde ikamet ettikleri görülmektedir. Ayrıca, örneklememizde coğrafî hareketlilik göstermeyenlerin çoğunlukta olduğu (kızlarda % 60.5, erkeklerde % 62.5), hareketliliğin ise daha çok metropoller ara-

sında (% 11.6 ve % 6.1) veya kentlerden metropollere doğru yer aldığı anlaşılmaktadır (Çizelge 5). Bu arada, yurt dışında görevli olan ailelerin yurda dönen çocuklarının (yabancı ülkeden-metropole kategorisi) kırsal-kentsel hareketlilik içinde olanlarla aynı oranlarda bulunması da dikkati çekmektedir. Annelerin evlenmeden önceki hareketlilik tarihçeleri de coğrafi açıdan hareket-siz olanların çoğunlukta olduğunu göstermektedir.

Ailelerin ortalama aylık gelirleri oldukça yüksektir. Ancak, kızların % 15.8, erkeklerin % 8.9 oranında ailelerinin gelir düzeyleri konusunda kesin bir fikirleri olmadığını söylemeleri bu konuda açık yanıtlar vermekten çekindikleri izlenimini yaratmaktadır (Çizelge 6).

Baba mesleğinin (Çizelge 9) gelir dağılımıyla irdelenmiş baba meslek düzeyi dağılımı (Çizelge 10) araştırılan grubun genellikle orta, üst orta tabakaya mensup olduğu izlenimini pekiştirmektedir. Kız babalarının % 42.6'sı çok yüksek (serbest meslek, büyük ticaret, sanayi) % 24.7'si ise yüksek (özel veya kamu sektöründe yüksek kademeli personel, üniversite öğretim üyesi, yüksek rütbeli subay) meslek düzeylerine sahiptirler. Bu oranlar erkeklerde % 33.9 (çok yüksek) ve % 25.7 (yüksek) düzeyindedir.

Bu kuşakta az sosyo-ekonomik değişkenlik gösteren bir grupta karşılaşılabileceğimiz hesaba katılarak dede (babanın babası) mesleklerine kadar inme gereği duyulmuştur. Tahmin edilebileceği gibi, dede kuşağında toprakla uğraşanlarla esnafın oranı daha yüksek, buna karşılık özel sektörde ve imalâtta çalışanların sayısı daha düşük çıkmıştır (Çizelge 12). Ancak, dede meslekleriyle ilgili verilerden tutarlı bir dikey hareketlilik göstergesi üretme çabalarımız çeşitli nedenlerden ötürü fazla başarılı olmamıştır. Bazı meslek gruplarında (özellikle büyük ticaretle) büyük bir kuşaklar arası devamlılık bulunmuştur. Değişme görülen diğer gruplarda ise meslek prestijlerinin kuşaklar arasında değişime uğraması (örneğin, dede kuşağında devlet memurluğunun daha saygın olması gibi) yorum zorlukları getirmiştir. Yorum gerektirmeyecek kadar açık meslek düzeyi atlamaları ise elverişsiz derecede düşük sayılara ulaşmıştır. Ancak, bu denemeden çıkan sonuç örneklemimizin genellikle kent kökenliliğini ve orta, üst orta tabaka aidiyetini iki kuşak geriye giderek dahi koruyabildiğidir. Bu durum ise diğer üniversite araştırmalarından elde edilen hızlı dikey geçiş bulgularından bir hayli farklı görünmektedir (Başaran, 1974b). Gerek kız, gerek erkeklerin anneleri genellikle ev kadınıdır (% 77.4 ve % 77.9) (Çizelge 11). Aile büyüklükleri ise kızlarda 3.7, erkeklerde 3.8 gibi metro-

pol ölçülerinde dahi düşük sayılabilecek düzeylerde dir. (Çizelge 13).

Araştırdığımız grubun anne ve baba eğitimi düzeyleri hayli yüksektir (Çizelge 8 ve 9). Özellikle, kızlarda % 63.2, erkeklerde % 53.2'ye varan üniversite mezunu babaların ve hatta kızlarda % 20.5, erkeklerde % 16.8 oranında üniversite mezunu annelerin sayısı da kabarıktır. Öğrencilerin mezun oldukları liseler ise kızlarda % 54.7 oranında, erkeklerde % 31.1 oranında yabancı liselerden oluşmaktadır (Çizelge 14).

S-E-D göstergelerine topluca bakıldığında, araştırılan örneklemin orta, üst-orta tabakadan bir evreni temsil ettiği anlaşılmaktadır.

Çizelge 3

Yerleşme Merkezi Büyüklüğü Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>	<u>Anne</u> <u>N: 82</u>
1. Metropol (İstanbul, Ankara, İzmir)	Sayı 167 % 87,9	232 82,9	44 53,7	
2. Kent	Sayı 13 % 6,8	32 11,4	26 31,7	
3. Kasaba	Sayı 3 % 1,6	5 1,8	8 9,8	
4. Köy	Sayı 1 % 0,5	2 0,7	1 1,2	
5. Yabancı Ülke	Sayı 5 % 2,6	4 1,4	3 3,7	
6. Belirsiz	Sayı 1 % 0,5	5 1,8	0 0	

NOT: Annelerle ilgili sayılar evlenmeden önce kendi ailelerine ait bilgilere dayanmaktadır.

Çizelge 4

Yerleşme Merkezi Coğrafi Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>	<u>Anne</u> <u>N: 82</u>
1. Metropol (Ankara, İstanbul, İzmir)	Sayı %	167 87,9	232 82,9	44 53,7
2. Marmara	Sayı %	5 2,6	21 7,5	12 14,6
3. Ege	Sayı %	3 1,6	7 2,5	4 4,8
4. Akdeniz	Sayı %	4 2,1	5 1,8	1 1,2
5. Karadeniz	Sayı %	0 0	1 0,4	8 9,8
6. Orta Anadolu	Sayı %	3 1,6	6 2,1	4 4,9
7. Doğu/Güneydoğu Anadolu	Sayı %	2 1,0	1 0,4	6 7,3
8. Yabancı ülke	Sayı %	5 2,6	3 1,1	3 3,7
9. Belirsiz	Sayı %	1 0,5	5 1,8	0 0

Çizelge 5

Hareketlilik Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>	<u>Anne</u> <u>N: 82</u>
1. Hareketsiz	Sayı	115	175	44
	%	60,5	62,5	53,7
2. Kırsal-Kentsel Hareketlilik	Sayı	4	13	0
	%	2,1	4,6	0
3. Kentler arasında Hareketlilik	Sayı	6	7	2
	%	3,2	2,5	2,4
4. Kentten metropole	Sayı	27	50	23
	%	14,2	17,9	28,0
5. Metropolden kente	Sayı	2	4	3
	%	1,1	1,4	3,7
6. Yabancı ülkeden Metropole	Sayı	8	7	2
	%	4,2	2,5	2,4
7. Metropoller arasında Hareketlilik	Sayı	22	17	7
	%	11,6	6,1	8,5
8. Düzensiz hareketlilik	Sayı	5	2	1
	%	2,6	0,7	1,2
9. Belirsiz	Sayı	1	5	0
	%	0,5	1,7	0

Çizelge 6

Ailenin Ortalama Aylık Gelir Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. 5.000 liradan az	Sayı %	15 7,9	44 15,7
2. 5.000-10.000 lira arası	Sayı %	53 27,9	89 31,8
3. 10.000-15.000 lira arası	Sayı %	39 20,5	55 19,6
4. 15.000-20.000 lira arası	Sayı %	23 12,1	30 10,7
5. 20.000-25.000 lira arası	Sayı %	13 6,8	10 3,6
6. 25.000 liradan fazla	Sayı %	12 6,3	25 8,9
7. Hiç fikri olmayanlar (Kaçınan)	Sayı %	30 15,8	25 8,9
8. Gelirleri çok değişken olanlar	Sayı %	5 2,6	2 0,7

Çizelge 7

Babanın Eğitim Düzeyi Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>	<u>Anne</u> <u>N: 82</u>
1. Hiç okumamış	Sayı	0	6	7
	%	0	2,1	8,5
2. İlkokula devam etmiş	Sayı	0	12	0
	%	0	4,3	0
3. İlkokulu bitirmiş	Sayı	6	23	6
	%	3,2	8,2	7,3
4. Ortaokul veya benzerine devam etmiş	Sayı	6	20	5
	%	3,2	7,1	6,1
5. Ortaokul veya benzerini bitirmiş	Sayı	4	10	20
	%	2,1	3,6	24,4
6. Lise veya benzerine devam etmiş	Sayı	8	11	4
	%	4,2	3,9	4,9
7. Lise veya benzerini bitirmiş	Sayı	26	26	22
	%	13,7	9,3	26,8
8. Üniversite veya yüksek okula devam etmiş	Sayı	19	22	0
	%	10,0	7,9	0
9. Üniversite veya yüksek okulu bitirmiş	Sayı	120	149	18
	%	63,2	53,2	22,0
0. Belirsiz	Sayı	1	1	0
	%	0,5	0,4	0

Çizelge 8

Annelerin Eğitim Düzeyi Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>	<u>Anne</u> <u>N: 82</u>
1. Hiç okumamış	Sayı	2	17	13
	%	1,1	6,1	15,9
2. İlkokula devam etmiş	Sayı	4	10	5
	%	2,1	3,6	6,1
3. İlkokulu bitirmiş	Sayı	8	42	22
	%	4,2	15,0	26,8
4. Ortaokul veya benzerine devam etmiş	Sayı	8	17	6
	%	4,2	6,1	7,3
5. Ortaokul veya benzerini bitirmiş	Sayı	23	36	18
	%	12,1	12,9	22,0
6. Lise veya benzerine devam etmiş	Sayı	18	19	3
	%	9,5	6,8	3,7
7. Lise veya benzerini bitirmiş	Sayı	73	80	14
	%	38,4	28,6	17,1
8. Üniversite veya yüksek okula devam etmiş	Sayı	15	12	0
	%	7,9	4,3	0
9. Üniversite veya yüksek okul bitirmiş	Sayı	39	47	1
	%	20,5	16,8	1,2

Çizelge 9

Baba Mesleği Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>	<u>Anne</u> <u>N: 82</u>
1. Serbest meslek (doktor, avukat v.b.)	Sayı %	31 16	22 8	5 6,1
2. Ticaret (ithalât-ihracat toptancılık, müteahhitlik v.b.)	Sayı %	43 20	86 23	20 24,4
3. Sanayici	Sayı %	7 4	7 2	1 1,2
4. Özel sektörde yüksek dereceli idareci veya teknik personel	Sayı %	32 17	31 11	3 3,7
5. Kamuda yüksek kademede idareci veya teknik personel	Sayı %	7 4	29 10	10 12,2
6. Subay (albay ve üstü)	Sayı %	3 2	5 2	10 12,2
7. Üniversite öğretim üyesi	Sayı %	5 3	7 2	2 2,4
8. Öğretmen	Sayı %	2 1	13 5	7 8,5
9. Esnaf; küçük imalât ve ticaretle uğraşanlar	Sayı %	8 4	20 7	13 15,9
10. Küçük memur (tezgâhtar, veznedar v.b.)	Sayı %	10 5	13 5	6 7,3
11. Hizmet işçisi (kapıcı, garson v.b.)	Sayı %	1 1	0 0	0 0
12. Diğer işçi	Sayı %	1 1	3 1	0 0
13. Toprakla uğraşanlar	Sayı %	2 1	4 1	5 6,1
14. Meslek belirtmeyenler (ölü, emekli, işsiz)	Sayı %	38 20	60 22	0 0

Çizelge 10

Baba Meslek Düzeyi Dağılımı * ?

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Çok yüksek (serbest meslek, ticaret, sanayi)	Sayı %	81 42,6	95 33,9
2. Yüksek (özel veya kamuda yüksek kademeli personel, üniversite öğretim üyesi, Yüksek rütbeli subay)	Sayı %	47 24,7	72 25,7
3. Orta (küçük imalât ve ticaret, küçük memur)	Sayı %	18 9,5	33 11,8
4. Orta düşük (öğretmen, toprakla ilgili işler)	Sayı %	4 2,1	17 6,1
5. Düşük (hizmet işçisi, işçi)	Sayı %	2 1,1	3 1,1
6. Meslek belirtmeyen (emekli, ölü ve cevapsız)	Sayı %	38 20	60 21,4

* Bu dağılım Çizelge 9'da gösterilen meslek kategorilerinin gelir dağılımıyla irdelenmiş bir gruplamasıdır. ?

Çizelge 11

Anne Mesleği Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>	<u>Anne</u> <u>N: 82</u>
1. Serbest meslek (doktor, eczacı v.b.)	Sayı %	8 4,2	11 3,9	0 0
2. Üniversite öğretim üyesi	Sayı %	3 1,6	1 0,4	0 0
3. Kamu veya özel sektörde idareci	Sayı %	3 1,6	4 1,4	0 0
4. Öğretmen	Sayı %	18 9,5	22 7,9	2 2,4
5. Büro işleriyle uğraşanlar (sekreter, tercüman v.b.)	Sayı %	3 1,6	4 1,4	0 0
6. Kamuda küçük memur	Sayı %	5 2,6	11 3,9	0 0
7. İşçi (singerci, fabrika işçisi v.b.)	Sayı %	2 1,1	6 2,1	3 3,7
8. Ev kadını	Sayı %	147 77,4	218 77,9	77 93,7
9. Meslek belirtmeyenler	Sayı %	1 0,5	3 1,1	0 0

Çizelge 12

Dede* Mesleği Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Serbest meslek (doktor, avukat v.b.)	Sayı %	14 7,4	11 3,9
2. Ticaret (toptan alım satım ile ilgili işler)	Sayı %	51 26,8	47 16,8
3. İmalâtla uğraşanlar (sabuncu v.b.)	Sayı %	3 1,6	3 1,1
4. Özel sektörde idareci	Sayı %	2 1,1	1 0,4
5. Yüksek kademede devlet memuru	Sayı %	15 7,9	21 7,5
6. Subay	Sayı %	18 9,5	20 7,1
7. Öğretmen	Sayı %	10 5,3	7 2,5
8. Küçük memur	Sayı %	10 5,3	22 7,9
9. Esnaf; küçük imalât ve ticaret	Sayı %	12 6,3	25 8,9
10. Din görevlisi	Sayı %	5 2,6	7 2,5
11. İşçi	Sayı %	4 2,1	17 6,1
12. Toprakla uğraşanlar	Sayı %	11 5,8	47 16,8
13. Diğer	Sayı %	5 2,6	1 0,4
14. Bilmeyen, hatırlamayan	Sayı %	30 15,8	51 18,2

* Babanın babası

Çizelge 13

Aile Büyüklüğü Dağılımı

<u>Ailedeki kişi sayısı</u>		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
2	Sayı	16	33
	%	8,4	11,8
3	Sayı	64	95
	%	33,7	33,9
4	Sayı	68	88
	%	35,8	31,4
5	Sayı	31	46
	%	16,3	16,4
6	Sayı	5	7
	%	2,6	2,5
7 ve daha fazla	Sayı	5	7
	%	2,6	2,5
Belirsiz ?	Sayı	1	4
	%	0,5	1,4

Çizelge 14

Mezun Olunan Liselerin
Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Yabancı liseler	Sayı	104	87
	%	54,7	31,1
2. İstanbul, Ankara ve İzmirde Türk Liseleri	Sayı	58	148
	%	30,5	52,8
3. Diğer liseler	Sayı	6	18
	%	3,1	6,4
4. Lise adı vermeyenler	sayı	22	27
	%	11,5	9,6

2. Sosyal Yaşantıya İlişkin Göstergeler

Salt sosyo-ekonomik düzey göstergeleri bize cevaplayıcılarımızın hayat tarzı konusunda tam bir fikir veremez. Oysa, benimsenen yaşantı tarzları tutum ve beklentilerin temellendiği somut dokuyu oluşturur. Kolayca tahmin edilebileceği gibi sosyal yaşantıya ilişkin göstergeler genç kuşak ve anneler için çok farklı bir biçimde ele alınmış, genç kuşak ve anne anketlerindeki en büyük içerik farklılığını bu bölüm yaratmıştır. Bu açıdan bu göstergelerin iki kuşak için ayrı ayrı tartışılması daha anlamlı olacaktır.

a) Erkek ve Kız Öğrenciler

Değişme halinde bir toplum olan Türkiye'de Üniversite yıllarının gençler arasında çok değişik biçimlerde yaşanması ve algılanması doğaldır. Bazı gençler için üniversite çağı aileden bağımsızlaşmaya başlanan, yoğun bir şekilde ders dışı uğraşlara da yönelinen, karşı cinsle ilişkilerin her zamankinden daha yakın olduğu bir evredir. Bazıları içinse aileden uzaklaşılsın veya uzaklaşılmasın, daha derse dönük kalınan, aynı cinsiyetten arkadaşlarla çalışılan ve eğlenilen bir ortam söz konusudur. Gençlerin benimsedikleri tarzlar ve seçtikleri tarzlara uygun sosyal yaşantılar hiç kuşkusuz birçok temel yönelişlerini etkileyecektir. Öğrencilerin sosyal

yaşantılarına yönelik göstergeleri üç ayrı grupta özetlemek mümkündür: Aileden bağımsızlaşma göstergeleri, ders dışı faaliyet göstergeleri, karşı cinsten arkadaşlarla yakınlık göstergeleri.

Aileden bağımsızlaşma konusunda öğrencinin nerede ve kiminle oturduğu, okumak için gerekli maddî desteği nasıl sağladığı, ilkokuldan bu yana ailesinden 6 ayı aşkın bir süreyle uzaklaşıp uzaklaşmadığı, uzaklaşma nedeni gibi bilgiler alınmıştır (Bakınız: Ek B, Soru 2, 3, 14, 15). Ders dışı faaliyetlerden özellikle dernek üyelikleri üzerinde durulmuş, üye olunan derneklerin sayı ve nitelikleri konusu ele alınmıştır (Ek B, Soru 17).

Karşı cinsle ilişkiler konusunda, evli ve nişanlılar saptanmış, diğerlerinin devamlı bir ilişkileri olup olmadığı öğrenilmiştir (Ek B, Soru 10, 11). Ayrıca, ders çalışmak, sınıfta bir arada oturmak, gezmek, derdi olunca yardım istemek, sırlarını paylaşmak, pratik konularda akıl danışmak gibi çeşitli faaliyetlerin ne ölçüde aynı cinsiyetten veya karşı cinsten arkadaşlarla paylaşıldığı 5 kademeli bir ölçek aracıyla saptanmıştır (Ek B, Soru 18).

b) Anneler

Annelerin sosyal yaşantılarını incelemek, boş zaman uğraşları konusunda bilgi vermektan öteye, kadının içinde bulunduğu aile ortamı tipini ortaya koyar.

Evlilikte eşler arasında tam bir rol ayrımı ve paralel yaşantılar olabileceği gibi, birleşik (joint) roller ve hemen tamamen birlikte geçen yaşantılar ve bu iki kutup arasında bütün bir ilişkiler yelpazesi yer alabilmektedir (Bott, 1957; Rainwater, 1965; Komarovsky, 1967).

(Olson-Prather) (196) Türkiye'de ailenin ne geleneksel anlamda baba etrafında (patriarchal) ne de Batılı anlamda evli çiftin etrafında odaklanan (conjugal) bir aile tipi olmadığı, "çift odaklı" (duofocal) bir görünüm taşıdığını savunmuştur. Bu görüşe göre, eşlerin paylaştıkları zaman ve faaliyetler dışında paralel sosyal dünyaları, ortak tanıdıklarının yanısıra ayrı ayrı sosyal temasları vardır. Fallers ve Fallers (1976) tarafından kasaba ölçeğinde gözlemlenen bu tarzın İstanbul'un genellikle üst-orta, orta tabaka diye niteleyebileceğimiz bir kesiminde ne ölçüde geçerli olduğu bir merak konusu olmaktan öteye, kızların sosyalleşme ortamının da ayrılmaz bir parçasıdır. Bu bilgiyi elde etmek için annelere boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri, dernek faaliyetleri olup olmadığı, daha çok kimlerle vakit geçirdikleri, toplantı veya eğlence yerlerine daha çok kocalarıyla mı,

kendi arkadaşlarıyla mı gittikleri sorulmuştur (Bakınız: Ek C, Soru 15-18). Ayrıca annelerin gerek şimdiki gerek geçmişteki çalışma hayatları konusunda ayrıntılı bilgi alınmıştır (Ek C, Soru 3).

Sosyal yaşantıya ilişkin göstergeler geniş ölçüde betimleyici işlevi olan ve cevaplayıcı tiplemesine yönelik değişkenlerden oluşmaktadır.

3. Başarıyla İlgili Göstergeler

Cinsiyet farklılıkları psikolojisi alanını tararken kadının başarıya ilişkin tutumlarının çok yoğun bir araştırma ve tartışma alanı haline geldiğini görmüştük. Araştırmada kullanılan göstergeler bu alanı kapsamlı bir şekilde temsil eden dört ana grupta toplanmaktadır:

- a) Objektif başarı göstergeleri ve mesleğe yönelişler
- b) Başarı ve başarısızlıkta nedensellik atıfları
- c) Başarı korkusu
- d) İdeal eşin tarifinden elde edilen kadının ve erkeğin beklenti boyutları

a) Objektif Başarı Göstergeleri ve Mesleğe Yönelişler

Bu göstergeler öğrenciler için akademik başarı göstergeleri olarak ele alınmış, genel not ortalamaları ve başarı açısından sınıfın neresinde durdukları sorulmuştur (Ek B, Soru 4,5). Buna ek olarak meslek idealleri ve beklentileri konusunda da bilgi alınmıştır (Ek B, Soru 8,9). Anneler için öznel (sübjektif) bir gösterge kullanılmış, kendilerinden, "başarılı kadın"ı tanımlamaları istenmiştir (Ek C, Soru 19).

b) Başarı veya Başarısızlıkta Nedensellik Atıfları

Gerek atıf kuramına, gerekse Rotter'in (1966) pekiştiricinin içsel ya da dışsal kontrolü ölçeğinden elde edilen sonuçlara göre başarı ve başarısızlıkta nedensellik atfı cinsiyetler arasında anlamlı farklılık gösteren boyutlardan biridir (Deaux ve Elmswiller, 1974; Bar-Tal ve Frieze, 1973; Frieze, 1975; Deaux, 1976). Bu bulguların ışığında, ankette genellikle başarılı veya başarısız olduğunda bunun şansla (dışsal etken) mi, ya da yetenek veya gayretle (içsel etken) mi açıklandığı hem genç kuşağa, hem annelere sorulmuştur (Ek B, Soru 6,7; Ek C, Soru 21,22).

c) Başarı Korkusu

Başarı korkusu veya başarıdan kaçma güdüsü (M_s) kavramları daha önce de belirtildiği gibi Horner (1970) tarafından ortaya atılmış ve birçok çalışmanın konusu olmuştur. Bu kavramın temelinde yatan fikir kadınların başarı karşısında psikolojik bir engelleme duyduklarıdır. Horner kadında başarı temasını işleyen açık uçlu bir cümleyi yansıtıcı ölçer olarak kullanmış, tamamlanmış hikâyeciklerde başarı temasına yüksek oranlarda olumsuz yanıtlar verildiğini saptamıştır. Bu göstergenin hem tüm yansıtıcı ölçerlerle paylaştığı geçerlilik sorunlarına, hem de kendine özgü kuramsal zaaflarına daha önce değinmiştik. Yine de bu göstergenin farklı bir kültür ortamında hem cinsler hem de kuşaklar arasında ne gibi farklılıklar göstereceğini saptamak hem ilginç, hem de gerekli görünmekteydi. Ancak, Horner'in kullandığı açık uçlu cümlenin kültürler arası geçerliliği olamayacağı açıktı(2). Bu yüzden, araştırdığımız kitle açısından daha geçerli olacak, fakat aynı temayı işleyen şu cümle kullanılmıştır:

---

(2) Horner'in cümlesinde eğitim sistemimizde eşine rastlanmayan tıbbi hazırlık (pre-med) sınıfında başarılı olmaktan söz ediliyordu. Ayrıca, tıp dalının erkeklerin tekelinde olması da A.B.D'ye özgü bir olaydır. Buna karşılık, bir işyerinde yüksek kademe bir idareci rolü Türkiye'de bir kadın için iddialı bir mevki sayılabilir.

"Çok başarılı bir öğrenci olan Fatma, konusunda uzmanlaşarak büyük bir şirketin genel müdür yardımcılığına atanınca....."

Bu cümle erkek öğrencilere "Hasan" adıyla değiştirilerek, annelere ise aynen verilmiştir (Ek B, Soru 24, Ek C, Soru 30). Annelerde bu cümlenin kızlarının başarısına duydukları tepkiyi yansıtabileceği de hesaba katılmıştır.

İkiye ayrı ayrı yapılmıştır

Bu cümlenin değerlendirilmesi ve kodlanması konusunda ilk başta Horner'in yöntemine bağlı kalmaya çalışılmakla birlikte, örneklemimizden elde edilen cevap dağılımları bazı değişiklikler gerektirmiştir. Bu açıdan, kodlama yöntemimiz üzerinde daha ayrıntılı bir biçimde durma gereği vardır. Tüm tamamlanmış hikâyeciklerin açık dökümü elde edildikten sonra gerek olumlu, gerekse olumsuz bir şekilde sonuçlanan hikâyelerin iki ayrı tip gerekçeyi vurguladıkları göze çarpmaktaydı. Olumlu yanıt veren cevaplayıcıların önemli bir kısmı başarının getirdiği kişisel psikolojik doyum üzerinde durmaktaydı. Bu grupta örnek sayılabilecek bir kız ve bir erkek yanıtı sırasıyla şöyledir:

"..... hakettiği yere ulaşmanın mutluluğunu duydu".

"..... hayatta ulaşmak istediği yere ve amacına bir adım daha yaklaşmış oldu".

Yine olumlu olmakla birlikte başarının getirdiği maddî kazanç ve imkânları vurgulayan bir cevap grubu da çıkmıştır. Bu grupta kız cevaplayıcılar pek seyrek olduklarından, bir erkek cevaplayıcıdan örnek veriyoruz:

"..... ilk işi bir Mercedes almak oldu ve keyfini sürdü".

Başarıdan doğabilecek olumsuz sonuçlar konusunda hem kişisel mutsuzluğu ve doyumsuzluğu vurgulayanlar, hem de açıkça toplum ve arkadaşlar tarafından reddedilme korkusunu ifade edenler vardır. Kişisel olumsuz değişme temalarına bir kız, bir erkek cevaplayıcıdan sırasıyla şu örnekleri verebiliriz:

"..... suratının hali mutlaka değişmiş, kaşları olgun, sert, katı bir biçim almıştır. Gözlükleri de vardır mutlaka. Şimdi yoksa bile ileride olacaktır. Emrindeki memurlarla konuşurken, onları çıkarıp daha etkili bir hava yaratır".

"..... gözünü hırs bürüdü, bencilleşti, burnu büyüdü".

Toplum tarafından reddedilme konusunda da bazı önemli farklılıklar vardır. Kızların rağbet ettiği bir cevap tipi konularının kabul edilmemesi endişesidir. Örneğin:

"..... olay şirkette sansasyon yarattı. Şirkette çalışan birçok erkek kendilerinden daha üst seviyede bir kadından emir almaktan hoşlanmadılar".

"..... aile içerisinde bir uyumsuzluk başladı. Ev işleri ve çocuğun bakımı dolayısıyla sonunda işinden ayrılmak zorunda kaldı".

Erkeklerin bir kısmı ise çevrelerinden kopma endişeleri dile getirmişlerdir. Örneğin:

"..... kendine acayip havalar verdi, en yakın arkadaşlarını dahi kızdıracak hareketler yapmaya başladı".

"..... benliğini bir hırs dalgası kapladı. Bencilliğin selinde akıyordu durmadan. Arabası da vardı şimdi. Uğrar mıydı mahallesine, eski sıcacık dostlarına? Hep onlardan kaçası geliyordu".

Bu cevap tiplerinden başka "ortada" diye nitelenebileceğimiz, uzun sıkıntı ve bocalamalardan sonra başarıya ulaşılabilen hikâyeye türleri de vardır. Örneğin:

"hayatın ders kitaplarındaki gibi olmadığını anladı ve bocaladı. Ancak çok çabalayarak kendini kabul ettirebildi"

gibi yanıtlar bu gruba girer. Nihayet, az sayıda sınıflandırılmayan cevap çıkmıştır. Bu göstergenin cinsiyetler arasında karşılaştırılması daha ileride ele alınacağından, burada sadece eldeki cevap dağılımını yansıtabilecek bir kodlama sisteminin benimsendiğini belirtmek istiyoruz. Bu sistem şöyledir:

"Sesi çok güzel olan Lâle'den kalabalık bir davette şarkı söylemesi istenince....."

Bu cümle erkeklere "Lâle" yerine "Ali" adı ile verilmiştir. Elde edilen cevaplar hemen ve sevinerek kabul etmek, önce utanıp nazlandıktan sonra kabul etmek ve kesinlikle reddetmek gibi üçlü bir dağılım göstermiştir. Burada da belirli oranda sınıflandırılmaz yanıt görülmektedir.

d) İdeal Eşin Tarifinden Elde Edilen Kadının ve Erkeğin Beklenti Boyutları

Bu değişkenler, Tangri'nin (1975a) geliştirdiği ve Bölüm II'de tartıştığımız başarı güdüsünün dolaylı göstergeleridir. Tangri ideal eşin tarifini yansıtıcı ölçer olarak kullanarak kadının evlilikten ne ölçüde kendi gelişmesi yönünde birşeyler beklediği, ne ölçüde geleneksel bir tarzda erkeğe sığınma ve başarı hamlelerini ondan bekleme eğiliminde olduğunu saptamaya çalışmıştır. Araştırmada Tangri'nin yöntemine sadık kalınarak şu soru sorulmuştur:

"Evleneceğiniz insanın ne gibi özelliklere sahip olmasını isterdiniz?" (Ek B, Soru 12).

Kendileri evli olduklarına göre, annelere bu soru farklı şekilde sunulmuş, bekâr kızlarının ideal olarak nasıl bir kocası olmasını istedikleri sorulmuştur (Ek C, Soru 22).

Kodlamada da Tangri'nin yöntemine uyulmuş, elde edilen tarif hem kadının hem erkeğin beklentisi gözönüne alınarak iki kez değerlendirilmiştir. Beş puanlı bir değerlendirme ölçeği (rating scale) esas alınarak, verilen cevaplar "çok düşük beklenti'den (1) "çok yüksek beklenti" (5)'e kadar kodlanmıştır. Kullanılan kodlama yöntemine açıklık getirmek için, cevaplayıcılarımızdan elde ettiğimiz birkaç yüksek ve düşük beklenti örneği vermek yerinde olacaktır.

Kız öğrencilerden alınan ve kadının beklentisi boyutunun yüksek olduğu iki örnek şöyledir:

"Karısının gelişmesinden memnunluk duyan, sevmesini bilen, olgun, saygılı ve güvenli biri".

"Bana saygı duymasını, beni olduğum gibi kabul etmesini isterim. Kişilik sahibi ve kendine güvenen, ne yaptığını bilen bir insan olması çok önemli".

Bu iki örnekte Erkekten Beklenti boyutu da yüksektir, zira erkekte de birçok vasıf aranmaktadır. Erkekten Beklenti (yani erkekte talep edilenlerin) yüksek olduğu halde, Kadının Beklentisi boyutunun düşük olduğu bir örnek ise şöyledir:

"Benim ve herkesin saygı duyacağı, iftihar edebileceğim, her türlü sorunumu halledecek insan".

Gerek kadın, gerek erkeğin beklenti boyutlarının düşük

olduğu cevaplar ise "zengince ve anlayışlı", "neşeli ve sportmen" türünde nitelermelerdir.

Tangri, erkeklerin ideal eş tarifleri üzerinde durmamıştır. Oysa, bu araştırmada erkeklerin de ideal eş tarifleri değerlendirilmiş ve aynı kıstaslara dayanarak kodlanmıştır. Ancak, burada kodlanan birinci boyut Erkeğin Beklentisi (yani erkeğin evlilikten kendisi için neler beklediği) ikinci boyut ise Kadından Beklenti (yani erkeğin evlilikte kadında ne gibi vasıflar aradığı) olmuştur. Hem erkek, hem kadın beklentisi yüksek olan bir erkek cevaplayıcının yanıtı şöyledir:

"Benimle aynı dünya görüşünü paylaşan, kafadar, akıllı, olgun ve canlı bir kadın".

Buna karşılık, Erkeğin Beklentisinin çok yüksek, Kadından Beklentinin ise düşük olduğu bir cevap şöyledir:

"Kendini bana adanmış, güzelce, uysal bir kadın".

Her iki beklenti boyutunun düşük olduğu haller ise "zekice ve güzel", "uysal ve neşeli" gibi cevaplardır.

Ancak, açık uçlu bir soru olan ideal eşin tanifi, evlilikte kadın ve erkeğin birbirine kıyasla hangi üstünlükleri olması gerektiği konusuna normatif bir açıklık getirememektedir. Bu yüzden, ek olarak gençlere

evlenecekleri kişinin eğitim düzeyi, zekâ, malî imkân, fizikî çekicilik, atılganlık ve meslekte başarı gibi özelliklere kendilerine göre ne ölçüde sahip olmasını istedikleri sorulmuştur (Ek B, Soru 13). Annelere ise, aynı özelliklerin ideal evlilikte daha çok erkekte mi, kadında mı olması gerektiği sorulmuştur (Ek C, Soru 23).

Böylece, beklenti boyutunun yanısıra, evlilikte eşler arasında olması gerekli görülen denge boyutu açıklanmaya çalışılmıştır.

4. Çinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargılar

Çinsiyet rollerine ilgili kalıp yargıların kuramsal önemi Bölüm II'de tartışılmış, kalıp yargı ölçeğinin geliştirilme tarzı Yöntem bölümünde, ölçeğin içeriği ise aynı bölümde Çizelge 1'de verilmiştir. Kadın ve erkek özelliklerini tanımlayan sıfatlar sorukâğında üç ayrı amaçla kullanılmıştır:

- a) Çinsiyet rolüyle ilgili benlik kavramını araştırmak.
- b) Kızların ve annelerin kendi annelerini, erkeklerin kendi babalarını nasıl algıladıklarını saptamak.
- c) Çinsiyet rolleri hakkındaki kalıp yargı derecelerini saptamak.

a) Cevaplayıcıların öztanımlaması CRKY ölçeği aşağıdaki yönerge ile verilerek elde edilmiştir:

"Aşağıda bir dizi özellik bulacaksınız. KENDİNİZİ düşününüz. Bu özellikler kendinizi tanımlama yönünden ne kadar uygundur?"

Cevaplar "çok uygun" (1) ile "hiç uygun değil" (5) arasında değişen 5 kademeli bir ölçek aracıyla verilmiştir (Ek B, Soru 19; Ek C, Soru 25). Ayrıca, cevaplayıcıların özbeğeni derecesini araştırmak için bu özelliklerden ne dereceye kadar memnun oldukları ve ellerinde olsa hangi özelliklerini değiştirmek isteyecekleri konusunda da bilgi alınmıştır (Ek B, Soru 20, 21; Ek C, Soru 26, 27).

b) CRKY ölçeğiyle verilen yönerge şöyle değiştirilmiştir:

"Şimdi de kendi annenizi düşününüz. Aşağıdaki özellikler annenizi tanımlama yönünden ne kadar uygundur?"

Erkek cevaplayıcıların anket formunda "anneniz" yerine "babanız" sözcükleri kullanılmıştır (Ek B, Soru 22, Ek C, Soru 28).

c) Cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargı değerlendirmelerini saptamak için şu yönerge kullanılmıştır:

"Size sayacağım özellikler genellikle daha çok erkeklerde mi, yoksa kadınlarda mı görülür?".

Cevaplar "erkeklerde daha fazla" (1) ile "kadınlarda daha fazla" (5) arasında değişen 5 kademeli bir ölçek üzerine işlenmiştir. Bu soru ile (a) ve (b)'de açıklanan soruların arasına birçok başka soru sokulmuş olmasına karşın, süjelerin ilk cevaplarından etkilenmelerini sağlamak için bu aşamada sıfatların sırası rastgele bir biçimde değiştirilmiştir (Ek B, Soru 25; Ek C, Soru 31). Soruların sunulduğu sırası cinsiyet rolleri hakkında kalıp yargı değerlendirmelerini bilhassa en sona bırakacak şekilde ayarlanmıştır. Böylece, ilk iki tanımlamanın kişilerin cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılarından daha az etkilenmesi sağlanmıştır.

5. Cinsiyet Rol Standartları

Cinsiyet rol standartlarından, bir kültürde erkek ve kadınların cinsiyetlerine uygun sayılan davranış beklentilerini anlıyoruz. Bu gösterge, "bir kadın veya bir erkek nasıl davranmalıdır?" sorusunu cevaplandığı için normatif bir ölçüdür. Bu çalışmada cinsiyet rol standartları birer tutum ifadesi olan 10 cümle aracılığıyla araştırılmış, cevaplar "fikrine çok uygun" (1) ile "fikrine çok aykırı" (5) arasında değişen 5 kademeli bir ölçek üzerine işlenmiştir (Ek B, Soru 23; Ek C, Soru 29).

Kullanılan tutum cümlelerinin yeterince çeşitli davranış alanlarını kapsamasına özellikle önem verilmiştir. Böylece, evlilik öncesi disiplin ve karşı cinsle ilişki standartları 4 maddede ele alınmış, kadınların çalışmasına ve kişisel gelişmesine ilişkin tutumlar 3 maddede işlenmiş, 3 madde ise ailede eşler arasındaki yetke ilişkilerine ayrılmıştır.

6. Sosyalleşme Özellikleri:

Cinsiyetlerin farklı sosyalleşmesinin aile sevgisi, aile kontrolü, bağımsızlık eğitimi, özdeşleşme dinamiği gibi çok değişik boyutlarda yer alabileceğine Bölüm II'de değinmiştik. Bu araştırmada cinsiyetler arasında anlamlı farklılık gösterme gücüne sahip bulduğumuz özelliklerden oluşan 8 maddelik bir ölçek kullanmıştır. Bu ölçekte anne ve babaya saygı ve sıkı disiplinden, kendi kendine karar verebilme ve sorumluluk taşımaya kadar çeşitli sosyalleşme özelliklerine yer verilmiştir. Bu konularda algılanan sosyalleşmenin belirtilmesi istenmiş, cevaplar her özellik için "çok önemli" (1) ile "hiç önemli değil" (5) arasında değişen 5 kademeli bir ölçek kullanılarak elde edilmiştir (Ek B, Soru 43; Ek C, Soru 42).

Sosyalleşmede önemli olan boyutların yanısıra, ailedeki özdeşleşme ve etkileşim türlerine çok kısıtlı

bir biçimde de olsa değinen sorular eklenmiştir. Cevaplayıcıların ailede kendilerini kime en yakın hissettikleri, en çok kime benzedikleri, ailedeki en güçlü kişinin kim olduğu ve ailenin ne ölçüde huzurlu olduğu araştırılmıştır (Ek B, Soru 44-47; Ek C, Soru 42-45).

Bu bölümde içeriği açıklanan altı gösterge kümesinin tümü bundan sonraki bölümlerin analizlerinde kullanılacaktır.

BÖLÜM V

ERKEKLER VE KIZLAR:

GENÇ KUŞAKTA KARŞILAŞTIRMALAR, HİPOTEZ VE YORUMLAR

Bu bölümde erkek ve kız öğrencilerden elde edilen bulguların takdim ve yorumu yer alacaktır. Hatırlanacağı gibi, bu karşılaştırmanın temelinde iki başlıca amaç yatmaktadır. Bunlardan birincisi, kuşaklar arası karşılaştırmaya geçmeden aynı kuşak içerisinde cinsiyet farkından doğan değişkeliliğin yön ve derecesini belirlemektir. İkincisi ise, kullandığımız psikolojik kavramların cinsiyetler arasında literatürden beklenen doğrultuda değişip değişmediğinin saptanması ve bu konudaki hipotezlerin sınanmasıdır. Bulgularımızın sunulduğunda, Bölüm IV'te görülen sıra aynen izlenecektir. Karşılaştırmalarda χ^2 (ki-kare) ve t-testi istatistikleri kullanılacaktır(3).

---

(3) Çizelgelerde gösterilen "belirsiz", "kararsız" ve "sınıflandırılmayan" kategorileri istatistik hesapların dışında tutulmuştur. Metinde belirtilen χ^2 ve t değerleri çizelgelerde oranları verilen bu cevap kategorilerini içermemektedir.

1. Sosyo-Ekonomik Düzey Karşılaştırması

Türkiye'de üniversite ve hatta lise öğrencileri üzerinde yapılan birçok araştırma bu kurumlara devam eden kızların erkeklerden daha üst bir sosyo-ekonomik düzeyde olduklarını göstermektedir (Başaran, 1974b; Ozan-kaya, 1966; Uysal, 1974; Kâğıtçıbaşı, 1972; Ekşi, 1976; Vassaf, 1977). Bu bulgular kuşkusuz toplumumuzda erkeklerin eğitime tanınan daha yüksek önceliği yansıtmakta, kızların ancak belirli bir sosyo-ekonomik düzeyin üstüne çıktıklarında eğitildiklerini kanıtlamaktadır. Bu bulguların ışığında, örneklemimizdeki cinsiyete bağlı S-E-D farklılıklarını saptamak gerekmiştir.

Yerleşme merkezi büyüklüğü (Çizelge 3) ve yerleşme merkezlerinin coğrafî dağılımı açısından (Çizelge 4) erkeklerle kızlar arasında istatistikî yönden anlamlı bir farklılık yoktur. Aynı şekilde, coğrafî hareketlilik dağılımı açısından da (Çizelge 5) iki grup arasında farklılık görülmemiştir.

Ailenin ortalama aylık geliri (Çizelge 6), babanın meslek düzeyi (Çizelge 10), annenin mesleği gibi göstergelerdeki (Çizelge 11) cinsiyetler arası farklılıklar da istatistikî anlamlılık düzeyine erişmemektedir. Babanın meslek düzeyinin belirlenmesinde, babaları ölmüş veya şu anda emekli olanların çocukluklarındaki mesleği

sorulduğunda ve hesaba katıldığında dahi bu sonuç değişmemektedir. Aile büyüklüğü değişkeni de yukarıda değinilen diğer göstergeler gibi cinsiyetler arasında anlamlı farklılık göstermemektedir (Çizelge 13).

S-E-D göstergelerinden kızlar ve erkekler arasında istatistikî anlamlılık düzeyine ulaşanlar babanın eğitim düzeyi ($\chi^2= 23,64$, $p= .0001$) ve annenin eğitim düzeyidir ($\chi^2= 27,17$ $p= .0000$). Buna göre, kızların anne ve babalarının erkeklerinkinden daha yüksek eğitim düzeylerine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Baba ve anne eğitim düzeyleri dışındaki S-E-D göstergelerinin anlamlılık düzeyine varmamasına karşın, kızların eğitim olanakları yönünden daha olumlu bir konumda olduklarını mezun oldukları liseler göstermektedir. Mezun olunan liselerin dağılımı cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık yaratmakta, kızların yabancı liselerden mezun olma oranları daha yüksek düzeylere varmaktadır ($\chi^2= 34$ $p= .001$; Çizelge 14).

S-E-D göstergelerimize topluca bakıldığında örneklemimizin yüksek S-E-D özelliklerine sahip bir evreni temsil ettiği anlaşılmaktadır. S-E-D açısından kızların lehine farklılıklar bulunmakla birlikte bunlar literatürde bulunan boyutlara ulaşmamaktadırlar. Ayrıca, S-E-D göstergelerimiz ne tek tek, ne de topluca bağımsız de-

ğişken olarak kullanılabilcek kadar değişkelik göstermemektedirler. Bu açıdan, çalışmamızdaki yerleri betimleyici olarak kalacaktır.

2. Sosyal Yaşantıya İlişkin Farklılıklar

a) Türkiye'de Üniversite gençliğinin gerek malî açıdan, gerekse barınma olanakları açısından ailelerine genellikle uzun zaman bağlı kaldıkları söylenebilir (Başaran, 1974b; Vassaf, 1977). Ancak, erkeklere daha fazla hareket serbestliği tanındığı ve birçok bakiımdan daha bağımsız bir konuma gelebildikleri de yadsınamaz. Nitekim, barınma koşulları açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık görölmektedir ($\chi^2= 31,6$, $p= .001$). Çizelge 15'e bakıldığında hiçbir kızın tek başına veya bir arkadaşıyla oturmamasına karşılık, erkeklerin % 12.5 oranında aile, akraba veya üniversite dene-timi olmayan bir ortamda kaldıklarını görüyoruz. Aynı şekilde, okumak için sağlanan maddî desteğin kaynağı da anlamlı olarak değişmekte ($\chi^2= 13,8$, $p= .001$; Çizelge 16), kızların daha yüksek bir oranı salt aile desteğiyle okumaktadır. Buna karşılık, ilkokuldan bu yana ailesinden uzaklaşanların oranı ve aileden ayrı kalma sürelerinde cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık yoktur (Çizelge 17). Ailelerinden 6 ayı aşkın bir süreyle ayrılanların oranı kızlarda % 37.4, erkeklerde % 40.4 gibi

küçümsenmeyecek bir düzeye varmaktadır.

b) Örneklemimizdeki öğrencilerin kültürel etkinlikler açısından birçok genç grubuna kıyasla daha olumlu şartlara sahip olduğunu söyleyebiliriz (Abadan, 1961; Ozankaya, 1966).

Ders dışı faaliyetlerden, dernek ve kulüp üyeliklerine araştırma grubumuzun yarısı rağbet etmektedir. Üye olunan derneklerin ne sayısı (Çizelge 18), ne de niteliği açısından cinsiyetler arasında (Çizelge 19) anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

c) Buna karşılık, karşı cinsle devamlı ilişkiler konusunda belirgin farklılıklar vardır. Evli, nişanlı, sözlü olma veya devamlı bir erkek arkadaşı olma durumları kızlarda daha yaygındır ($\chi^2 = 21,11$, $p = .001$; Çizelge 20). Cinsiyetlerin sınıflara ve yaş gruplarına dağılımında herhangi bir istatistikî farklılık görülmediğinden, bu eğilim doğrudan doğruya kızların devamlı bir ilişkiye daha erken girmesine bağlanabilir.

Bunun yanısıra, öğrencilere karşı cinsten arkadaşlarla çeşitli faaliyetleri ne ölçüde paylaştıkları sorulmuştur. Çizelge 21'den görülebileceği gibi örneklemimizde arkadaşlar arasında cinsiyet ayrımı yapma eğilimi zayıftır ve bu eğilim öğrenci grubumuzun S-E-D özel-

likleriyle tutarlıdır. Ancak, ders çalışmak gibi daha yüzeysel uğraşlardan sır paylaşma ve önemli konularda danışma gibi alanlara gidildikçe oranların kendi cinsiyetinden arkadaşlara doğru kaydığını görmek mümkündür. Çizelge 22'de bu maddelerin t-testleri gösterilmiştir. Sınıfta bir arada oturmak ve gezmek konusunda cinsiyet farkı gözlemlenmediği, sırlarını paylaşmak konusunda ise gerek kızların, gerekse erkeklerin kendi cinsiyetlerinden arkadaşları tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Ders çalışma, bir sorunu olunca yardım isteme ve akıl danışma gibi konularda ise erkeklerin kızlardan anlamlı derecede daha fazla kendi cinsiyetlerinden arkadaşlara yöneldiği görülmektedir. Bu sonuçlar, okunan sınıf kontrol değişkeni olarak kullanınca da değişmemekte, bu eğilimlerde birinci ve dördüncü sınıflar arasında bir fark elde edilmemektedir.

Kızların genellikle karşı cinsle arkadaşlığa açık oldukları söylenebilir. Sadece kız arkadaşlarıyla faaliyetlerini paylaştıklarını söyleyen kızların oranı % 2 düzeyinde kalmakta, ancak önemli bir sorunu olunca yardım isteme ve sırlarını paylaşma gibi konularda bu oranlar artmaktadır (% 5.8 ve % 17.4).

Özetle, sosyal yaşantıda, erkeklerin barınma ve malî destek açısından aileden daha bağımsız oldukları

anlaşılmaktadır. Karşı cinsle ilişkilerde ise kızların erkeklerden daha yüksek oranda kalıcı ilişkileri olduğu ve karşı cinsten arkadaşlarla birçok faaliyeti paylaşmaya hazır oldukları görülmektedir. Bunun dışında, kullandığımız göstergelerde cinsiyetler arasında kayda değer bir farklılık bulunmamıştır.

Çizelge 15

Barınma Koşullarının Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Evli olanlar ve diğer akrabalarla oturanlar	Sayı %	12 6,3	7 2,5
2. Kendi ailesiyle birlikte oturanlar	Sayı %	108 56,8	163 58,2
3. Yurtta kalanlar	Sayı %	70 36,8	75 26,7
4. Tek başına veya arkadaşlarla ev tutanlar	Sayı %	0 0	35 12,5

Çizelge 16

Okumak İçin Sağlanan Maddî
Destek Türünün Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Sadece aile desteği	Sayı %	158 83	205 73
2. Aile desteği yanında burs ve kredi gibi yan destekler	Sayı %	21 11	26 9
3. Burs, kredi, çalışma ve bunların bileşimleri	Sayı %	11 6	49 18

Çizelge 17

İlkokuldan Bu Yana Aileden Uzaklaşma
Süreleri Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Ailesinden hiç uzaklaşmayanlar	Sayı %	119 62,6	167 59,6
2. 6-11 ay	Sayı %	18 9,5	17 6,1
3. 1-2 yıl	Sayı %	27 14,2	35 12,5
4. 3-4 yıl	Sayı %	8 4,2	14 5
5. 5-6 yıl	Sayı %	8 4,2	13 4,6
6. 7 yıl ve fazla	Sayı %	9 4,7	31 11,1
7. Belirsiz	Sayı %	1 0,5	3 1,1

Çizelge 18

Üye Olunan Dernek Sayısı
Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Hiçbir derneğe üye olmayanlar	Sayı %	95 50	134 47,8
2. 1 dernek	Sayı %	55 29	86 30,7
3. 2 dernek	Sayı %	23 12,1	35 12,5
4. 3 dernek	Sayı %	6 3,2	15 5,4
5. 4 dernek ve fazla	Sayı %	4 2,1	7 2,5
6. Üye oldukları dernek sayılarını belirtmeyenler	Sayı %	7 3,6	3 1,1

Çizelge 19

Üye Olunan Dernek Tipleri
Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Spor dernekleri	Sayı %	24 12,6	44 15,7
2. Sanat dernekleri	Sayı %	20 10,5	22 7,9
3. Siyasî dernekler	Sayı %	18 9,5	30 10,7
4. Diğer dernekler	sayı %	26 13,7	45 16,1
5. Dernek adı vermeyenler	Sayı %	7 3,7	5 1,7
6. Hiçbir derneğe bağlı olmayanlar	Sayı %	95 50	134 47,8

Çizelge 20

Karşı Cinsle İlişki Düzeyi
Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Evli	Sayı	11	1
	%	5,8	0,3
2. Nişanlı	Sayı	16	10
	%	8,4	3,6
3. Sözlü	Sayı	17	14
	%	9	5
4. Devamlı bir ilişkisi olanlar	Sayı	54	83
	%	28,4	29,6
5. Devamlı ilişkisi olmayanlar	Sayı	92	172
	%	48,4	61,4

Çizelge 21

Arkadaşlıkta Karşı Cinsle Yakınlık Derecesi Dağılımı

		Sadece kız arkadaşlarla		Daha çok kız arkadaşlarla		Farketmez		Daha çok erkek arkadaşlarla		Sadece erkek arkadaşlarla		Belirsiz	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. Ders çalışmak	Kız	4	2,1	36	18,9	136	71,6	9	4,7	1	0,5	4	2,1
	Erkek	0	0	11	3,9	173	61,8	71	25,4	18	6,4	7	2,5
2. Sınıfta birarada oturmak	Kız	2	1,1	22	11,6	155	81,6	10	5,3	1	0,5	2	1,1
	Erkek	0	0	21	7,5	202	72,1	50	17,9	5	1,8	2	0,7
3. Gezmek	Kız	3	1,6	18	9,5	140	73,7	24	12,6	4	2,1	1	0,5
	Erkek	5	1,8	52	18,6	147	52,5	70	25	4	1,4	2	0,7
4. Önemli bir derdi olunca yardım istemek	Kız	11	5,8	69	36,3	82	43,2	20	10,5	4	2,1	4	2,1
	Erkek	3	1,1	6	2,1	118	42,1	119	42,5	28	10	6	2,1
5. Sırlarını paylaşmak	Kız	33	17,4	85	44,7	53	28,7	10	5,3	3	1,6	6	3,2
	Erkek	7	2,5	11	3,9	107	38,2	100	35,7	40	14,3	15	5,4
6. Pratik konular- da akıl danışmak	Kız	5	2,6	15	7,9	129	67,9	35	18,4	5	2,6	1	0,5
	Erkek	1	0,4	13	4,6	161	57,5	76	27,1	22	7,9	7	2,5

Çizelge 22

Arkadaşlıkta Karşı Cinsle Yakınlık
Derecesi T- testleri*

Maddeler:	Kız Ort.	Erkek Ort.	t	(çift uçlu)	Açıklama
				p	
1. Ders çalışmak	2.76	2.58 ↘	2.86	.008	E +
2. Sınıfta birarada oturmak	2.92	2.83	1.76	-	fy
3. Gezmek	3.02	2.92	1.57	-	fy
4. Önemli bir derdi olunca yardım istemek	2.60	2.35 ↓	3.29	.001	E +
5. Sırlarını paylaşmak	2.19	2.28	-1.07	-	fy
6. Pratik konularda akıl danışmak	3.08	2.55 ↘	8.01	.000	E +

fy: Fark yok

E+: Erkekler daha çok kendi aralarında

* Ortalama hesapları, erkekler için Ek B, Soru 18'de görülen maddeler tersine çevrilerek elde edilmiştir. Düşük puanlar kendi cinsiyetinden arkadaşları, yüksek puanlar diğer cinsten arkadaşları tercih etmeyi ifade etmektedir.

3. Başarıyla İlgili Göstergelerde Karşılaştırmalar

a) Objektif Başarı Göstergeleri ve Mesleğe Yönelişler

① * Genel not ortalaması ve sınıftaki göreceli başarı durumu açısından kızlarla erkekler arasında bir fark bulunmamıştır. Ancak, meslek seçiminin cinsiyetlere göre farklılaştığı öğrencilerin fakültelere dağılımından açıkça görülmektedir. Örneklemimizde, Mühendislik Fakültesinde okuyanların % 25'i kız, % 75'i erkektir. Bu oranlar Temel Bilimler Fakültesinde % 78 kız, % 22 erkekle tersine dönmekte, İdarî Bilimler Fakültesinde ise eşit sayılabilecek bir dağılım çıkmaktadır.

Bunun dışında, öğrencilere tamamen kendi ellerinden olsa hangi mesleği seçecekleri sorulunca, erkekler bağlı buldukları fakültelerle doğrudan doğruya ilgili olan meslekleri kızlara göre daha yüksek oranda seçmişlerdir ($\chi^2 = 4,65$, $p = .05$; Çizelge 23). Ancak, bağlı bulunulan fakülte kontrol edilince bu farklılık Mühendislik Fakültesi için ortadan kalkmakta, diğer fakülteler için anlamlılığını korumaya devam etmektedir. Mühendislik okuyan gerek kız, gerekse erkeklerin ideal meslek seçimleriyle daha tutarlı bir dalda eğitim gördükleri anlaşılmaktadır.

Seçilen ideal mesleğin gerek niteliği, gerekse meslek seçimi için ortaya atılan nedenler açısından kızlarla erkekler arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Kızlar ideal meslek seçiminde sanat ve tıp dalları gibi Boğaziçi Üniversitesinde temsil edilmeyen dallara erkeklerden daha çok rağbet etmekte, daha çeşitli seçimler yaptıkları görülmektedir ($\chi^2= 47,69$, $p= .0000$; Çizelge 24). Meslek seçimine verilen nedenler arasından parasal olanakları kızların belirgin bir biçimde daha az vurguladıkları, kendilerini geliştirme ve başkalarına yardımı daha çok önemsedikleri göze çarpmaktadır ($\chi^2=14,44$ $p= .013$; Çizelge 25). Ancak, her iki cinsiyetin meslek doyumunda en fazla önemsedığı özelliğin yeteneklere ve mizaca uygunluk olması (kızlarda % 62.1, erkeklerde % 56.1) kayda değerdir ve diğer araştırma bulgularıyla tutarlıdır (Kuzgun, 1976).

Öğrencilere gerçekte ne iş yapacaklarını tahmin ettikleri sorulduğunda, yine kızlarla erkekler arasında anlamlı bir farklılık çıkmakta, erkeklerin daha yüksek bir oranı ideal olarak seçtikleri meslekte çalışacaklarına inanmaktadırlar ($\chi^2= 13,21$, $p= .001$; Çizelge 26). Gerçekte çalışılacağı düşünülen mesleklerin niteliği açısından da cinsiyetler arasında farklılık doğmaktadır ($\chi^2= 68,67$, $p= .0000$; Çizelge 27). Özellikle, kendi işinde veya ailesinin işinde çalışmayı düşünen erkeklerin

orani daha yüksektir. Gerçek meslek beklentilerindeki cinsiyet farklılıkları bağı olunan fakülte kontrol değişken olarak kullanıldığında dahi ortadan kalkmamaktadır. Dolayısıyla, bu farklılık sadece bağı bulunan fakültelerin yarattığı değişik iş olanaklarıyla izah edilemez durumdadır.

Özetle, not ortalaması gibi akademik başarı göstergelerinde kızlarla erkekler arasında fark olmamasına karşın, mesleğe yönelişte belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Erkekler buldukları fakültelere daha uygun meslek ideallerine sahiptirler ve seçtikleri konularda çalışacakları konusunda daha inançlıdır. Erkeklerin meslek sahibi olmalarının gerek maddî, gerekse psikolojik kaçınılmazlığı gözönüne alındığında bu sonuç hiç de şaşırtıcı sayılmaz. Meslek seçimiyle ilgili açık uçlu sorulara verilen cevaplar içerik açısından incelendiğinde de erkeklerin yapacakları işler konusunda daha somut ve gerçekçi fikirleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Kızların cevaplarında ise temel güdünün kendini geliştirme, insanlara ve topluma yararlı birşeyler verebilme olduğu görülmektedir. Bu temel farklılık büyük bir olasılıkla kızların gerek maddî, gerek psikolojik açıdan meslek seçimini ellerindeki seçeneklerden bir tanesi olarak görmesi ve meslek konusunda erkekler için söz ko-

Çizelge 23

İdeal Meslek Seçiminin
Bağlı Bulunulan Fakülteyle İlgisi

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. İdeal meslek bağlı bulunulan fakülteyle doğrudan ilgili	Sayı %	84 44,7	150 54,2
2. İdeal meslek bağlı bulunulan fakülteyle ilgili değil	Sayı %	97 51,6	114 41,2
3. Kararsızlar	Sayı %	7 3,7	13 4,7

Cizelge 24

İdeal Meslek Seçimi Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. İdarecilik ve işletmecilikle ilgili meslekler	Sayı %	28 14,7	40 14,3
2. Mühendislikle ilgili meslekler	Sayı %	34 17,9	104 37,1
3. Sanatla ilgili meslekler (Tiyatro, müzik dekorasyon v.b.)	Sayı %	41 21,6	21 7,5
4. Tıp ve tıpla ilgili meslekler	Sayı %	24 12,6	17 6,1
5. Akademik karyer, araştırma	Sayı %	30 15,8	35 12,5
6. Ticaret veya sanayide kendi işinde çalışmak isteyenler	Sayı %	0 0	8 2,9
7. Gazetecilik, tercümanlık v.b.	Sayı %	7 3,7	6 2,1
8. Diğer	Sayı %	15 7,9	37 13,2
9. Kararsızlar	Sayı %	8 4,2	8 2,9
0. Cevapsız	Sayı %	3 1,6	4 1,4

Çizelge 25

İdeal Meslek Seçimine Verilen
Nedenlerin Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. İş imkânı ve parasal olanaklar	Sayı %	9 4,7	34 12,1
2. Toplumsal nedenler (Türkiye'nin gereksinimleri v.b.)	Sayı %	5 2,6	15 5,4
3. Kişisel yetenek, mizaç ve meraklara uygunluk	Sayı %	118 62,1	157 56,1
4. İnsanlara yardım edebilme, insanlara yakın olabilme olasılığı	Sayı %	18 9,5	12 4,3
5. Bağımsızlık, hareket serbestliği	Sayı %	13 6,8	21 7,5
6. Diğer nedenler	Sayı %	10 5,3	17 6,1
7. Seçim nedeni belirtmeyenler	Sayı %	17 8,9	24 8,6

Çizelge 26

Gerçekten Çalışılacağı Tahmin Edilen
İşle İdeal Meslek Arasındaki İlişki

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Gerçekten çalışılacak iş ideal meslekle aynı	Sayı %	68 35,8	127 <u>45,4</u>
2. Gerçekten çalışılacak iş ideal meslekten farklı	Sayı %	86 <u>45,3</u>	81 28,9
3. Kararsızlar, henüz bilemeyenler	Sayı %	32 16,8	65 23,2
4. Cevapsız	Sayı %	4 2,1	7 2,5

Çizelge 27

Gerçekten Çalışılacağı Tahmin Edilen
İşlerin Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Kendi özel işinde veya ailenin işinde	Sayı 7 % 3,7	46 16,4	
2. Özel sektörde idarecilik	Sayı 52 % 27,4	39 13,9	
3. Sanayide teknik veya idarî iş	Sayı 30 % 15,8	55 19,6	
4. Devlet kesiminde iş	Sayı 4 % 2,1	5 1,8	
5. Üniversitede öğretim üyeliği	Sayı 26 % 13,7	21 7,5	
6. Üniversite altı eğitim kurumlarında çalışma	Sayı 19 % 10,0	4 1,4	
7. Diğer	Sayı 16 % 8,4	8 2,9	
8. Kesin karar vermeyenler, henüz bilmeyenler	Sayı 32 % 16,8	96 34,3	
9. Cevapsız	Sayı 4 % 2,1	6 2,1	

nusu olan kaçınılmazlık ve baskı duygusuna kapılmamalarından kaynaklanmaktadır. Çalışmayı düşünmediklerini belirten kızların oranı % 1 gibi çok düşük bir düzeyde kalmakla birlikte, çalışmanın gerek anlamı, gerekse değerinin cinsiyetler arasında değişik biçimlerde algılanması olasıdır.

Şimdiye kadar kızlarla erkekleri karşılaştırırken betimleyici ve arayıcı (exploratory) bir yöntem benimsemiş belirli hipotezlerin sınanmasına gidilmemiştir. İleriki paragraflarda, psikolojik kavramlarla ilgili bulgular bir hipotez sınaması çerçevesi içinde sunulacaktır.

b) Başarıyla İlgili Hipotezler

Hipotez 1: Kızlarda başarı ve başarısızlıkla nedensellik atfı erkeklere kıyasla daha çok dışsal etkenlere (şansa), erkeklerde ise daha çok içsel etkenlere (gayret ve yeteneğe) bağlanacaktır.

Bu hipotez literatür taramasında değindiğimiz bulguların doğrultusunda ifade edilmiştir (Deaux ve Elmswiller, 1974; Bar-Tal ve Frieze, 1973; Frieze, 1975; Deaux, 1976). Ancak eldeki veriler bu hipotezi desteklememektedir.

Çizelge 28'de görülen dağılımdan da anlaşılabilirceği gibi, başarıyı şansa bağlayanların oranı gerek kızlarda, gerekse erkeklerde çok düşüktür (% 7.4 ve % 6.9). Ancak yine de cevapların şans, yetenek ve gayret kategorilerine dağılımında cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık çıkmaktadır ($\chi^2 = 7,78$, $p = .02$). Bu farklılık doğrudan doğruya kızların başarıda yeteneklerinden çok gayretlerine güvenmesinden doğmakta, içsel etkenler arasında bir farklılaşma doğmaktadır(4). Başarısızlıkta nedensellik atıfları ise hiç anlamlı farklılık getirmemekte, gerek kızlar, gerekse erkekler yeterince gayret etmeme üzerinde durmaktadırlar (% 82,4 ve % 82,1). Ancak, başarıya atfedilen nedensellik türü başarısızlığa atfedilen nedensellikten bağımsız görünmemekte, iki gösterge arasında olumlu bir korelasyon bulunmaktadır (Kendall'ın tau korelasyon katsayısı = .22, $p = .002$).

Bu bulgular erkeklerde yeteneğe, kızlarda ise gayrete yapılan atıfların gerçekten farklı bir atıf çerçevesine bağlanabileceği izlenimini doğurmaktadır. Yetenek bir ölçüde kişinin çabalarından soyutlanabilen, kişinin kendisine malolan bir özelliktir. Kızlarda salt

---

(4) Nitekim, içsel etkenler olan gayret ve yetenek tek kategoride toplanınca elde edilen χ^2 değeri 0,04 gibi anlamsız bir düzeye düşmektedir.

Çizelge 28

Başarı ve Başarısızlıkta
Nedensellik Atıflarının Dağılımı

<u>Başarı:</u>		Kız N:190	Erkek N:280	<u>Başarısızlık:</u>	Kız N:190	Erkek N:280
1. Şans	Sayı	14	19	1. Şanssızlık	29	39
	%	7,3	6,8		15,2	13,9
2. Yetenek	Sayı	47	102	2. Yeteneksizlik	4	11
	%	24,7	36,4		2,1	3,9
3. Gayret	Sayı	128	154	3. Yeterince gayret etmeme	154	230
	%	67,4	55		81,1	82,1
4. Belirsiz	Sayı	1	5	4. Belirsiz	3	0
	%	0,5	1,7		1,6	0

yetenekleriyle başarıya ulaşacakları inancının daha düşük olması ne şekilde yorumlanabilir? Bu kişinin kendi yeteneklerine olan güvensizliği mi, yoksa çevreye olan güvensizliğini mi dile getirmektedir? Feldman-Summers ve Kiesler (1974) bu konuda yaptıkları bir araştırmada belirli bir meslek düzeyine erişmiş kadınların başarısının genellikle daha fazla gayret etmiş olmalarına, erkeklerin ise aynı düzeye erişmelerinin yeteneklerine atfedildiğini göstermişlerdir. Bu konuda yazdıkları makale ise "İkinci sınıf olanlar daha fazla çaba harcar" gibi son derece açıklayıcı bir başlık taşımaktadır. Bu yazarların dile getirmek istedikleri gerçek, yaygın kültür beklentilerinin kadınların başarılı olabileceği yönünde olmadığı ve bu yüzden kadınların başarıyı daha fazla kişisel çaba gerektiren bir olgu gibi ele aldıklarıdır. Araştırmamızdaki kız öğrenci örnekleminde elde edilen sonuçlar bu bulguyu destekleyici niteliktedir.

Hipotez 2: Kızlarda başarı korkusuyla ilgili temalar erkeklerden daha yüksek oranlarda görülecektir.

Bu hipotez, Horner'in (1970) kadınlarda başarıdan kaçma güdüsü olduğu (M_s) varsayımına uygun bir şekilde ifade edilmiştir. Bölüm IV'te belirtildiği gibi, bu araştırmada yansıtıcı ölçer olarak kullanılan açık uçlu cümle hem olumlu, hem olumsuz yanıtları kapsayacak şe-

kilde kodlanmıştır. Başarı temasına verilen olumsuz yanıtların kız ve erkek öğrenciler arasında farklılaşmadığını, bu yanıtların kızlarda % 23, erkeklerde % 26'ya ulaştığını görüyoruz (Çizelge 29). Bu sayılar literatürde rastlanan oranlardan çok daha düşük olduğu gibi, kadınlarda daha fazla başarı korkusu olduğu hipotezini de desteklememektedir. Ancak, Çizelge 29'daki cevap kategorileri dağılımında kızlarla erkekler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2 = 21,15$, $p = .0003$). Ne varki, bu farklılığın kaynağı olumlu ve olumsuz yanıtların niceliğinde değil niteliğinde yatmaktadır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda başarı korkusunun cinsiyetler arasında niceliksel farklılıkları üzerinde durulmuştur. Oysa, benimsediğimiz kodlama sistemi içeriğe daha hassas olduğundan bazı niteliksel farklılaşmaları saptamak mümkün olmuştur. Bu farklılaşma gerek olumlu, gerek olumsuz yanıtlar için aynen geçerlidir. Başarı temasına verilen olumlu yanıtlarda, erkeklerin kızlardan çok daha yüksek oranda maddî kazancı vurguladıkları, kızların ise kişisel psikolojik doyum üzerinde daha fazla durduklarını görüyoruz. Bu bulgu, daha önce gözden geçirdiğimiz meslek beklentileriyle ilgili sonuçlarımızla son derece tutarlıdır. Öyle anlaşılmaktadır ki, meslekte başarının kişi için işlevi toplumdaki daha genel rol beklentilerine göre şekillenmektedir. "Ortada" cevapların oranı er-

Çizelge 29

Meslekte Başarı Temasını İşleyen
Açık Uçlu Cümleye Verilen
Yanıtların Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Kişisel mutluluğu ve psikolojik doyumu vurgulayan yanıtlar	Sayı %	99 52,1	98 35,0
2. Maddî kazanç ve imkânları vurgulayan yanıtlar	Sayı %	9 4,7	32 11,4
3. "Ortada" yanıtlar (tedirginlikle başlayan olumlu sonuçlar v.b.)	Sayı %	27 14,2	58 20,7
4. Kişisel boşluğu ve mutsuzluğu vurgulayan yanıtlar	Sayı %	28 14,7	55 19,6
5. Toplum tarafından reddedilme veya kopma korkusu içeren yanıtlar	Sayı %	13 6,8	14 5
6. Sınıflandırılmayanlar ve cevapsızlar	Sayı %	14 7,4	23 8,2

keklerde daha yüksektir. Bu kategori, hatırlanacağı gibi, başarıyı ancak uzun ve çetin bir mücadelenin sonucu olarak kabul edenleri veya başarının sonuçları konusunda çekimserlik ifade edenleri kapsamaktadır. Bu cevap kategorisi tedirginlikle gerçekçiliği önemli ölçüde kaynaştırmaktadır.

Başarı korkusu içeren yanıtlarda ise kodlama sistemimize dahi tam olarak yansıtamadığımız çok belirgin cinsiyete bağlı farklılıklar vardır. Bunlardan bizce en ilginç ve ileride daha çok araştırılma potansiyeli olanı toplum tarafından reddedilme korkusunu içeren cevaplardaki farklılaşmadır. Bu kategorideki toplam cevap sayısının göreceli düşüklüğü istatistikî açıdan daha ince ayırımlara gitmeyi engelleyici bir rol oynamıştır. Ancak, başarının toplumsal yönü olumsuz sayılabilecek sonuçlarının (kod kategorisi 5) içerik analizi yapıldığında kızlar ve erkeklerde başarı korkusunun çok değişik endişelerden kaynaklandığı açıkça görülmüştür. Kızlar dışsal baskılardan çekinmektedirler; işyerlerinde kabul edilmemek, sorumlu mevkilerde erkekler tarafından çekilememek, ev sorumluluklarını aksatmaktan ötürü aile çevrelerinde çatışmaya girmek işledikleri en yaygın temalardır.

Erkeklerin verdikleri yanıtlarda ise dışsal baskı temalarına hiç rastlanmamakta, çevrelerinden kopma endi-

geleri görülmektedir. Örneğin, arkadaşlarını kaybetme korkusu, içinde bulunduğu yakın arkadaş grubundan ayrılma veya onlar tarafından reddedilme kaygısı en açık ifade bulan temalardır. Böylece, erkeklerde arkadaşlık güdüsünün (affiliative motive) kişisel başarıyla çatışmaya girdiğini ve gerçek bir psikolojik engelleme yaratabildiğini görüyoruz. Erkeklerin birincil ilişkilere verdikleri önem ve sıcak, yakın ilişkilerden kopma korkusunu açıkça dile getirmeleri kültürel etkenlerle açıklanabilir(5). Türkiye'nin kültür ortamında, erkekler arasındaki dostluk ve yakın arkadaşlık, arkadaş grubuyla dayanışma ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde olma, kişisel başarıdan daha büyük psikolojik doyum ve güvence duygusu yaratabilmektedir. Bu durum ise başarı açısından kadınlarla erkekler arasında ilginç psikolojik farklılıklar doğurabilmektedir. Kadınlar için kişisel başarının somut toplumsal maliyetleri öylesine açık ve yüksek ise, acaba Papanek'in (1973) belirttiği gibi psikolojik engellemeye pek az mı yer kalmaktadır? Öyle ise, kadınların başarı karşısında duyduğu endişeler Horner'in tarif ettiği psikolojik iç çatışmalardan farklı, tavırla-

---

(5) Başarı korkusu temalarının kültürel bir boyutu olabileceğine daha evvel değinmiştik (Hoffman, 1974; Weston ve Mednick, 1970). Kızlarda erkeklerde görülen "sosyal kopma" temasını işleyen bir tek yanıtta dahi rastlanmaması ise son derece ilginçtir.

rı ise doğrudan doğruya kendilerini olumsuz toplumsal tepkilerle karşı savunmaya yönelik olacaktır. Erkeklerde ise başarı karşısında çift kutuplu duygulara kapılma olasılığı daha yüksek olacaktır. Zira, kişisel başarı ve sivrilme erkek rol beklentilerine uygun düşmektedir. Diğer yandan, kişisel atılımın birincil ilişkilerden ayırıcı, yalnızlaştırıcı yönü yine erkekler tarafından daha rahatça algılanabilmekte, açıkça dile getirilebilmektedir. Bu mantığa uygun olarak, dışsal baskı endişeleri dile getiren kız cevaplayıcılara Horner'in kastettiği anlamda başarı korkusu atfetmek dahi hatalı olabilir. Dolayısıyla, açık uçlu cümleden çıkarılacak istatistikî sonuçlar doğrudan doğruya bulguların ne şekilde yorumlandığına bağlıdır. Horner'in kodlama yöntemine bağlı kalarak, salt olumlu ve olumsuz sonuçların gruplanmış toplamları üzerinden işlem yapıldığında, cinsiyetler arasında anlamlı farklılık kalmamaktadır. Çizelge 29'da görülen kategoriler ele alındığında, evvelce açıklandığı gibi, anlamlı bir χ^2 değeri elde edilmektedir. Kızların, dışsal baskı temaları işleyen başarı korkusu yanıtları (yanıt kategorisi 5) gerçekçi bir tedirginliği ifade eden "ortada" yanıtlar kategorisine (yanıt kategorisi 3) aitmiş gibi yorumlandığında ise, erkeklerde daha fazla başarı korkusu olduğu sonucu çıkmaktadır ($\chi^2= 9,18$, $p<.02$, $\gamma= .25$). Ancak, kanımızca başarı kor-

kusunun cinsiyetler arasındaki farklılaşması konusunda elimizdeki verilerin daha çok soru sormayı kolaylaştırıcı (heuristic) bir değeri vardır. Kültürümüzde kadınların ve erkeklerin başarı karşısında duydukları farklı psikolojik endişelerin kaynağı ve psikodinamiği konusunda ise daha fazla araştırma yapma gereği vardır.

Başarı temasına verilen yanıtlar öğrencilerin hem bağlı buldukları sınıftan, hem de medenî hallerinden bağımsız bulunmuştur. Böylece, Bölüm II'de değindiğimiz iki görüş, yani kızlarda başarı korkusunun üniversitede geçirilen yıllar zarfında artacağı ve devamlı ilişkileri olan kızlarda daha az başarı korkusu olacağı, verilerimiz tarafından desteklenmemiştir.

Topluluk içinde sivrilmeye tepki göstergesi olarak kullandığımız açık uçlu cümlede (Bakınız: Bölüm IV, s.77) ise cinsiyetler arasında hiçbir farklılık bulunmamıştır. Topluluk içinde şarkı söylemeyi çekinmeden kabul etme oranı gerek erkeklerde, gerekse kızlarda % 43'tür. Çekimser cevapların oranı kızlarda % 31, erkeklerde % 24 düzeyinde, kesin red ise kızlarda % 23, erkeklerde % 24 oranındadır. % 6 oranında da sınıflandırılmayan yanıt bulunmuştur. Ancak, meslekte başarı temasına verilen cevapların sosyal bir ortamda sivrilmeye verilen cevaplarla, zayıf bir şekilde de olsa, ilişkili olması (Kendall'ın

tau katsayısı= .14, p= .023) ilginçtir.

Özetlemek gerekirse, başarı korkusu göstergelerimiz cinsiyetler arasında hipotezden beklenen doğrultuda bir nicelik farkı göstermemiştir. Buna karşılık, işlenen olumlu ve olumsuz temaların içeriğinde çok belirgin farklılıklar bulunmuştur.

Hipotez 3: a) Kızların evlilikten kendi gelişmeleri açısından beklentileri (Kadının Beklentisi), erkeklerin kendileri için beklediklerinden (Erkeğin Beklentisi) daha düşük olacaktır.

b) Kızların ideal eşten beklentileri (Erkekten Beklenen) erkeklerin eşlerinden beklediklerinden (Kadından Beklenen) daha yüksek olacaktır.

Hatırlanacağı gibi, ideal eşin tarifinden elde edilen, kadının ve erkeğin beklenti boyutları kavramı Tangri (1975a) tarafından geliştirilmiş, Kadının Beklentisi boyutunun kızlarda dolaylı bir başarı güdüsü ölçeği olabileceği ileri sürülmüştür. Ancak, bu ölçek evlilikteki altkınlık-baskınlık ilişkilerinden soyutlanamayacağına göre, hipotezimiz bu konudaki geleneksel beklentiler doğrultusunda ifade edilmiştir.

Verilerimiz hipotez 3'ün gerek (a) gerekse (b) şikkını açıkça desteklemektedir. Çizelge 30'dan görülebileceği gibi erkeklerin evlilikten kendileri için bek-

ledikleri kızlarınkinden belirgin şekilde fazladır ($\chi^2= 12,91$, $p= .01$, $\gamma= .25$, $\tau= .17$, $p= .001$). Bu bulgu erkeklerin evlilikte eşlerinin kendilerine uyacağı geleneksel beklentisi içinde oldukları, kızların da bu beklentiden sapmadıklarını göstermektedir. Çizelge 31 ise kızların eşlerinde aradıkları niteliklerin erkeklerin eşlerinden beklediklerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. ($\chi^2= 37,61$, $p= .000$, $\gamma= -.42$, $\tau=-.24$, $p= .001$).

Bu sonuç ise örnekleminizdeki kız ve erkek öğrencilerin evlilikteki rol paylaşımı konusunda geleneksel beklentilerden pek fazla ayrılmadıkları izlenimini yaratmaktadır. Nevarki, Tangri'nin araştırmasında olduğu gibi Kadının ve Erkeğin Beklentisi Boyutlarının birbirinden bağımsız olmadıkları saptanmıştır. Kendileri için yüksek beklentileri olanlar genellikle eşlerinde de yüksek nitelikler aramaktadırlar. Gerek kızlar, gerek erkekler için iki beklenti boyutu arasındaki ilişki olumlu ve yüksektir (kızlar: $\gamma= .82$, $\tau= .59$, $p= .001$; erkekler: $\gamma= .84$, $\tau= .60$, $p= .001$). Nevarki, cevapların çoğu orta beklenti kategorilerinde gruplanmaktadır. Gerek kendisi, gerek eşi için beklentileri yüksek ve çok yüksek olanların oranı kızlarda % 12, erkeklerde % 12.5'tir. Gerek kendisi, gerek eşi için beklentisi düşük ve

Çizelge 30

İdeal Evlilikte Kendi İçin
İsteneñlerin Beklenti Düzeyi

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Çok düşük beklenti	Sayı	20	18
	%	10,5	6,4
2. Düşük beklenti	Sayı	87	87
	%	45,8	31,1
3. Orta beklenti	Sayı	37	77
	%	19,5	27,5
4. Yüksek beklenti	Sayı	21	48
	%	11,1	17,1
5. Çok yüksek beklenti	Sayı	6	14
	%	3,2	5
6. Kararsızlar/soruyu reddedenler*	Sayı	19	36
	%	10	12,9

* Evliler, nişanlılar ve seçimini kesinleştirmiş birçok öğrenci bu soruyu boş bırakmışlardır.

Çizelge 31

İdeal Evlilikte Eşten İstenenlerin
Beklenti Düzeyi

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Çok düşük beklenti	Sayı %	7 3,7	20 7,1
2. Düşük beklenti	Sayı %	32 16,8	103 36,8
3. Orta beklenti	Sayı %	75 39,5	75 26,8
4. Yüksek beklenti	Sayı %	45 23,7	39 13,9
5. Çok yüksek beklenti	Sayı %	12 5,8	7 2,5
6. Kararsızlar/soruyu reddedenler	Sayı %	19 10	36 12,9

çok düşük olanların oranı ise kızlarda % 20, erkeklerde ise % 38'dir. Eğer Kadının Beklentisi boyutunu Tangri'nin ileri sürdüğü gibi bir başarı güdüsü ölçęi olarak kabul edecek olursak, örnekleminizde bu boyutu yüksek olan kızların % 14 oranında kaldığını görüyoruz. Diğer taraftan, geleneksel rol beklentileri olanların Kadının Beklentisi boyutunda düşük puan aldıkları halde başarı isteklerini eşlerine yansıtarak yüksek Erkek Beklentisi puanı aldıkları hatırlanacaktır. Örnekleminizde bu tarife uyanların oranı % 7 gibi düşük bir düzeyde kalmaktadır. Bu cevap örüntüsüne erkeklerde hiç rastlanmaması ilginçtir ve bu gerçekten tipik bir kadın yönelişi izlenimi yaratmaktadır. Böylece, kızlar arasında gerek tipik geleneksel, gerek tutarlı "yenilikçi" cevaplar verenlerin oranı nisbeten düşüktür. Ancak, "yenilikçi" cevapların oranının daha yüksek oluşu gözden kaçmamaktadır.

Yine de, evlilikteki ilişkiler dengesinin geleneksel modelden beklenen katılıkta olmasa bile, aynı doğrultuda olduğu izlenimi kullandığımız normatif ölçüyle kanıtlanmaktadır. Evliliğe eşlerin getirdiği kişisel girdilerin güçler dengesini belirlemedeki rolü iyi bilinmektedir (Fox, 1973). Bu yüzden, öğrencilere evlenecekleri kişide birtakım özellikleri kendilerine kıyasla ne ölçüde görmek istedikleri sorulmuştur. Çizelge 32'de

Çizelge 32

İdeal Eşte Kendine Kıyasla Aranan
Özelliklerin Kızlar ve Erkekler Arasında
T - testleri

<u>Özellikler:</u>	<u>Kız</u> <u>Ort.</u>	<u>Erkek</u> <u>Ort.</u>	t	(çift uçlu) p	<u>Açıklama</u>
1. Eğitim düzeyi	2.34	3.07	-8.88	.000	E>K
2. Zekâ	2.22	2.95	-8.69	.000	E>K
3. Malî imkân	2.64	3.30	-6.52	.000	E>K
4. Fizikî çekici- lik	3.35	2.52	+9.25	.000	K>E
5. Atılganlık	1.74	2.62	-8.81	.000	E>K
6. Meslekte başarı	1.74	2.96	-12.48	.000	E>K

Not: E>K : Erkeklerde fazla
K>E : Kadınlarda fazla

gördüğümüz t-testi sonuçları eğitim düzeyi, zekâ, malî imkân, atılğanlık ve meslekte başarı konusunda kızların eşlerini kendilerinden üstün, erkeklerin ise eşlerini eşit veya daha düşük düzeyde görmek istediklerini kanıtlamaktadır. Buna tek istisna fizikî çekiciliktir. Cinsiyetler arasındaki fark anlamlı düzeyde kalmakla birlikte yönü değişmekte, erkekler eşlerinin fizikî çekiciliğini kızlardan daha fazla şart koşmaktadırlar. Bu bulgunun yaygınlığı ve kültürlerarası geçerliliği (Coombs ve Kenkel, 1966; Kephart, 1976) kadının evliliğe getirdiği en önemli kişisel kaynaklardan birinin güzelliği olduğu izlenimini yaratmakta ise de, bunun bir üst S-E-D özelliği olduğu, başka alt kültür gruplarında farklı tercihler (özellikle namus gibi) olabileceği de bilinmektedir (Varış, 1968; Tezcan, 1974; Stirling, 1965).

Başarıyla ilgili hipotezlerin sonuçlarına topluca baktığımızda karşımıza karmaşık, fakat belki de kızların toplumsal geçişte buldukları aşamayı iyi yansıtan bir görünüm elde ediyoruz. Başarıya nedensellik atıflarında dışsallık ve başarı korkusu gibi literatürün sayılı psikolojik "engelleyci"lerinden yoksun görünen üniversiteli genç kızlar, evlilikte cinsiyetlerin birbirine göreli konumu konusuna pek yeni bir yaklaşım getirmemektedirler. Ancak, cinsiyet rolleri hakkındaki kalıp yargılara ve cinsiyet rol standartlarına bakmadan bu yargıyı ke-

sinleştirmek doğru olmayacaktır.

4. Cinsiyet Rolleriyile İlgili Kalıp Yargılar Konusunda Hipotezler

Hipotez 1: Öztanımlamalarda gerek erkekler, gerek kızlar cinsiyet rolleriyile ilgili kalıp yargı sıfatlarından kendi cinsiyetlerine uygun olanları diğer cinse ait olanlardan anlamlı derecede fazla kullanacaklardır.

Bir diğer deyişle, bu hipotez kalıp yargıların benlik kavramına yansıdıklarını ileri sürmekte ve literatürde geniş destek bulmaktadır (Rosenkrantz ve diğerleri, 1968; McKee ve Sherriffs, 1959). Gerçekten de, bulgularımız bu hipotezi destekleyici niteliktedir. Çizelge 33'de görülebileceği gibi CRKY ölçeğindeki 22 sıfattan 14'ü erkeklerle kızlar arasında beklenen yönde anlamlı farklılık göstermektedir. Kızların öztanımlamaları erkeklerinkine kıyasla daha duygusal, daha sadık, daha şefkatli, daha konuşkan ve daha aileye yönelik bir profil çıkarmaktadır. Erkekler ise kendilerini daha soğukkanlı, daha sert, daha bağımsız, daha hırslı, daha güvenli, daha saldırgan, hükmedici ve katı olarak tanımlamaktadırlar.

Hipotez 2: Erkeklerin özbeğenisi (self-esteem)
kızlardan daha yüksek olacaktır.

Bu hipotez, Hipotez 1'le doğrudan doğruya ilgili olup kalıplaşmış kadın özelliklerinin daha düşük bir sosyal beğenisi olduğu savına dayanmaktadır (Rosenkrantz ve diğerleri, 1968; Bardwick, 1971; McKee ve Sherriffs, 1959). Ancak, elimizdeki veriler bu konuda yorumlanması zor sonuçlar vermektedir. Kendi özelliklerinden memnun olma derecesi kızlarla erkekler arasında farklılaşmamakta her iki grupta yüksek oranlarda memnuniyet ifade edilmektedir (Çizelge 34).

Ancak öğrencilere ellerinde olsaydı hangi özelliklerinin değişmesini istedikleri sorulduğunda, kızlarda değişme isteği belirtenlerin oranı (% 87.3), erkeklerde aynı isteği belirtenlerden (% 78.5) anlamlı derecede daha yüksek çıkmıştır ($\chi^2 = 5,50, p < .02$). Ayrıca, bu değişmelerin hangi yönde olması istendiğine gelince gerek kızların, gerekse erkeklerin (% 60.2 ve % 53.2) erkeklerle özgü sayılan özelliklerde bir artış diledikleri anlaşılmaktadır (Çizelge 35). Bu bulgular Hipotez 2'yi destekler ve evvelce değindiğimiz memnunluk belirtileriyle gelişir gibi görünmektedir. Ancak, değişme isteğinin özbeğenide bir eksiklik anlamına geldiği konusunda kanıtımız yoktur. Cevapların içeriğine inildiğinde, kendi özel-

Çizelge 33

Öz tanımlamada kullanılan Sıfatların
Kızlar ve Erkekler Arasında T-testleri

	Kız Ort.	Erkek Ort.	t	(çift uçlu) p	Açıklama
1. Duygusallık	1.98	2.27	-2.90	.004	K>E
2. Soğukkanlılık	2.73	2.47	2.58	.010	E>K
3. Sertlik	3.55	3.28	2.63	.009	E>K
4. Sadakat	1.87	2.09	-2.77	.006	K>E
5. Bağımsızlık	2.11	1.85	3.20	.001	E>K
6. Yumuşaklık	2.27	2.35	-.91	-	fy
7. Hırslı olmak	3.27	2.62	5.72	.000	E>K
8. Fedakârlık	2.03	2.05	-.29	-	fy
9. Geniş ilgileri olmak	2.33	2.25	.82	-	fy
10. Şefkatli olmak	1.90	2.18	-3.73	.000	K>E
11. Gerçekçilik	2.06	1.94	1.46	-	fy
12. Konuşkanlık	2.33	2.69	-3.30	.001	K>E
13. Aileye yararlı olmak	2.19	2.64	-4.13	.000	K>E
14. Atılganlık	2.77	2.67	1.08	-	fy
15. Boyun eğmek	3.98	3.99	-.10	-	fy
16. Kendine güvenmek	2.16	1.98	2.38	.018	E>K
17. Sıcak insan olmak	2.06	2.29	-2.77	.006	K>E
18. Saldırganlık	4.21	4.00	2.17	.030	E>K
19. Titizlik	2.67	2.78	-1.01	-	fy
20. Etrafına hükmetmek	3.78	3.36	4.06	.000	E>K
21. Üstünlük duygusu	3.58	3.42	1.50	-	fy
22. Katılık	4.05	3.79	2.63	.009	E>K

Not: K>E : Kızlarda daha fazla

E>K : Erkeklerde daha fazla

fy : Fark yok.

Çizelge 34

Kendi Özelliklerinden Duyulan
Memnunluk Derecesinin Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:190</u>	<u>Erkek</u> <u>N:280</u>
1. Çoğundan çok memnun	Sayı %	35 18,4	65 23,2
2. Çoğundan memnun	Sayı %	107 56,3	148 52,9
3. Orta derecede memnun	Sayı %	41 21,6	54 19,3
4. Çoğundan memnun değil	Sayı %	5 2,6	9 3,2
5. Çoğundan hiç memnun değil	Sayı %	1 0,5	3 1,1
6. Cevapsız	Sayı %	1 0,5	1 0,4

Çizelge 35

Değişmek İsteyenlerin Diledikleri
Değişim Yönü Dağılımı*

		Kız N:166	Erkek N:220
1. Erkeklerle özgü özelliklerin artması	Sayı %	100 60,2	117 53,2
2. Kadınlara özgü özelliklerin artması	Sayı %	16 9,6	16 7,3
3. Her iki yönde değişiklikler olması	Sayı %	31 18,7	64 29,1
4. Başka özelliklerin değişmesi (şişmanlık, sinirlilik v.b.)	Sayı %	18 10,8	19 8,6
5. Kararsız	Sayı %	1 0,6	4 1,8

*(Değişme isteği belirtmeyenler bu çizelgede gösterilmemiştir. Bunların sayıları kızlarda N= 24, erkeklerde N= 60'tır).

likleri konusunda memnunluk belirten birçok kızın değişmeyi isteme nedeni olarak verdiği tipik yanıtın "duygusallığının ve yumuşaklığının istismar edilmesinden korkuyor, daha sert, daha soğukkanlı olmak istiyorum" olduğu görülmektedir. Ne kadar ilginçtir ki, erkekler de değişme nedeni olarak hemen tıpkı aynı ifadeleri kullanmışlar ve erkeklerle özgü sayılabilecek nitelikler yönünde değişme istekleri bu yüzden çok kabarık çıkmaktadır. Demek ki, gerek erkeklerin gerek, kızların erkek özellikleri yönünde değişme istekleri kendilerini çevrelerine karşı daha kuvvetli, daha sağlam hissedebilme gereksinmesinden doğmaktadır. Kalıp yargı ölçөгindeki kadın özelliklerinin (yumuşaklık, duygusallık gibi), sosyal beğenileri yüksek olsa dahi, kişiyi daha savunmasız kılıkları konusunda cinsiyetler arasında fikir birliği görülmektedir.

Hipotez 3: Kızlar annelerini, erkekler ise babalarını kendi öztanımlarına kıyasla daha kalıplaşmış (stereotipik) biçimde algılayacaklar, kızların anne tanımlamaları ile erkeklerin baba tanımlamaları çok belirgin şekilde farklılaşacaktır.

Bu hipotezde gençlerin bir evvelki kuşığı kendilerinden daha geleneksel erkek ve kadın kalıp yargılarına uyacak biçimde algıladıkları savunulmaktadır. Bu hi-

potezi sınamak için iki ayrı işlem yapılmıştır. Birinci işlem gençlerin öztanımlamalarını kendi anne ve baba tanımlamalarıyla karşılaştırmak olmuştur. Bu karşılaştırmanın sonuçlarını Çizelge 36'da görmek mümkündür. İkinci işlem ise kızların anne tanımlamalarıyla erkeklerin baba tanımlamalarını birbiriyle karşılaştırmaktır. Bu işlemin sonuçları ise Çizelge 37'de verilmektedir.

Gençlerin öztanımlamaları ile anne ve baba tanımlamaları arasında anlamlı ve yoruma değer farklar vardır. Kızlar CRKY ölçeğindeki 10 kadın özelliğinin 9'unda annelerini kendilerinden daha kalıplaşmış bir tarzda ve daha "kadınca" tanımlamışlardır. CRKY ölçeğinde erkeklerle özgü sayılan özelliklerin çoğunda kızlar annelerini kendilerinden farklı bir biçimde algılamamaktadırlar. Ancak, sosyal beğenisi yüksek olan bağımsızlık, geniş ilgileri olmak, soğukkanlılık ve gerçekçilik gibi boyutlarda kendilerini annelerinden üstün görmektedirler.

Erkeklerden elde edilen profilin yorumu daha güçtür. Şöyle ki, elde edilen anlamlı farklılıklar nicelik açısından kızların sonuçlarına yakın olmakla birlikte değişme yönleri çok daha çeşitlidir. Erkekler CRKY ölçeğindeki 12 erkek özelliğinden 5'inde babalarıyla kendilerini aynı şekilde puanlamışlar, ancak diğerlerinden sosyal beğenisi yüksek olan bağımsızlık, geniş ilgileri

Çizelge 36

Kızların ve Erkeklerin Öztanımlamaları İle
Anne ve Baba Algıları Arasındaki Tek Gruplu T-Testleri

	Kızların öztanımlama- ları ile anne tanımlamalarının karşılaştırılması			Erkeklerin öztanımlamaları ile baba tanımlamalarının karşılaştırılması		
	t	p	Açıklama	t	p	Açıklama
1. Duygusallık	2.68	.008	A>K	-2.23	.027	E>B
2. Soğukkanlılık	-3.51	.001	K>A	-.16	-	fy
3. Sertlik	-1.22	-	fy	5.59	.000	B>E
4. Sadakat	7.00	.000	A>K	2.38	.018	B>E
5. Bağımsızlık	-10.90	.000	K>A	-8.65	.000	E>B
6. Yumuşaklık	4.03	.000	A>K	-2.53	.012	E>B
7. Hırslı olmak	-1.60	-	fy	-2.23	.027	E>B
8. Fedakârlık	10.27	.000	A>K	2.58	.010	B>E
9. Geniş ilgileri olmak	-4.98	.000	K>A	-5.45	.000	E>B
10. Şefkatli olmak	6.50	.000	A>K	-.17	-	fy
11. Gerçekçilik	-4.88	.000	K>A	-4.92	.000	E>B
12. Konuşkanlık	1.12	-	fy	2.20	.029	B>E
13. Aileye yönelik olmak	10.99	.000	A>K	10.90	.000	B>E
14. Atılganlık	-1.18	-	fy	-.38	-	fy
15. Boyun eğmek	7.35	.000	A>K	.50	-	fy
16. Kendine güvenmek	-.14	-	fy	-1.40	-	fy
17. Sıcak insan olmak	2.98	.003	A>K	-.78	-	fy
18. Saldırganlık	-.45	-	fy	-.31	-	fy
19. Titizlik	7.77	.000	A>K	3.72	.000	B>E
20. Etrafına hükmet- mek	1.92	-	fy	5.50	.000	B>E
21. Üstünlük duygusu	-.06	-	fy	1.17	-	fy
22. Katılık	-2.96	.004	K>A	3.57	.000	B>E

Not : A>K : Annede fazla
B>E : Babada fazla
E>B : Erkekde fazla
K>A : Kızda fazla
fy : fark yok

Çizelge 37

Kızların Anne Tanımlamaları İle Erkeklerin Baba Tanımlamalarının İki Gruplu T-Testleri

	<u>Kızların Anne Tanımlaması</u>	<u>Erkeklerin Baba Tanımlaması</u>	t	(çift uçlu) p	<u>Açık- lama</u>
1. Duygusallık	1.76	2.41	-7.17	.000	A>B
2. Soğukkanlılık	3.15	2.49	5.47	.000	B>A
3. Sertlik	3.66	2.81	7.62	.000	B>A
4. Sadakat	1.37	1.91	-7.87	.000	A>B
5. Bağımsızlık	3.14	2.51	6.19	.000	B>A
6. Yumuşaklık	1.94	2.54	-6.54	.000	A>B
7. Hırslı olmak	3.46	2.81	5.57	.000	B>A
8. Fedakârlık	1.31	1.88	-8.27	.000	A>B
9. Geniş ilgileri olmak	2.80	2.76	.20	-	fy
10. Şefkatli olmak	1.48	2.18	-9.50	.000	A>B
11. Gerçekçilik	2.58	2.33	2.27	.024	B>A
12. Konuşkanlık	2.20	2.49	-2.77	.006	A>B
13. Aileye yönelik olmak	1.32	1.81	-6.63	.000	A>B
14. Atılganlık	2.91	2.72	1.65	-	fy
15. Boyun eğmek	3.28	3.95	-6.29	.000	A>B
16. Kendine güvenmek	2.17	2.06	1.26	-	fy
17. Sıcak insan olmak	1.82	2.36	-6.17	.000	A>B
18. Saldırganlık	4.25	4.00	2.57	.011	B>A
19. Titizlik	2.02	2.45	-3.84	.000	A>B
20. Etrafına hükmetmek	3.57	2.89	5.69	.000	B>A
21. Üstünlük duygusu	3.58	3.33	2.29	.023	B>A
22. Katılık	4.30	3.50	8.06	.000	B>A

Not: A>B : Annede Fazla
B>A : Babada Fazla
fy : Fark yok

olmak, gerçekçilik gibi özellikleri kendilerine; katılık, etrafına hükmetmek ve sertlik gibi daha az istenilir özellikleri ise babalarına maletmişlerdir. CRKY ölçeğinin kadın özelliklerinde de bir ayrışma olmuş, erkekler kendilerini babalarından daha duygusal ve yumuşak olarak tanımlarken babalarını daha fedakâr, aileye yönelik, sadık ve titiz olarak görmüşlerdir.

Bu sonuçlardan gençlerin anne ve baba kişiliğini doğrudan doğruya kendilerinden beklenen sosyal roller çerçevesinde tanımladıkları açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim gerek kızlar, gerekse erkekler anne ve babalarını kendilerinden daha aileye yönelik, sadık, titiz ve fedakâr olarak algılamaktadır ve bu algılar kuşkusuz onların anne ve baba rol beklentilerini yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra, gerek kızlar, gerek erkekler kendilerini anne ve babalarından daha bağımsız, daha geniş ilgileri olan ve nedense daha gerçekçi kişiler olarak tanımlamaktadırlar. Bu tanımlamalar ise onların ortak "genç kuşak" özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, anne ve baba tanımlamalarının yukarıda değinilen ortak rol beklentilerinin dışında çok anlamlı bir biçimde ve CRKY ölçeğinden beklenen doğrultuda farklılaştıkları da bir gerçektir. Çizelge 37'de gördüğümüz değerler hemen tüm sıfatların beklenen doğrultuda ve yüksek bir anlamlılık düzeyinde farklılaştıklarını göstermektedir. Farklılık

göstermeyen üç nitelik kendine güvenme, atılğanlık ve geniş ilgileri olmaktır. Bölüm VI'da bu sonuçların sadece kızların anne algısını mı yansıttığı, yoksa annelerin de kendilerini aynı kalıplaşmış biçimde tanımlayıp tanımlamadıklarını sınavabileceğiz.

Hipotez 4: Cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargı sıfatlarının değerlendirilmesinde kızlar ve erkekler arasında fikir birliği olacak, anlamlı farklılık bulunmayacaktır.

Bu hipotez çok kez sınanmış ve doğrulanmıştır (Rosenkrantz ve diğerleri, 1968; McKee ve Sherrifs, 1959; Okman, 1973). Kaldı ki, CRKY ölçeği kadınlara ve erkeklerle özgü olduğu kabul edilen özelliklerden faktör analizi yoluyla üretildiğine göre sıfatların yönü konusunda iki grup arasında farklılık çıkabileceği düşünülemez. Böyle bir sonuç ölçeğin geçerli ve güvenilir olmadığını kanıtlardı. Nitekim, Çizelge 38 bu hipotezi destekleyen sonuçlar sergilemektedir. Ancak, gruplar arasında bir derece farkı söz konusu olabilir. Örneğin, kızlar kalıplaşmış kadın özelliklerini daha aşırı veya daha ılımlı bir biçimde yorumlayabilirler. Aslında, 22 sıfatın 11'i konusunda cinsler arasında tam bir uyum vardır. Diğer sıfatlarda ise erkekler kendi cinsiyetleriyle ilgili kalıp yargıları kızlara kıyasla daha "uçta" değerlendir-

Çizelge 38

Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıp Yargıların
Kız ve Erkekler Tarafından Değerlendirilmesi
T- testleri

	Kız Ort.	Erkek Ort.	t	(çift uçlu) P	Açık- lama
1. Duygusallık	3.92	3.82	1.30	-	fy
2. Soğukkanlılık	2.16	1.96	2.34	.020	E+
3. Sertlik	2.03	1.76	3.74	.000	E+
4. Sadakat	3.91	3.46	5.32	.000	K+
5. Bağımsızlık	2.07	2.15	-.92	-	fy
6. Yumuşaklık	3.75	3.64	1.56	-	fy
7. Hırslı olmak	2.45	2.58	-1.48	-	fy
8. Fedakârlık	4.13	3.58	7.07	.000	K+
9. Geniş ilgileri olmak	2.61	2.45	2.00	.046	E+
10. Şefkatli olmak	3.93	3.89	.54	-	fy
11. Gerçekçilik	2.58	2.43	1.85	-	fy
12. Konuşkanlık	3.44	3.47	-.40	-	fy
13. Aileye yönelik olmak	3.87	3.68	2.65	.008	K+
14. Atılganlık	2.14	2.31	-2.48	.014	K+
15. Boyun eğmek	4.06	3.78	4.49	.000	K+
16. Kendine güvenmek	2.59	2.43	2.21	.028	E+
17. Sıcak insan olmak	3.34	3.24	1.57	-	fy
18. Saldırganlık	2.14	2.17	-.34	-	fy
19. Titizlik	4.01	3.92	1.00	-	fy
20. Etrafına hükmetmek	2.06	1.85	2.73	.007	E+
21. Üstünlük duygusu	2.17	2.15	.25	-	fy
22. Katılık	2.25	1.99	3.06	.002	E+

Not: E+ : Erkekler daha aşırı

K+ : Kızlar daha aşırı

fy: Fark yok

mekte, kızlar ise tam tersini yapmaktadırlar. Diğer bir deyişle, erkeklerde erkek özelliklerini, kızlarda ise kadın özelliklerini daha kalıplaşmış şekilde yorumlama eğilimi vardır.

Hipotez 5: Kızların öztanımlamaları erkeklerinkinden daha kalıplaşmış (stereotipik) olacaktır.

Bu hipotez de literatürde yaygın destek bulmuştur. Bu sınamayı yapabilmek için öğrencilerin öztanımlama ortalama puanlarıyla, kalıp yargı ortalama puanları karşılaştırılmış, sonuçlar Çizelge 39'da gösterilmiştir. Salt niceliksel bir yaklaşımla gidildiğinde gerçekten erkeklerin öztanımlama/kalıp yargı uyumsuzluk oranları daha yüksektir. Ancak sıfat profilinin daha ayrıntılı bir analizi bunun nedenlerini açıklamamıza yardımcı olabilir. Çizelge 38'den hatırlanacağı gibi erkekler erkek kalıp yargısında kızlardan daha aşırı değerler kullanmışlardı. Dolayısıyla, kendilerini kalıp yargıya kıyasla daha az soğukkanlı, daha az sert, daha az katı ve daha az hükmedici olarak görmeleri doğal karşılanabilir. Bunu erkeklerin öztanımlamalarında daha az kalıplaşmış olmasına değil, kalıp yargı sistemlerinin daha katı olması ve sözü geçen özelliklerin sosyal beğeni açısından daha düşük olmasına bağlayabiliriz.

Çizelge 39

Öz tanımlamada ve Cinsiyetlerin Özelliklerini Tanımlamada
Kullanılan Sıfatların Tek Gruplu T-testleri

	Kızlarda özkavram/ CRKY karşılaştırması			Erkeklerde özkavram/ CRKY karşılaştırması		
	t	(çift uçlu) p	Açık- lama	t	(çift uçlu) p	Açık- lama
1. Duygusallık	- .78	-	fy	-20.87	.000	KYf
2. Soğukkanlılık	-11.98	.000	KYf	6.78	.000	KYa
3. Sertlik	- 4.09	.000	KYf	20.25	.000	KYa
4. Sadakat	- 2.53	.012	KYf	-19.46	.000	KYf
5. Bağımsızlık	-21.45	.000	KYf	- 3.97	.000	KYf
6. Yumuşaklık	.25	-	fy	-18.90	.000	KYf
7. Hırslı olmak	- 2.42	.017	KYf	.48	-	fy
8. Fedakârlık	2.11	.036	KYa	-20.51	.000	KYf
9. Geniş ilgileri olmak	-11.96	.000	KYf	- 2.66	.008	KYf
10. Şefkatli olmak	- 1.98	.050	KYf	-24.56	.000	KYf
11. Gerçekçilik	-16.31	.000	KYf	- 7.46	.000	KYf
12. Konuşkanlık	- 2.68	.008	KYf	- 9.87	.000	KYf
13. Aileye yönelik olmak	.69	-	fy	-12.59	.000	KYf
14. Atılğanlık	-11.35	.000	KYf	4.97	.000	KYa
15. Boyun eğmek	26.86	.000	KYa	2.76	.006	KYa
16. Kendine güvenmek	-16.69	.000	KYf	- 7.56	.000	KYf
17. Sıcak insan olmak	- 7.04	.000	KYf	-14.89	.000	KYf
18. Saldırganlık	4.12	.000	KYa	20.87	.000	KYa
19. Titizlik	6.78	.000	KYa	-13.71	.000	KYf
20. Etrafına hükmetmek	- 1.55	-	fy	19.15	.000	KYa
21. Üstünlük duygusu	- 2.37	.019	KYf	16.09	.000	KYa
22. Katılık	2.86	.005	KYa	21.73	.000	KYa

Not: KYa : Kalıp yargıdan az
KYf : Kalıp yargıdan fazla
fy : Fark yok

Bu konudaki bulgularımızı en iyi açıklayan bakış açısını Elman, Press ve Rosenkrantz (1970) getirmiştir. Onlara göre, hem erkekler hem kadınlar kendilerini tanımlarken diğer cinsin istenilir özelliklerini kalıp yargı değerlendirmesinde olduğundan daha fazla vurgulamaktadırlar. Gerçekten de, gerek kızlar gerekse erkekler bağımsızlık, geniş ilgileri olmak, şefkatli olmak, gerçekçilik, kendine güvenmek gibi gençlerin açıkça değer verdiği anlaşılan özellikleri kendilerine kalıp yargıya kıyasla daha çok maletmişlerdir. Demek ki, kalıp yargıdan sapmaların bir kısmı sosyal beğeniyle açıklanabilmektedir. Ancak diğer sapmaların anlamı farklı olabilir. Örneğin, kızların kendilerini kadın kalıp yargısından daha soğukkanlı, sert ve atılgan olarak tanımlaması, buna karşılık erkeklerin kendilerini erkek kalıp yargısına göre daha duygusal, yumuşak, fedakâr, aileye yönelik, sıcak ve titiz olarak puanlaması ilginçtir. Acaba bu sapmalar Bem'in (1974) sözünü ettiği psikolojik esnekliği mi yansıtmaktadır? Bizce elimizde buna yanıt verecek yeterli veri yoktur. Zira, elde edilen bu sapmaların kalıp yargılara kıyasla ortaya çıktığı düşünölmeli özta-nımlamalarda ise kızlarla erkekler arasında önemli farklılıklar çıktığı ve Hipotez 1'in desteklendiği unutulmamalıdır (Bakanız: Çizelge 33).

Özetle, cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargıların benlik kavramını etkileyeceği, gençlerin anne ve babalarını kendilerinden daha kalıplaşmış bir tarzda tanımlayacağı ve kalıp yargı sıfatları üzerinde cinsiyetler arasında fikir birliği olacağı hipotezleri desteklenmiştir. Buna karşılık cinsiyetler arasında bir özbeğeni farkı olduğu, kızların kendilerini erkeklerden daha kalıplaşmış bir şekilde tanımladığı doğrulanmamıştır.

5. Cinsiyet Rol Standartlarının Karşılaştırılması

Cinsiyet rol standartlarının kültürler arasında, aynı toplumun değişik alt kültür gruplarında ve aynı gruplarda kuşaklar arasında çok değişebileceği iyi belgelenmiş bir gerçektir. Örneğimizde, genç kuşak içinde kızlarla erkekler arasında bir farklılık görülüp görülmeyeceği, görülürse bu farklılığın ne yönde olacağı konusunda belirli bir varsayımımız yoktu. Sadece, araştırma grubumuzun yüksek S-E-D özelliklerine ve genel gözlemlerimize dayanarak hayli liberal sayılabilecek tutumlara sahip olmaları beklenebilirdi. Çizelge 40'ta cinsiyet rol standardı maddelerinin t-testleri gösterilmiştir. Bu sayılara normatif bir açıdan bakıldığında tüm ortalama değerlerin bir hayli yüksek olduğu ve gerçekten cinsiyet rolleri konusunda hiç değilse tutumsal düzeyde geleneksel sayılamayacak bir grupta karşı karşıya olduğu-

Çizelge 40

Cinsiyet Rol Standartlarının T-testleri

M a d d e :	Kız Ort.	Erkek Ort .	t	(çift uçlu) p	Açık- lama
1. Genellikle kadınların ağır sorumluluk gerektiren işlerden (örneğin idarecilik gibi) kaçınması doğru olur.	4.20	3.53	5.58	.000	<u>Eg</u>
2. Gençler eş seçerken ailelerinin tercihlerine uymaya çok gayret etmelidir.	4.20	4.27	- .80	-	fy
3. Kadının çalışması kocası ve çocukları yönünden sakıncalı olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır.	2.33	1.76	5.10	.000	<u>Eg</u>
4. Bir kadının evlenene kadar bakire kalması hiç de şart değildir (a)	3.40	3.30	- .69	-	fy
5. Bir kadın kocasıyla çatışmak için daima alttan almalı, ve havayı yumuşatmayı bilmelidir.	3.50	3.03	3.72	.000	<u>Eg</u>
6. Kızların aynı yaştaki erkeklerden daha sıkı bir disiplin altına alınması son derece doğaldır.	4.23	3.79	3.98	.000	<u>Eg</u>
7. Bir kadın ailedeki uyum pahasına da olsa kendi ilgilerini ve gelişmesini ön plâna almaktadır (b).	2.77	2.42	3.16	.002	<u>Eg</u>
8. Kocalar sözlerini geçiremez, sırasında da otoriter davranmazsa kadınlar pek te mutlu olamazlar.	3.44	2.94	3.86	.000	<u>Eg</u>
9. Bir erkeğin ev işlerine yardım etmesi bana biraz gülünç gelir	4.52	4.09	4.67	.000	<u>Eg</u>
10. Kim ne derse desin, bir kızın evlilik öncesi ilişkileri ileride uygun bir koca bulmasını tehlikeye atar.	3.97	3.52	3.96	.000	<u>Eg</u>

Not: Eg: Erkek daha gele-
neksel
fy: Fark yok

N.B: (a) ve (b) maddelerinin ortalamaları madde tersine çevrilerek hesaplanmıştır. Daha düşük değerler daha geleneksel, daha yüksek değerler daha liberal tutumları ifade etmektedir.

muz anlaşılmaktadır. Birkaç belirgin örnek vermek gerekirse, kızların % 83'ü ile erkeklerin % 63'ü kadınların sorumluluk gerektiren işlerden kaçınmaması gerektiğini; her iki grubun % 54'ü evlenene dek bakireliğin şart olmadığını; kızların % 81'i, erkeklerin % 67'si kızlara erkeklerden farklı disiplin standartları uygulanmaması gerektiğini; kızların % 91'i, erkeklerin % 80'i ise erkeklerin ev işlerine yardım etmesini doğal karşıladıklarını söylemektedirler. Her maddede kesin fikir belirtenlerin yanısıra oranı % 5 ile % 19 arasında değişen bir "kararsızlar" grubu olduğu da düşünülürse, tüm maddelerde geleneksel sayılabilecek tutumların azınlıkta kaldığını görürüz. Nevarki, kızlarla erkekler arasında, t-testlerinden de anlaşılabilceği gibi, hemen tüm maddelerde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Kızlarla erkeklerin fikir birliği içinde oldukları iki madde, ortak çıkarlarını ilgilendiren konulardır. Eş seçiminde aileye uyulması gereğine erkekler ve kızlar aynı ölçüde karşı çıkmakta, kızların evlenene dek bakire kalmaları gerektiği konusunda da aynı fikirleri, aynı oranlarda paylaşmaktadırlar. Ancak, evlilik öncesi ilişkilerin kızlar için iyi bir evliliği tehlikeye atacağı fikri erkeklerde daha yaygındır ve bakirelik konusundaki tutumlarla çelişmektedir. Demek ki, evliliğe dek bakireliğin şart olmadığını söyleyen erkeklerin bir kısmı aynı zamanda evlilik

öncesi ilişkilerin koca bulmayı tehlikeye atacağına inanmaktadırlar. Kadınların çalışması ve evlilikteki göreceli yetke konularına gelince, erkekler kızlardan belirgin şekilde daha gelenekseldirler. Bu sonuç ise rol beklentileri açısından cinsiyetler arasında dengesiz bir durum yaratıyor görünmektedir. Şöyle ki, evlilik öncesi standartlarda görülen göreceli uyum, evlilik çerçevesindeki beklentilere yansımamaktadır. Yine somut bir örnek vermek gerekirse, erkeklerin % 59'u evlilikte kadının "alttan alması" gerektiğine inanırken, kızlarda bu oran tam tersine dönmekte % 57'si bu fikri reddetmektedir. Aynı şekilde, kızların % 55'i otoriter bir kocanın bir kadını mutlu etmeyeceğini söylerken, erkeklerin % 60'ı tersini savunmaktadır. Evlilikte Kadının ve Erkeğin Beklentisi düzeyi bulgularını tartışırken elde edilen sonuçların yön açısından geleneksel evlilik beklentilerine uygunluğunu vurgulamıştık. Ancak, beklentilerin tutumsal içeriğine inildiğinde cinsler arasında hiç te küçümsenmeyecek, çatışmasal potansiyeli olan farklılıklar çıktığını görüyoruz. Bu farklılıkların temelinde kızların evlilik öncesi ve evlilik içindeki beklentilerini birbirleriyle daha tutarlı hale getirmiş olmalarına karşılık, erkeklerin evlilikteki geleneksel konum ve çıkarlarını koruma eğilimi yatmaktadır. Diğer taraftan, kızların yaşları ve içinde buldukları üniversite ortamının özel-

likleri düşünülürken, dile getirdikleri tutumların en aşırı noktalarında bulunduğu akla gelebilir. İlerleyen yaş ve evliliğe yapacakları uyumlu beklenti boyutunda gördüğümüz daha ılımlı eğilimlere yaklaşacakları tahmin edilebilir.

Erkeklerin kızlardan genellikle daha geleneksel yanıtlar vermesinin yanısıra, cinsiyet rol standartları konusunda aynı öncelikleri paylaşıp paylaşmadıkları da sorgulanabilir. Yani, cinsiyet rol standartlarıyla ilgili maddelerin t-testleri ile saptadığımız farklılıkları dışında, cinsiyetler arasında önem sıralaması farkları var mıdır? Bu soruyu yanıtlamak için maddelerimizin bir Guttman ölçeği modeline uyarlanması gerekmiştir. Bilindiği gibi, bu yöntemin temelinde yatan fikir bir tutum evreninin kabul edilebilirlik derecelerine göre tek boyutlu bir ölçek üzerinde birikimli (cumulative) bir biçimde sıralanabileceğidir (Oppenheim, 1966). Bu özelliği yüzünden, Guttman ölçeği birikimli bir ölçekleme yöntemi olarak tanımlanabilir (Kâğıtçıbaşı, 1976).

Bu yöntemle elde ettiğimiz sonuçları Çizelge 41'-de görmek mümkündür. Maddelerin tümü "geleneksel" yönde ifade edilmiş, sunuluşlarında en çok kabul edilenden en az kabul edilene doğru bir sıra izlenmiştir. Diğer bir deyişle, en kolay kabul edilen geleneksel maddeden en

zor kabul edilen maddeye doğru gidilmiş, kabul ve red oranları ayrıca belirtilmiştir. Maddelerin özünü yansıtan kısaltılmış madde içerikleri numaralarıyla birlikte verilmiştir. Sıralamalarda erkeklerle kızlar arasında bazı önemli öncelik farkları olduğu anlaşılmaktadır. 10 tutum maddesinden sadece 3'ü aynı sıraya isabet etmektedir.

Gerek kızların, gerekse erkeklerin en kolayca kabul ettikleri ve ilk iki sıraya düşen maddeler çok benzer bir temayı işlemekte, kadınların çalışmasının veya kendi ilgileri olmasının ailedeki huzuru bozucu bir yönü varsa, bunların bırakılması gerektiğini savunmaktadırlar. Gerçekten de 10 maddelik ölçeğimizde en "aşırı" sayılabilecek tutum maddeleri bunlardır. Diğer bir deyişle, bir kadının eşi ve çocukları için sakıncaları olduğu halde çalışması (madde 3) ailedeki huzuru bozma pahasına kendi ilgilerini ön plâna alması fikirleri (madde 7) kadının rol beklentilerine ve görev ölçülerine çok ters düşmektedir. Dolayısıyla, madde 3 ve 7 hem erkekler hem kızlar, tarafından yaygın bir biçimde kabul edilmektedir. Ancak, bu maddelerden sonra öncelikler değişmekte kızların sıralamasında bakirelik şartı daha üst bir sırayı tutmakta, erkeklerde ise evlilikte erkeklerin lehine görünen yetke ilişkileri daha ön plâna çıkmaktadır. Aynı şekilde, kadınlara

rın sorumlu mevkilerde bulunmaması gerektiğini ifade eden cümle (madde 1) kızlarda en çok reddedilen ikinci madde iken, erkeklerde bu madde reddedilme oranı açısından dördüncü sıradadır. Sıralamadaki sapmaların çoğu cinsiyetlerin kendi çıkarlarını ne şekilde algıladığını da yansıtmaktadır. Kadınların lehine görünen veya öyle algılanan maddeler kızlarda daha fazla öncelik taşımakta, aynı durum erkeklerde de erkeklerle ilgili maddeler için söz konusu olmaktadır.

Cinsiyet rol standartlarının üniversitede geçirilen yıllar tarafından etkilenip etkilenmediğini saptamak için gerek kızlarda, gerekse erkeklerde okunan sınıf kontrol değişken olarak kullanılmış, birinci ve dördüncü sınıflar arasında t-testleri tekrarlanmıştır. Ancak, ne erkeklerde, ne de kızlarda sınıf değişkeninin tutumlarda herhangi bir anlamlı etkisi görülmemiş, hiçbir konuda anlamlı t-testi elde edilememiştir. Bu bulgu cinsiyet rol standartlarının üniversite düzeyinden evvel belirlendiği ihtimalini akla getirmektedir.

Çizelge 41

Cinsiyet Rol Standartlarının
Guttman Ölçeği Modeline Göre Sıralanışı

Madde No:	Kızların madde sıralaması *		Madde No:	Erkeklerin madde sıralaması **	
	Kabul %	Red %		Kabul %	Red %
3. Aile yönünden sakıncalı ise kadın işini bırakmalıdır	80	20	3. Aile yönünden sakıncalı ise kadın işi bırakmalıdır.	89	11
7. Ailedeki uyum bozulacaksa kadın ilgilerini ön plâna almamalıdır	68	32	7. Ailedeki uyum bozulacaksa kadın ilgilerini ön plâna almamalıdır.	83	17
4. Evlenene dek bakirelik şarttır.	46	54	8. Kocalar biraz otoriter olmalıdır.	65	35
8. Kocalar biraz otoriter olmalıdır	45	55	5. Karı-koca ilişkilerinde kadın uyum yapmalıdır.	59	41
5. Karı-koca ilişkilerinde kadın uyum yapmalıdır.	43	57	4. Evlenene dek bakirelik şarttır.	47	53
10. Evlilik öncesi ilişkiler iyi bir evliliği engeller	31	69	10. Evlilik öncesi ilişkiler iyi bir evliliği engeller.	45	55
6. Kızlara erkeklerden daha sıkı disiplin uygulanmalıdır.	19	81	1. Kadınlar sorumlu mevkilerden kaçınmalıdır.	37	63
2. Eş seçiminde aileye uyulmalıdır	18	82	6. Kızlara erkeklerden daha sıkı disiplin uygulanmalıdır.	33	67
1. Kadınlar sorumlu mevkilerden kaçınmalıdır.	17	83	9. Erkeklerin ev işine yardım etmesi gülünçtür.	20	80
9. Erkeklerin ev işine yardım etmesi gülünçtür.	9	91	2. Eş seçiminde aileye uyulmalıdır.	18	82

* Üretilbilirlik katsayısı= .78

** Üretilbilirlik katsayısı= .78

6. Sosyalleşme Özelliklerinin Karşılaştırılması

Cinsiyetlerin farklı sosyalleşmesi literatüründeki bulguların çok çeşitli ve çelişkili olması nedeniyle, bu bölümdeki sonuçların yönüyle ilgili belirli bir hipotez ortaya atılmamış, arayıcı bir yöntem benimsenmiştir. Araştırma grubumuza (kızlara ve erkeklere) kendi sosyalleşmelerinde sekiz kilit konuya verilen önemi ne şekilde algıladıkları sorulmuştur. Çizelge 42'de sosyalleşme özelliklerinin kızlarla erkekler arasındaki t-testi sonuçları görülmektedir.

Bu sonuçların bir kısmı beklenen bir doğrultudadır. Örneğin, kızların ailedeki şefkati daha fazla olarak algılamaları daha evvel karşılaşılan bir sonuçtur (Siegelman, 1965; Hoffman ve Saltzstein, 1967; Droppleman ve Schaefer, 1963; Bronfenbrenner, 1960). Üniversite düzeyine kadar gelmiş bir grupta kızlarla erkeklerin derslerde başarısına aynı ölçüde önem verilmiş olması da doğal karşılanabilir. Aynı şekilde, kızların sorumluluğa daha fazla koşullandırılması da bizi fazla şaşırtmamaktadır. Başaran'ın (1974a) araştırmasından da kızların evde kendilerini yönetmek açısından (yemek, temizlik, giyinme gibi maddî özgürlük konularında) erkeklere göre psiko-sosyal gelişmede ileride oldukları anlaşılmaktadır. Buna karşılık, kendini ev dışında yönetmekte erkek-

ler daha ileride görünmektedir. Diğer bir deyişle, erkeklere daha fazla hareket serbestliği tanınmaktadır. Ancak, bu hareket serbestliğinin bir sorumluluk boyutu içerip içermediği tartışılabilir. Şöyle ki, erken aile sosyalleşmesinde genellikle erkekler ev-içi sorumlulukları paylaşmaya yönlendirilmemekte, kendilerine birtakım hizmetler büyük bir doğallıkla anneleri veya ailedeki diğer kadınlar tarafından sunulmaktadır. Kendi kendine yeterli olabilme açısından kızlar büyük bir olasılıkla daha yoğun ve erken bir baskı hissetmekte ve bu onları ileride taşımaları beklenen "bakıcı" rolüne kuşkusuz daha iyi hazırlamaktadır. Ancak, diğer araştırmalarla tutarlı olacak şekilde (Barry, Bacon ve Child, 1957) kızların algılanan bağımsızlık puanlarının erkeklerle göre daha düşük çıkması beklenebilirdi. Oysa, örneklemimizde bağımsızlık konusunda anlamlı bir farklılık görülmediği gibi, kızlar kendi kendilerine karar verebilme açısından da erkeklerden daha ileride görünmektedirler. Beklentilerimize ters düşen bu bulgu çeşitli şekillerde yorumlanabilir. Eğer örneklemimizdeki kızlar soruları yanıtlarken atıf grubu (reference group) olarak toplumumuzda kendi yaşatları olan kızları almışlarsa, bağımsızlık puanlarının yüksekliği bizi şaşırtmamalıdır. Diğer yandan, tüm öznel (sübjektif) değerlendirmelerde olduğu gibi bu soruda da erkeklerin ve kızların "bağımsız olabilme"den

Çizelge 42

Sosyalleşmede Önem Verilen Özelliklerin
T - testleri

M a d d e :	Kız Ort.	Erkek Ort.	t	p	Açık- lama
1. Anne ve babaya saygı gösterme	1.77	1.93	-2.23	.026	K>E
2. Şefkatli bir ortam	1.88	2.14	-3.23	.001	K>E
3. Derslerde başarı	2.02	1.87	1.81	-	fy
4. Sıkı disiplin	3.13	3.18	-.46	-	fy
5. Kendi kendine - karar verebilme	1.94	2.21	-2.50	.013	K>E
6. Duygularını gizleyebilme	3.21	3.12	.98	-	fy
7. Bağımsız olabilme	2.47	2.55	-.80	-	fy
8. Sorumluluk taşıma	1.63	1.94	-3.22	.001	K>E

Not: K>E : Kızlarda daha önemli
fy : Fark yok

somut olarak neyi anladıkları, yanıt verirken aynı ölçütleri kullanıp kullanmadıkları da pek tabii sorgulanabilir. Sıkı disiplin ve duygularını gizleyebilme açısından erkeklerle kızlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı gibi her iki grupta bu özelliklerin diğer özelliklere göre daha az önem taşıdıkları görülmektedir. Ailedeki kontrol boyutuyla ilgili bu özelliklerin görece- li önemsizlikleri örneklemimizin yüksek S-E-D özellikleri ve bu konuda evvelce yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla tutarlıdır (Kâğıtçıbaşı, 1972). Anne ve babaya saygı kızlarda fazla görünmekle birlikte, t değeri daha düşük bir anlamlılık düzeyindedir.

Vurgulanan sosyalleşme boyutlarının yanısıra, ailedeki özdeşleşme örüntüsünün çok önem taşıdığını belirtmiştik (Hoffman, 1972; Chodorow, 1974; Tangri, 1975b). Bu konuya sağlıklı bir biçimde yaklaşabilmek için kuşkusuz derinlemesine gözlem ve klinik mülâkat tekniklerinin kullanılması gereği vardır. Ancak, anket tekniğinin kısıtlayıcılığına karşın elde edebildiğimiz bazı bulgular tartışmaya değer niteliktedir. Bunlardan birincisi, Türkiye gibi geçiş halindeki toplumlarda ailedeki rol modeli seçeneklerinin çekirdek ailenin yerleşmiş olduğu Batı toplumlarından daha geniş olduğu, salt ana ve babayı aştığıdır. Şu anda, araştırmamızda gerek kız, gerek erkek

öğrencilerin çoğunluğu anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek ailelere mensupturlar (% 70 ve % 73,5 oranlarında). Bunun yanısıra, boşanma ve ölümden dolayı parçalanmış aileler vardır (% 16.3 ve % 13.5 oranında). İki kiden fazla kuşağın birarada oturduğu aile tiplerinin oranı ise diğerlerine göre daha düşük bir düzeydedir (% 13.1 ve % 11.4). Ancak, öğrencilere çocukluklarından bu yana hane bileşiminde olan değişiklikler sorulunca, bunların yüksek oranlara vardığı saptanmıştır. Bu değişikliklerin arasında, kızlarda % 19, erkeklerde % 22.9 oranında üçüncü kuşaktan bireylerin (nine ve dede gibi) veya diğer akrabaların (dayı veya hala gibi) ölüm veya ayrılma nedeniyle eksildiği anlaşılmaktadır. Daha önemlisi, araştırma grubumuza ailede kendilerine en yakın hissettikleri, en benzer buldukları ve en güçlü olan kişi sorulduğunda, Çizelge 43'ten de görülebileceği gibi, anne ve baba dışındaki bireylerin adı küçümsenmeyecek oranlarda anılmıştır. Dayılar, dedeler, halalar, ağabeyler hem yakın hissedilen, hem özdeşleşilebilen, hem de ailede sözü geçen kişiler olarak algılanabilmektedirler. Dolayısıyla, Türkiye'de cinsiyet rollerinin ilk sosyalleşmesini daha çok Batı literatüründe gördüğümüz gibi salt ana-baba-çocuk üçlüsüne bağlamak eksik ve hatalı olabilir. Ancak, örneklemimizde de anne ve babanın en yaygın cevap kategorilerini oluşturduğu açıktır.

Çizelge 43

Ailede Kendine Yakın, Benzer ve
Güçlü Olarak Algılanan Bireylerin
Dağılımı

Bireyler:		Yakın		Benzer		Güçlü	
		Kız N:190	Erkek N:280	Kız N:190	Erkek N:280	Kız N:190	Erkek N:280
1. Anne	Sayı	89	156	62	59	42	40
	%	46,8	55,7	32,6	21,1	22,1	14,3
2. Hem anne, hem baba	Sayı	25	51	17	27	35	25
	%	13,2	18,2	8,9	9,6	18,4	8,9
3. Baba	Sayı	19	28	88	119	83	168
	%	10,0	10,0	44,2	42,5	43,7	60,0
4. Diğer kişi- ler (ağabey, dede, dayı v.b.)	Sayı	52	30	24	35	24	23
	%	27,4	10,7	12,6	12,5	12,7	8,3
5. Hiç kimse, kararsız	Sayı	5	15	3	40	6	24
	%	2,6	5,4	1,6	14,3	3,2	8,6

Ailede yakın hissedilen kişilerin dağılımında cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık vardır ($\chi^2 = 21,12$, $p = .0001$, $\gamma = -.26$, $\tau = -.14$, $p = .002$). Erkekler kendilerini annelerine belirgin şekilde daha yakın hissetmekte, evvelce değindiğimiz yakın ana oğul ilişkisini kanıtlamaktadır. Babaya daha fazla yakınlık hissetme kızlarda ve erkeklerde aynı düşük oranda görülmekte (% 10), buna karşılık kızların anne ve baba dışındaki bireylere yönelme oranı erkeklerinkinden bir hayli daha yüksek çıkmaktadır (% 27.4'e karşı % 10.7). Adı geçen bireyler ise çoğunlukla, ağabey, abla ve kardeşlerdir.

Elimizdeki verilerin yetersizliğinden yeterince incelenememiş ancak üzerinde durulmaya değer bir konu kızların kendilerinden büyük kardeşlerle olan ilişkidir. Anketlerden evvel pilot safhada yapılan derinlemesine mülâkatlarda dikkatimizi çeken bir bulgu kızların kendilerinden evvel yetişen kardeşlerinden çok etkiledikleri ve onlardan çok şey öğrendikleridir. Ablaları olanların kendilerini olumlu bir konumda hissettikleri, ablanın kız çocuğu yetiştirme konusunda aile için bir çeşit "deneme" olduğu, ondan sonra yetişen kızların daha özgür olduğu izlenimini edindik. Diğer ilginç bulduğumuz bir konu da ağabeylerle olan ilişkilidir. Birkaç kez,

ağabeyin kızın sosyalleşmesinde anneden ve babadan daha müdahaleci bir tutuma girdiği, hem esaslı yetke çatışmalarının, hem de çok kuvvetli bağların kızlarla ağabeyleri arasında yer aldığı görüldü. Erkek yetkesinin açıkça kabul edildiği ve "namus" kavramının egemen olduğu kültürlerde ağabeylerin kendilerini kızkardeşlerinden sorumlu hissettikleri ve babayla eşit kontrol hakkı kullandıkları bilinmektedir (Fallers ve Fallers, 1976). Geleneksel ağabey-kızkardeş ilişkilerinin hakim olduğu konularla, daha eşitçi ve arkadaşça ağabey-kızkardeş ilişkilerinin görüldüğü durumlar arasında mutlaka kızın cinsiyet rolü sosyalleşmesinde büyük psikolojik farklılıklar doğacaktır. Aynı şekilde, kızın tek çocuk ve en büyük çocuk olduğu durumlarda kendilerine özgü özellikler taşımaktadır. Dolayısıyla, kızın sosyalleşmesinde doğuş sırası ve kardeşlerin cinsiyet ve yaşlara göre dağılımı son derece önemli ancak literatürde hemen hiç değinilmeyen özellikler olarak görünmektedir.

En çok kime benzedikleri konusunda kızlarla erkekler arasında anlamlı bir fark görülmemekte, her iki grubun önemli bir bölümü babalarına benzediklerini söylemektedirler (kızlarda % 44,2, erkeklerde % 42.5). Anneye benzeme konusunda ise iki grup arasında düşük bir oran farkı çıkmıştır (kızlarda % 32.6, erkeklerde % 21.1).

Sonuçta, iki cinsiyetin ailede kendilerine benzer buldukları bireyler açısından farklılaşmadıkları söylenebilir. Ancak, erkeklerin kızlardan çok daha yüksek bir oranda (% 14.3) ailede kimseye benzemediklerini söylediği de görülmektedir.

Ailede en güçlü kişinin kim olduğu konusunda gerek kızların, gerekse erkeklerin çoğunluğu baba üzerinde durmakta (% 43.7 ve % 60), bir kısmı anne ve babayı aynı derecede güçlü bulmakta (% 18.4 ve 8.9), daha önemli bir kısmı ise anneyi daha güçlü bulmaktadırlar (% 22.1 ve % 14.3).

Cinsiyetlerin babayı daha güçlü olarak algılama eğiliminde istatistikî olarak farklılık vardır ve erkekler babalarını belirgin biçimde daha güçlü olarak algılamaktadırlar ($\chi^2= 19,61$, $p= .0002$, $\gamma= .18$). Ancak kızlar, daha düşük bir farkla olsa dahi, annelerini erkeklerin gördüğünden daha güçlü olarak görmektedirler (% 22.1 ve % 14.3). Bu bulgu ise Maccoby ve Jacklin'in (1975) anne ve babaların kendi cinsiyetlerinden çocuklara karşı daha denetleyici bir tavır takındıkları savıyla bir ölçüde açıklanabilir. Ancak, erkeklerden elde edilen sonuçlar kızlarınkinden daha açık-seçik anlaşılmaktadır. Özetle, erkekler kendilerini kızlara göre, annelerine daha yakın hissetmekte, buna karşılık yine kızlara kıyas-

la babalarını daha güçlü olarak algılamaktadırlar. Bu bulgu ise, Türkiye'de yapılan çalışmalarla ilgili olarak evvelce değindiğimiz daha yakın anne ve daha az hoşgörülü baba modeliyle tutarlıdır. Kızlardan elde edilen daha karmaşık bulguların yorumu ise Bölüm VI'da annelerle karşılaştırma çerçevesinde daha etraflıca ele alınacaktır.

Bu bölümde, aynı kuşak içinde cinsiyete bağlı birçok anlamlı farklılık saptanmış, kuşaklar arası karşılaştırmaya gerekli zemin hazırlanmıştır.

BÖLÜM VI

ANNELER VE KIZLAR:

KUŞAKLARARASI KARŞILAŞTIRMA HİPOTEZ VE YORUMLAR

Bu araştırmanın başlıca amacı kuşaklararası karşılaştırma yöntemiyle, üniversiteli genç kızlarla anneleri arasındaki psiko-sosyal farklılıkların yön, derece ve dinamiğini saptamaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için, anne örnekleminin ne şekilde elde edildiği Yöntem bölümünde ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Hatırlanacağı gibi, kuşak farkı dışındaki değişkelik kaynaklarını kontrol altında tutabilmek için örnekleme giren kızların kendi anneleriyle mülâkat yapılmış, bu tekniğin getirdiği kısıtlamalardan ötürü saha çalışması İstanbul'a sınırlanmıştır. Bu bölümde, Bölüm IV'te açıklanan ve Bölüm V'te genç kuşak içinde tartışması yapılan psikolojik kavramlar, aynı sıra izlenerek, kuşaklar arasında karşılaştırılacaktır. Ancak, bundan evvel, kızların sosyal-

leşme ortamında kilit bir konumu olan annelerin kendi özgeçmişleri ve sosyal yaşantıları konusunda bilgi vermek, gerek bu kuşağı tanımak, gerekse sonradan tartışılacak psikolojik boyutlara ışık tutmak açısından faydalı olacaktır.

1. Annelerin Aile Özgeçmişleri, Demografik Özellikleri ve Evlilik Tarihçeleri

Bölüm IV'te, Çizelge 3-5'ten anlaşılabilceği gibi annelerin aileleri % 53.7 oranında İstanbul, Ankara veya İzmir kökenlidir. Yerleşme merkezi büyüklüğü açısından aileleri kasaba ve altı ölçeğinde oturanların oranı % 11 gibi düşük bir düzeyde kalmakta, köy kökenli bir tek anne bulunmaktadır (% 1.2). Ayrıca, metropol kökenli annelerin herhangi bir coğrafî hareketlilik tarihçeleri olmadığı, yani en aşağı ikinci kuşak kentli oldukları anlaşılmaktadır. Anne kuşağında en yüksek hareketlilik oranı (% 28) kentlerle metropoller arasında yer almış, evlilik öncesi kırsal-kentsel hareketliliğe ise hiç rastlanmamıştır.

Çizelge 7 ve 8'de gördüğümüz annenin ana ve baba eğitim düzeyleri, özellikle devirlerinin ölçüleriyle, hayli yüksektir. Annelerin babalarının % 8.5 oranında hiç okumamış olmalarına karşılık % 22'si üniversite me-

zunudur. Annelerde okumamışlık oranı % 15.9'a çıkmakta, ancak % 20.8 oranında lise eğitimi görmüş kadın vardır. Kolayca tahmin edilebileceği gibi annelerin kendi anneleri hemen tamamen ev kadınıdır (% 93.7). Bunun dışında, % 2.4 oranında öğretmen ile % 3.7 oranında dikiş ve nakış gibi hizmetlerle uğraşanlara rastlanmıştır (Çizelge 11). Annelerin baba meslekleri de genellikle ticaret, kamu görevi ve ordu gibi devirlerinin prestijli sayılan uğraş alanlarındadır (Çizelge 9).

Yukarıda değindiğimiz özellikler, zaten yüksek S-E-D özellikleri olan bir örneklemden daha da "seçkin" bir alt örnekleme gittiğimiz izlenimini yaratmaktadır. Bu izlenimi kısmen de olsa kanıtlayabilmek amacıyla tüm kız öğrenci grubunun ortalama aylık gelir, baba meslek düzeyi, baba ve anne eğitim düzeyleri ile anne örnekleminden elde edilen koca mesleği, ortalama aylık gelir, annenin ve eşinin eğitim düzeyi değerlerini karşılaştırdık. Bu karşılaştırmanın sonucunda istatistikî anlamlılık düzeyine varan tek gösterge ortalama aylık gelir olmuş ($\chi^2 = 11,2, p < .05$), annelerin tüm kız grubuna göre daha üst bir gelir düzeyini temsil ettikleri görülmüştür. Ancak, bunun yanısıra, araştırma kapsamına girmemiş kız annelerinin farklı özgeçmiş özellikleri olabileceği ve sosyolojik olarak farklı bir evreni temsil edebileceği

olasılığını belirtmek gerekir.

Araştırma kapsamına giren annelerin çok sınırlı bir sosyo-ekonomik değişkelik göstereceğinin beklentisi içinde olduğumuz gibi, bu özelliğin çalışmamız açısından işlevsel olacağını düşünmüştük. Şöyle ki, bu anneler özgeçmiş özellikleri açısından ilk Cumhuriyet döneminin kadınlara sunduğu eğitsel ve diğer olanaklardan en rahat şekilde yararlanabilecek konumdaydılar. Nitekim, bu ayrıcalık Çizelge 44'te gösterilen kendilerinin ve eşlerinin eğitim durumuna yansımıştır. Annelerin kuşağında yer alan eğitsel aşama konusunda fikir verebilmek için kendi annelerinin eğitim düzeyi aynı Çizelgede tekrar gösterilmiştir. Kız annelerinin % 68.6'sı lise ve üstünde eğitim görmüşler, bunların % 24.3'ü okumak için ailelerinden uzaklaşmışlardır. Görülüyor ki, örneklemimiz Cumhuriyet döneminin "olanaklı" kadınlarına ulaşabilmek ve onların bir değerlendirmesini yapabilmek açısından iyi bir zemin hazırlamaktadır.

Örneklemimize giren annelerin ve eşlerinin yaşlarını Çizelge 45'te görmek mümkündür. Annelerin ortalama yaşı 49, eşlerinininki ise 55 yaş civarındadır. Annelerin % 93.9'u ve eşlerinin % 91.5'i ilk evliliklerini sürdürmektedirler. % 6.1 oranında anne dul, % 2.1'i boşanmış, % 1.2'si ise iş nedeniyle geçici ayrılık halindedirler.

Çizelge 44

Annelerin, Kendi Annelerinin ve Eşlerinin
Eğitim Düzeyi Dağılımı

		<u>Anne</u>	<u>Kendi annesi</u>	<u>Eşi</u>
1. Hiç okumamış	Sayı	2	13	0
	%	2,4	15,9	0
2. İlkokula devam etmiş	Sayı	0	5	0
	%	0	6,1	0
3. İlkokulu bitirmiş	Sayı	4	22	3
	%	4,9	26,8	3,6
4. Ortaokul veya benzerine devam etmiş	Sayı	2	6	1
	%	2,4	7,3	1,2
5. Ortaokul veya benzerini bitirmiş	Sayı	14	18	1
	%	17,1	22,0	1,2
6. Lise veya benzerine devam etmiş	Sayı	4	3	2
	%	4,9	3,7	2,4
7. Lise veya benzerini bitirmiş	Sayı	32	14	8
	%	39,0	17,1	9,8
8. Üniversite veya yüksek okula devam etmiş	Sayı	3	0	4
	%	3,7	0	4,9
9. Üniversite veya yüksek okul bitirmiş	Sayı	21	1	63
	%	25,9	1,2	76,8

Çizelge 45

Annelerin ve Eşlerinin
Yaş Dağılımı

		<u>Anne</u> <u>N: 82</u>	<u>Eşi</u> <u>N: 82</u>
1. 40 yaşının altında	Sayı %	3 3,7	1 1,2
2. 40-45 yaş arası	Sayı %	19 23,2	1 1,2
3. 46-50 yaş arası	Sayı %	27 32,9	22 26,8
4. 51-55 yaş arası	Sayı %	29 35,4	17 20,7
5. 56-60 yaş arası	Sayı %	3 3,7	22 26,8
6. 61-65 yaş arası	Sayı %	1 1,2	11 13,4
7. 65 yaşının üstü	Sayı %	0 0	3 3,7
8. Eşi ölenler	Sayı %	0 0	5 6,1

Annelerin evlendikleri ve ilk çocuklarına sahip oldukları yaşlar Çizelge 46'da gösterilmiştir. Doğurganlık yaşının bitiminde bulunan bu kadınların 2.3'te donmuş ortalama çocuk sayısı kayda değerdir ve yukarıda değinilen özgeçmiş özellikleriyle tutarlı demografik niteliklerdir.

Annelerin eşlerini ne şekilde tanıdıkları konusundaki yanıtlar geleneksel görücü usulünden, okul veya meslek çevrelerinde tanışarak anlaşmaya kadar çeşitlenmektedir (Çizelge 47). Görücü usulü, görücü usulünün yumuşatılmış bir tarzı olan aile çevresinde tertiplenmiş karşılaşmalar ve akraba arası evlilikleri tek grupta ele aldığımızda, annelerin genellikle, kendi deyimleriyle, "vasıtayla" evlendikleri anlaşılmaktadır (% 68.3). Kendi seçimlerini aile denetimi dışında yapmış olanların oranı % 31.7'ye varmaktadır. Bu durumların temelinde çoğu kez üniversite veya meslek çevresi gibi somut karşılaşma ortamları yatmaktadır. Eşini tanıma şekli kadının eğitiminin ($\chi^2 = 27,75$, $p = .006$, $\gamma = .42$, $\tau = .31$, $p = .003$), meslek sahibi olmasından ($\tau = -.43$, $p = .001$) ve evlendiği yaştan ($\tau = .30$, $p = .002$) bağımsız değildir. Bu bulgu, doğrudan doğruya, yüksek eğitimi ve meslek çevresi olan kadınların hem daha geç, hem de aile denetiminden daha bağımsız tarzda evlendikleri gerçeğini belgelemektedir. Bu da onların genişleyen çevrelerinin daha

Çizelge 46

Annelerin Evlenme ve İlk Çocuk
Sahibi Olma Yaşı Dağılımı

		<u>Evlenme Yaşı</u>	<u>İlk Çocuk Sahibi Olma Yaşı</u>
1. 18 yaşının altında	Sayı %	4 4,9	2 2,4
2. 18-20 yaş arası	Sayı %	21 25,6	9 11,0
3. 21-23 yaş arası	Sayı %	25 30,5	19 23,2
4. 24-26 yaş arası	Sayı %	21 25,6	27 32,9
5. 27-29 yaş arası	Sayı %	7 8,5	16 19,5
6. 30-32 yaş arası	Sayı %	1 1,2	5 6,1
7. 32 yaşının üstü	Sayı %	3 3,7	4 4,9

Çizelge 47

Annelerin Eşlerini Tanıma
Şekillerinin Dağılımı

		<u>N: 82</u>
1. Görücü usulüyle evlenenler	Sayı %	29 35,4
2. Kendi akrabalarıyla evlenenler	Sayı %	4 4,9
3. Akraba veya ahbap çevresinde tanıştırlarak evlenenler (ağabeyinin arkadaşı v.b.)	Sayı %	23 28,0
4. Okul veya meslek arkadaşlığı yoluyla tanışarak evlenenler	Sayı %	12 14,6
5. Diğer çevrelerde tanışarak, sevişerek evlenenler	Sayı %	14 17,1

fazla olanak sağlamasından kaynaklanmaktadır. Ancak, bu olanaklar tek başlarına pek bir şey ifade etmemektedir. Önemli olan annelerin bu olanakları anlamlı farklılık yaratacak düzeyde kullanmış olmalarıdır. Nitekim, üniversiteye devam eden veya bitiren annelerin % 46 oranında geleneksel yöntemlerle evlenmiş olması ilginçtir. Nevarki, bu oran eğitim düzeyi düştükçe artmaktadır.

Özetle, aile özgeçmişleri ve demografik özellikleri açısından genellikle kentsel üst orta tabakayı iyi temsil eden bir anne örneklemiyle karşı karşıya bulunduğumuz anlaşılmaktadır.

2. Annelerin Sosyal Yaşantısı

Annelerin sosyal yaşantısını araştırmanın bize betimleyici bilgiler vermenin ötesinde, içinde buldukları aile ortamını ve dinamiğini yansıtacağına Bölüm IV'te değinmiştik. Ailede eşler arasındaki ilişkilerin kesin bir rol ayrımı ve paralel sosyal yaşantılardan, rol ortaklığı ve iç içe sosyal dünyalara kadar çeşitlenebileceği bilinmektedir (Bott, 1957; Rainwater, 1965; Komarcvsky, 1967). Türkiye'de aile yapısını inceleyenler, cinsler arasında rol ayrımını, erkeklerle kadınların ayrı dünyalarını ve ailenin "çift kutuplu"luğunu vurgulamışlardır (Kıray, 1964; Fallers ve Fallers, 1976;

Olson-Prather, 1976). Ancak, genellikle, köy kasaba ve küçük kentlerden elde edilen bulguların kentsel üst orta tabakaya ne ölçüde maledilebileceği konusunda kesin bir fikrimiz yoktur. Doğrudan doğruya gözleme dayanan veriler kadar zengin olmamakla birlikte, araştırmamızda kadınların yaşantısını hedef alan üç ayrı sahada ayrıntılı bilgi toplanmıştır; çalışma hayatları, boş zaman uğraşları ve ailedeki kararlara katılma düzeyleri.

a) Annelerin Çalışma Hayatı

Örnekleminizde halen ev kadını olup hiçbir zaman çalışmamış kadınların oranı % 48'dir (N= 39). Halen çalışmakta olan ve emekliliğine dek çalışmış olanların oranı % 23'tür (N= 19). Diğer % 29 (N= 24) ise hayatlarının bir aşamasında çalışmış, fakat işlerini sürdürmemiş kadınlardan oluşmaktadır. İşlerini bırakanların % 21'i nişanlanınca, % 21'i evlenince, % 38'i çocukları olunca, diğer % 20'si ise uygun olmayan tayinler veya sağlık nedeniyle çalışmalarına son vermişlerdir. Bu 24 kadından sadece 7'si (% 29) işlerini bırakma nedeni olarak açıkça eşlerinin muhalefetini öne sürmüşlerdir. İş yaşantılarını sürdürmeyen kadınların tümünün geleneksel kadın mesleği sayılabilecek alanlarda çalıştıklarını (öğretmenlik, sekreterlik, dikiş nakış işleri v.b.) ayrıca belirtmek gerekir. Halen meslek sahibi olan 19 kadından 10 tanesi hiç ara vermeden çalışmış, diğerleri çocukları olun-

ca bir süre ara vermek zorunda kalmışlardır. Böylece, kesintisiz iş sahibi olanların oranı % 12'ye düşmektedir. Bu oran ise, beklenebileceği gibi, üniversite mezunu olan annelerin (% 25.9) ancak küçük bir bölümünün mesleğe yöneldiğini göstermektedir. Meslek sahibi olanların uğraş alanları sırasıyla şöyledir: 3 serbest meslek sahibi (doktor, eczacı), 2 üniversite öğretim üyesi, 6 öğretmen, 3 özel iş sahibi (butik, dersane v.b.), 1 hizmet işçisi, 4 memur ve öğretmen emeklisi. Çalışan annelerin daha geç evlendiklerini ($\tau = -.29$, $p = .007$, daha geç çocuk sahibi olduklarını ($\tau = -.30$, $p = .004$) evvelce değinildiği gibi de, eşlerini daha az geleneksel yöntemlerle tanıdıklarını ($\tau = -.43$, $p = .001$) görmekteyiz. Ancak, mesleğe yönelişin bir azınlık olgusu olduğu, ve annelerin sosyal yaşamına damga vuran niteliklere sahip olmadığı bir gerçektir.

b) Annelerin Boş Zaman Uğraşları

Annelerin boş zaman uğraşlarını incelerken kuramsal açıdan çok anlamlı bulduğumuz iki ayrı boyuta yer verdik. Bunlardan birincisi, boş zamanların ne ölçüde örgütlenmemiş, birincil gruplar çerçevesinde (komşu, akraba, arkadaş grupları gibi), ne ölçüde ikincil kurumlar (dernek, kulüp v.b.) çerçevesinde değerlendirilmiştir. İkinci boyut ise, kadınların ne ölçüde kendi a-

ralarında, ne ölçüde eşleriyle ortak bir sosyal yaşantı sürdürdükleridir. Bu iki boyutun özgün bileşimleri çalışmayan kadın yaşamının temel tanımlayıcıları olup, bunların gerek kültürel, gerekse sınıfsal belirleyicileri vardır. Şöyle ki, boş zamanlarını kadın kadına ve birincil gruplar çerçevesinde değerlendirme olgusuna gerek Türkiye'de (Fallers ve Fallers, 1976; Kıray, 1964; Mansur, 1972; Benedict, 1974; Olson-Prather, 1976), gerekse Batının alt sosyo-ekonomik gruplarında rastlanmaktadır (Young ve Willmott, 1957; Rainwater, Coleman ve Handel, 1962; Komarovsky, 1967). Buna karşılık, Batı literatüründe çok açıkça göze çarpan bir özellik (Papanek, 1973) sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe kadınların boş zamanlarında ikincil kurumlara daha çok yöneldiği ve eşlerinin sosyal çevrelerinden bağımsız bir çevreleri olmadığıdır. Bunun nedenleri ise açıktır. Sosyal ve coğrafî hareketliliğin çok yüksek olduğu ortamlarda kadının kendi birincil ilişkilerini (ailesi, lise arkadaşları, eski komşuları, v.b.) sürdürmesi olanağı yoktur. Kaldı ki, kadının, eşinin meslek çevresinde kendini ispat etmek gibi bir sorunu da vardır (Papanek, 1973). Dolayısıyla, sosyal hayatını eşinin iş ilişkilerinden doğan çevreye ve belki de geçici olarak bulunduğu ortamın ikincil kurumlarına bağlamak zorundadır. Hatta bu durum evli çiftin birbirleri için tek birincil ilişki kayna-

ğını oluşturduğu konumlara vararak, karı-koca ilişkilerine büyük psikolojik yükler bindirebilmektedir.

Oysa, yüksek S-E-D özellikleri taşıyan anne örneklemimize baktığımızda çok farklı bir görünümle karşı karşıya kalmaktayız. Evvelce belirttiğimiz gibi, annelerin coğrafî hareketlilik profilleri son derece düşüktür. Dolayısıyla, kocalarını tanımadan evvel mevcut olan bir ilişkiler sistemini diledikleri takdirde rahatça sürdürebilecek durumdadırlar. Nitekim, annelere daha çok kimlerle vakit geçirdikleri sorulunca, genellikle aile, yakın akraba çevresi, komşu ve sınıf arkadaşlarından söz etmişler (% 87.8), kocalarının iş çevresinden bahsedenerin oranı % 3.7, kendi iş çevrelerine değinenlerin oranı ise % 8.5 gibi düşük düzeylerde kalmıştır. Boş zaman uğraşlarının içerğine gelince, oyun veya spor kulüplerine devam ile hayır dernekleriyle ilgilenmeye değinenlerin oranı % 6.1'de kalmıştır. Oysa, annelerin % 38'i (N= 31) bazı kulüp ve derneklere üye olduklarını belirtmişlerdi. Bunlar spor ve oyun kulüpleri, yardım dernekleri, kültür dernekleri, mezunlar derneği gibi çeşitli kuruluşlardır. Ancak, boş zamanlarla ilgili açık uçlu soruda bu derneklere pek az değinmeleri bunların sosyal yaşamlarının önemli odakları haline gelmediklerini kanıtlamaktadır.

Eğlence yerlerine ve ziyaretlere daha çok eşleriyle mi, kendi arkadaşlarıyla mı gittikleri sorulduğunda, annelerin % 59'u eğlenceleri eşleriyle paylaştıklarını, % 16'sı sadece belirli eğlenceleri eşleriyle paylaştıklarını, % 9'u daha çok kendi arkadaşlarıyla bir arada olduklarını, % 16'sı ise kayda değer bir eğlence yaşantıları olmadığını söylemişlerdir. Ancak, cevapların içeriğinden gündüz eğlenceleri ile gece ve hafta sonu yaşantılarının birbirinden ayrıldığı anlaşılmaktadır. Tipik bir yanıt örneği şöyledir:

"Geceleri kocamla çıkarız. Sabahları arkadaşlarımla veya evde olurum. Sınıf arkadaşlarımla onbeş günde bir toplanırız. Hafta sonunda bir yere gidilecekse, çocuklarla hep beraber gidilir".

Böylece, annelerin sosyal yaşantıları ilk başta değindiğimiz iki boyut açısından tam "karma" bir konumdadır. Dernek üyelikleri belirli bir oranda mevcut, ancak bunların sosyal işlevi düşüktür ve adeta salt prestij işlevleri vardır. Annelerin eşleriyle ortak yaşantıları kesinlikle vardır ve eşler için ayrı sosyal dünyalar söz konusu değildir. Ancak, hafta sonları ve gecelere sınırlı kalan bu yaşantı, kadınların kendi çevrelerinde bağımsız birincil ilişkilerini sürdürmelerine engel değildir. Bu görünüm, Olson-Prather'in (1976) ortaya attığı "çift odaklı" (duo-focal) aile modeline çok

uygun düşmektedir.

İster Türkiye, ister Fas, ister Londra'nın işçi sınıfı, olsun kadınların birincil grup ilişkilerinin kırılmadığı ve öztanımlamalarını salt eşleri ve çevrelerindeki diğer erkeklere borçlu olmadıkları konumlarda psikolojik olarak daha özgür oldukları teması çok açık olmamakla birlikte literatürde giderek daha fazla (Fallers ve Fallers, 1976; Papanek, 1973; Chodorow, 1974) işlenmektedir. Eğer bu bir ölçüyse, üst orta tabakadaki anneler tam bir yol ayrımındadırlar, zira geleneksel kadın yaşantısı ile rol paylaşımı karışımını çok hassas bir dengede tutmaktadırlar.

c) Annelerin Ailede Verilen Kararlara Katılmaları

Çizelge 48'den de anlaşılabilceği gibi annelerin tüm konularda eşleriyle ortak karar verme eğilimleri hakimdir. Ortak karar verme oranının en düşük olduğu konu doğrudan annenin denetimi altında olan günlük alışverişlerdir. Çocuklara verilecek harçlık ve ev için yapılacak pahalı alışverişler gibi parasal konularda kocaların daha çok tek başına karar verme oranları yükselmekle birlikte, bunlar hiçbir zaman ortak karar oranlarına yaklaşmamaktadır. Ortak karar verilen konuları bir kenara bırakarak, annenin ve babanın daha çok tek başına verdiği kararlar incelendiğinde çocuklarla ilgili konu-

Çizelge 48

Ailede Alınan Kararların Eşler
Arasında Dağılımı

		<u>Daha çok baba</u>	<u>Hem anne hem baba</u>	<u>Daha çok anne</u>	<u>Diger (çocuklar v.b)</u>
1. Çocuklara ne kadar harçlık verileceği	Sayı 22 % 26,8	22 26,8	35 42,7	25 30,5	0 0
2. Çocukların eğitimi konusunda kararlar	Sayı 10 % 12,2	10 12,2	49 59,8	15 18,3	8 9,8
3. Çocukların disiplini ile ilgili kararlar	Sayı 14 % 17,1	14 17,1	42 51,2	25 30,5	1 1,2
4. Ev için yapılacak pahalı alış-verişler konusunda kararlar	Sayı 20 % 24,4	20 24,4	46 56,1	16 19,5	0 0
5. Eğlence yerlerine gitme konusunda kararlar	Sayı 15 % 18,3	15 18,3	50 61,0	14 17,1	3 3,7
6. Seyahata veya tatile gitme konusunda kararlar	Sayı 12 % 14,6	12 14,6	56 68,3	10 12,2	4 4,9
7. Günlük alış-veriş konusunda kararlar	Sayı 6 % 7,3	6 7,3	8 9,8	66 80,5	2 2,4

larda annelerin daha etkin, tatil ve eğlence gibi doğrudan bütçe kontrolünü ilgilendiren konularda çok az farkla babaların daha etkin olduğu görülmektedir. "Diğer" kategorisinde, "çocuklar karar verir", "tatile veya eğlence yerine gitmeyiz" gibi çeşitli yanıtlar yer almaktadır.

Toplu bir değerlendirme, annelerin kendilerini tüm kararlarda etkin olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır. Bu öznel değerlendirmeler annelerin evliliklerindeki gerçek yetke ilişkilerini yansıtsın veya yansıtmassın, bize değer yargıları ve normatif ölçüleri konusunda bilgi vermektedir. Buna göre, annelerin kendilerini ailede eşleri kadar söz sahibi olarak kabul ettiklerini anlıyoruz.

Anne kuşağının bu toplu tanıtımından sonra annelik karşılaştırmalarına, evvelce değinilen çerçevede, geçilebilir.

3. Başarıyla İlgili Göstergelerde Karşılaştırmalar

a) Annelerin "Başarılı Kadın" Tanımı

Başarıyla ilgili psikolojik kavramlara girmeden, anne kuşağında "başarılı kadın" sözcüklerinin ne gibi çağrışımlar yarattığına kısaca değinmek istiyoruz.

Çizelge 49'da da görüldüğü gibi annelerin % 32.9'u başarılı kadını iyi bir eş ve iyi bir anne olarak tanımlamaktadır. Bu yanıt grubunun tipik bir örneği şöyledir:

"Çocuklarını iyi yetiştirebilen, evine bağlı, çevresini rahatlatmayı bilen kadın başarılı kadındır".

Annelerin % 23.2'si iyi ev kadınlığının yanısıra, sosyal faaliyetleri ve topluma faydalı olabilecek uğraşları vurgulamıştır. Örneğin:

"İyi bir ev kadını, iyi bir anne, iyi bir eş. Ayrıca cemiyette sayılan, faydalı bir insan. İnsanın sosyal faaliyetleri de olmalı".

Hem evini, hem de çalışma hayatını bir arada yürütebilmeyi başarı kıstası olarak gösteren annelerin oranı % 25.6'dır. Örneğin:

"Bir meslek sahibi olan, eşine ve çocuklarına bağlı, her ikisini birden organize eden başarılıdır".

Nihayet, ev kadınlığına pek az veya hiç değinmeden, kendini geliştirmek ve kendine yetmekten söz eden annelerin oranı % 12.2'dir. Tipik bir yanıt şöyledir;

"İnsan olarak kendini bulmuş, geliştirmiş bir kişi. Kendini geçindirebilecek parayı kazanabilen... Tabii bir de eş lâzım. O seçimi de akıllıca yapmalı!".

Çizelge 49

Annelerin "Başarılı Kadın"
Tanımlamalarının Dağılımı

1. İyi eş, iyi anne, idareli ve uyumlu kadın	Sayı %	27 32,9
2. İyi eş, iyi anne ve sosyal faaliyetleri, topluma fayda- ları olan kadın	Sayı %	19 23,2
3. Hem meslek, hem ev hayatını birarada yürütebilen kadın	Sayı %	21 25,6
4. Kendini geliştirmiş, kendine yeten kadın	Sayı %	10 12,2
5. Diğer	Sayı %	5 6,1

% 6.1 oranında sınıflandırılması zor veya az rastlanan cevap çıkmıştır. Örneğin:

"Tahsil durumu ilk plânda gelir mutlaka. Biraz da sert mizaçlı olması lâzım. Belki tatlılıkla başarılı olabilir ama sertlik de lâzım. Dirençli".

Bu cevapların dağılımından annelerin % 49.3'ünün başarılı kadını geleneksel "eş ve anne" çerçevesini aşarak tanımladıklarını görüyoruz. Çalışan annelerin yanıtlarının anlamlı derecede daha az geleneksel olması da ($\tau = .30$, $p = .001$) dikkati çekmektedir. Ancak, meslek sahibi olmaya değinen annelerin cevaplarında dahi iyi eşlik ve ev kadınlığından hiçbir ödün verilmemesi gereği üzerinde önemle durulmaktadır. Dolayısıyla, annelerin "başarılı kadın"ı geleneksel bir ev kadınının tüm becerilerine sahip olduğu gibi, ayrıca sosyal yaşantısında ve mesleğinde de iddialıdır. Demek ki, bu kuşağın hayli zorlu kıstasları vardır; anneler hem eski, hem de yeni sayılabilecek rol beklentilerini birarada yerine getirmeyi istemekte, başarıyı genellikle bunları bağdaştırmakta görmektedirler.

b) Başarıyla İlgili Hipotezler(6)

Bu bölümde peşin bir hüküm verilerek daha yaşlı kuşağın daha geleneksel olacağı ve annelerin cinsiyet farklılıkları psikolojisinde kadınlara atfedilen cevap özelliklerine daha çok uyacakları varsayılmıştır. Tüm hipotezlerin yönü bu varsayımdan hareket ederek belirlenmiştir.

Hipotez 1: Annelerin başarı ve başarısızlıkta nedensellik atfı kızlara kıyasla daha dışsal etkenlere (şansa), kızlarda ise daha içsel etkenlere (gayret ve yeteneğe) bağlanacaktır.

Genç kuşakta, kızlarla erkekler arasında anlamlı sonuç vermeyen bu hipotez, kuşaklar arasında destek bulmaktadır. Çizelge 50'de görülen sonuçlara göre anneler başarıda da ($\chi^2 = 15,71$, $p < .001$, $\gamma = -.25$), başarısızlıkta da ($\chi^2 = 6,50$, $p = .038$, $\gamma = -.31$) şansa kızlardan anlamlı derecede daha fazla atıf yapmaktadırlar. Her iki kuşakta gayretle ilgili cevaplar çoğunlukta olmakla birlikte,

---

(6) Hipotez sınamalarında, Bölüm V'te olduğu gibi, Çizelgelerde görülen "kararsız", "cevapsız" ve "sınıflandırılmayan" cevap kategorileri istatistikî hesapların dışında tutulmuştur. Ayrıca, kuşaklararası karşılaştırmalarda 82 kız ve annelik örneklem esas olarak alınmakla birlikte, annelerin tüm kızlarla karşılaştırmaları yapılarak, sonuçlarda herhangi kayda değer bir sapma olup olmadığı kontrol edilmiştir.

Çizelge 50

Başarı ve Başarısızlıkta
Nedensellik Atıflarının
Kuşaklar Arasında Dağılımı

<u>Başarı:</u>		Kız N:82	Anne N:82	<u>Başarısızlık:</u>	Kız N:82	Anne N:82
1. Şans	Sayı %	2 2,5	18 22,0	1. Şanssızlık	17 21,0	24 29,3
2. Yetenek	Sayı %	23 28,4	13 16,0	2. Yeteneksizlik	3 3,7	10 12,2
3. Gayret	Sayı %	56 67,9	51 62,0	3. Yeterince gay- ret etmeme	61 75,3	48 58,5
4. Belirsiz	Sayı %	1 1,2	0 0	4. Belirsiz	0 0	0 0

kızların başarıda yeteneği daha çok vurguladıkları, başarısızlıkta ise yeteneksizliğin hemen hiç sözünü etmedikleri görülmektedir. Bu farklar başarıyı somut bir akademik çerçevede ele alan üniversiteli kızlarla, çoğunluğu ev kadınlarından oluşan, başarı ölçütleri değişik bir anne grubu için son derece doğal sayılabilir.

Hipotez 2: Annelerde başarı korkusuyla ilgili temalar kızlardan daha yüksek oranlarda görülecektir.

Horner'in (1970) kadınlarda başarı korkusunun fazla olacağı hipotezinin kız-erkek karşılaştırmalarında desteklenmediğini görmüştük. Annelerin, bu bölümün (a) paragrafında değinilen daha geleneksel rol beklentileri gözönüne alınırsa, meslekte başarı teması içeren açık uçlu cümleye daha olumsuz, veya en azından, daha çekimsiz cevaplar verecekleri düşünülebilirdi. Oysa, Çizelge 51'deki değerlerden görüldüğü gibi bu yönde sonuçlar elde edilmemiş, kuşaklar arasında anlamlı bir fark çıkmamıştır.

Üstelik, açık uçlu cümleye verilen cevapların içeriğine inilince, başarı korkusu hipotezine çok ters düşebilecek eğilimler görülmüştür. Hatırlanacağı gibi Horner'in en çok üzerinde durduğu konulardan biri kadınlıkla meslekte başarının psikolojik düzeyde geliştiği

Çizelge 51

Meslekte Başarı Temasını İşleyen
Açık Uçlu Cümleye Verilen Yanıtların
Kuşaklar Arasında Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:82</u>	<u>Anne</u> <u>N:82</u>
1. Kişisel mutluluğu ve psikolojik doyumu vurgulayan yanıtlar	Sayı %	48 58,5	52 63,4
2. Maddî kazanç ve imkânları vurgulayan yanıtlar	Sayı %	5 6,1	4 4,9
3. "Ortada" yanıtlar (tedirginlikle başlayan olumlu sonuçlar v.b.)	Sayı %	10 12,2	7 8,5
4. Kişisel boşluğu ve mutsuzluğu vurgulayan yanıtlar	Sayı %	7 8,5	13 15,6
5. Toplum tarafından reddedilme veya kopma korkusu içeren yanıtlar	Sayı %	5 6,1	3 3,7
6. Sınıflandırılmayanlar ve cevapsızlar	Sayı %	7 8,5	3 3,7

ve kadınlıkla ilgili endişeler yarattığı idi (evlenememek, cazip olmamak v.b.). Annelerin cevaplarına böyle endişeler yansımadağı gibi, tam tersine, mesleğinde başarılı bir kadının evlilik şanslarını da arttıracacağı görüşü hakimdir. Çok tipik bir yanıt şöyledir:

"Hayatında büyük bir değışme oldu. Çok sevindi. Sosyal durumu değışti, çevresi gelişti. Eğer evli değıl-se muhakkak ki iyi bir eş buldu".

Olumsuz yanıtlar da daha çok "kendini beğenmiş oldu", "burnu büyüdü" gibi yine kadınlık endişesinden uzak cevaplardır. Çoğu görücü usulü veya benzer geleneksel yöntemlerle eş bulmuş bu annelerin meslekte başarıyı olsa olsa kadının seçeneklerini arttırıcı bir öge olarak algıladığı son derece açıktır.

Başarı korkusuyla ilgili bulguların farklı kültür ortamlarına genellenememesi olasılığına daha evvel, Bölüm II'de, değinmiştik. Gerçekten de, elde ettiğimizi bulgular Horner'in kuramından çok, Fallers-Papanek hipotezi olarak tanıttığımız görüşü destekler niteliktedir. Bu görüşe göre, meslek rolleriyle cinsiyet rolleri Türkiye gibi cins ayrımının vurgulandığı toplumlarda birbirine daha az karışmakta, meslek psikolojik endişelere daha az yol açmaktadır.

Hipotez 3: a) Kızların evlilikten kendi gelişmeleri yönündeki beklentileri (Kadının Beklentisi), annelerin evlilikte kadın için beklentilerinden daha yüksek olacaktır.

b) Kızların ideal eşten bekledikleri (Erkekten Beklenen) annelerin ideal eş beklentilerinden farklı olmayacaktır.

Bu hipotez, geleneksel olmayan kadınların evlilikte gerek kendileri, gerekse eşleri için yüksek beklentileri olduğu, buna karşılık geleneksel kadınların kendi beklentileri düşük olmakla birlikte, erkekten çok şeyler bekledikleri savına dayanmaktadır (Tangri, 1975a).

Çizelge 52, kızlarda Kadın Beklentisinin daha yüksek olduğunu kanıtlamaktadır ($\chi^2 = 13,77$, $p = .0081$). Çizelge 53'te ise kuşaklar arasında bir farklılık görülmektedir. Dolayısıyla, Hipotez 3(a) ve (b) destek buluyor görünmektedir. Ancak, iki kuşağa yöneltile soruların farklılığına burada değinmek gerekir. Kızlara doğrudan doğruya kendi evlenecekleri ideal eşin özellikleri sorulurken, annelere kızlarının ideal olarak nasıl bir insanla evlenmesini istedikleri sorulmuş, puanlamalar bu iki yanıt grubu üzerinden yapılmıştır. Annelerin % 13.4 oranında cevap vermekten kaçınmaları ise bu konuda "müdahaleci" bir tutum içinde olmadıklarını özellikle belirtme gereğini duymalarındandır. Ancak, anne-

Çizelge 52

İdeal Evlilikte Kadının Beklenti Düzeyinin
Kuşaklar Arasında Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:82</u>	<u>Anne</u> <u>N:82</u>
1. Çok düşük beklenti	Sayı %	9 10,9	19 23,2
2. Düşük beklenti	Sayı %	44 53,7	25 30,5
3. Orta beklenti	Sayı %	11 13,4	21 25,6
4. Yüksek beklenti	Sayı %	10 12,2	5 6,1
5. Çok yüksek beklenti	Sayı %	2 2,5	1 1,2
6. Kararsızlar/cevap vermekten kaçınanlar	Sayı %	6 7,3	11 13,4

Çizelge 53

İdeal Evlilikte Eşten İstenenlerin
Beklenti Düzeyinin Kuşaklar Arasında Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N: 82</u>	<u>Anne</u> <u>N: 82</u>
1. Çok düşük beklenti	Sayı %	5 6,1	1 1,2
2. Düşük beklenti	Sayı %	12 14,6	14 17,1
3. Orta beklenti	Sayı %	35 42,7	26 31,7
4. Yüksek beklenti	Sayı %	20 24,4	26 31,7
5. Çok yüksek beklenti	Sayı %	4 4,9	4 4,9
6. Kararsızlar/cevap vermekten kaçınanlar	Sayı %	6 7,3	11 13,4

lerden elde edilen cevaplarda, kızlarda olduğu gibi, Kadının Beklentisi ve Erkekten Beklenenler boyutlarını açıkça görmek mümkündür.

İdeal evlilikte erkeklerin kadınlara göre ne gibi özellikleri olması gerektiği konusunda annelerin daha geleneksel ölçülere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Çizelge 54'te görüldüğü gibi anneler, erkeklerin eğitim düzeyi, zekâ, malî imkân ve meslekte başarı açısından kadından üstün olmalarını kızlarından anlamlı derecede daha fazla istemektedirler. Atılganlık konusunda kuşaklar arasında bir fark görülmemektedir. Buna karşılık kadının erkekten fizikî olarak daha cazip olması gerektiği fikri annelerde daha hakim görünmektedir.

Kadınlarda başarı konusunda geleneksel ve yeni rol beklentilerini bağdaştırmaya çalışan annelerin gerek başarıda nedensellik atfı, gerekse evlilikte beklenti boyutunda hipotezimizi destekler biçimde kızlarından farklılaştıkları görülmektedir. Buna karşılık, başarı korkusunda farklılık görülmemekte, meslekte başarı ne kızlarda, ne de annelerde olumsuz çağrışımlar yaratmaktadır.

Çizelge 54

İdeal Eşte Kadına Kıyasla Aranan
Özelliklerin Kuşaklar Arasında
T - testleri

<u>Özellikler:</u>	<u>Kız</u> <u>Ort.</u>	<u>Anne</u> <u>Ort.</u>	t	p	<u>Açık-</u> <u>lama</u>
1. Eğitim düzeyi	1.71	1.49	2.46	.02	Ef(a)
2. Zekâ	1.60	1.43	2.02	.05	Ef(a)
3. Malî imkân	1.96	1.50	3.78	.001	Ef(a)
4. Fizikî çekicilik	2.46	2.97	-4.18	.000	Kf(a)
5. Atılganlık	1.37	1.24	1.50	-	Ef, fy
6. Meslekte başarı	1.45	1.26	2.09	.05	Ef(a)

Not: Ef : Erkekte fazla
Kf : Kadında fazla
a : Anne
k : Kız
fy : Fark yok

4. Cinsiyet Rolleriyile İlgili Kalıp Yargılar Konusunda Hipotezler

Hipotez 1: Kızlarla annelerin öztanımlamalarında anlamlı farklılıklar görülmeyecektir.

Cinsiyet rolleriyile ilgili kalıp yargıların benlik kavramına yansıdığı ve birçok belirleyici işlevleri olduğuna daha evvel değinmiştik (Rosenkrantz ve diğerleri, 1968; McKee ve Sherriffs, 1959). Acaba bu kalıp yargıların benlik kavramına etkileri kuşaklar arasında değişmeyecek kadar güçlü müdür? Bu soruya en açık yanıtı Simmons ve Turner (1974) getirmektedir. Kanada'da iki kadın kuşağı üzerinde yaptıkları çalışmada, bu araştırmacılar cinsiyet rol standartlarının bir kuşaktan diğerine çok değişmesine karşın, kadınların kendilerini tanımlama biçimlerinde temelde bir farklılık görülmediğini ileri sürmüşlerdir(7). Dolayısıyla, yeni davranış standartları ne olursa olsun, öztanımlamanın kuşaklar arasında önemli bir devamlılık unsuru olduğunu göstermişlerdir. Aynı yöntemle İstanbul'da yapılan bir pilot çalışmada benzer sonuçlar elde edilmiş, kızlarla anneler arasında anlamlı benzerlikler görülmüştür (Kâğıtçıbaşı

---

(7) Simmons ve Turner (1974) öztanımlama aracı olarak CRKY ölçeğimizele içerikte büyük benzerlikler gösteren 21 sıfatlık bir liste kullanmışlardır.

ve Kansu, 1977b). Bu verilerin ışığında, hipotezimizi öztanımlamada devamlılık ve benzerlik varsayımı doğrultusunda yönlendirdik.

Çizelge 55'te gördüğümüz değerler bu hipotezi destekleyici nitelikte değildir. Erkeklere özgü sayılan özelliklerde kızlarla anneler arasında anlamlı farklılık görülmemekte, sadece kızlar kendilerini daha bağımsız ve hırslı olarak tanımlamaktadırlar.

Ancak, kadınlara özgü sayılan özelliklerin tümünü anneler öztanımlamalarında kızlarından anlamlı derecede daha fazla vurgulamışlardır. Buna tek istisna konuşkanlık ve sıcak insan özellikleridir. Demek ki, kuşaklar arasında önemli farklılıklar görülmekte, bunların kaynağı ise kızların erkek özelliklerini daha çok vurgulaması değil, annelerin kendilerini kızlarından daha "kadınca" tanımlamalarıdır.

Bizce bu sonuç fazla şaşırtıcı değildir. Hem Türkiye'de, hem diğer kültürlerde "kadın" kalıp yargısı ile "anne" kalıp yargısı arasında büyük bir iç içelik göze çarpmaktadır. Şimdi de, annelerin kendilerinde daha fazla gördükleri özellikleri inceleyelim. Anneler kendilerini daha yumuşak, boyun eğici, fedakâr, şefkatli, sadık, duygusal, aileye yönelik ve titiz olarak ta-

Çizelge 55

Öz tanımlamada kullanılan Sıfatların
Kuşaklar Arasında T-testleri

	Kız ort.	Anne Ort.	t	p	Açık- lama
1. Duygusallık	2.00	1.68	2.27	.025	A>K
2. Soğukkanlılık	2.78	3.01	-1.10	-	fy
3. Sertlik	3.58	3.46	.69	-	fy
4. Sadakat	1.87	1.32	4.59	.000	A>K
5. Bağımsızlık	2.17	2.82	-3.81	.000	K>A
6. Yumuşaklık	2.34	1.98	2.41	.017	A>K
7. Hırslı olmak	3.19	3.59	-1.97	.050	K>A
8. Fedakârlık	2.07	1.48	4.94	.000	A>K
9. Geniş ilgileri olmak	2.44	2.37	.38	-	fy
10. Şefkatli olmak	1.95	1.40	4.96	.000	A>K
11. Gerçekçilik	2.03	1.81	1.62	-	fy
12. Konuşkanlık	2.43	2.30	.70	-	fy
13. Aileye yönelik olmak	2.26	1.24	7.52	.000	A>K
14. Atılganlık	2.89	3.18	-1.59	-	fy
15. Boyun eğmek	3.98	3.08	5.51	.000	A>K
16. Kendine güvenmek	2.15	1.89	1.83	-	fy
17. Sıcak insan olmak	2.01	2.09	-.55	-	fy
18. Saldırganlık	4.13	4.36	-1.57	-	fy
19. Titizlik	2.86	2.46	3.39	.001	A>K
20. Etrafına hükmetmek	3.89	3.58	1.66	-	fy
21. Üstünlük duygusu	3.53	3.87	-1.87	-	fy
22. Katılık	4.04	4.26	-1.45	-	fy

Not: A>K : Annelerde daha fazla

K>A : Kızlarda daha fazla

fy : Fark yok

nımlamışlardır. Bu ise onların iyi eş ve iyi anne ölçülerine son derece uygun niteliklerdir. Acaba örnekleimizdeki genç kızların cevap örüntüsü neden literatürde görülen doğrultuya tam uymamaktadır? Bizce bunun temel nedenleri kızların hem üniversiteli olması, hem de yüksek S-E-D özellikleri taşımalarıdır. Bu grupta anne rolüne hazırlayıcı sosyalleşme (anticipatory socialization) olgusu, diğer ortamlardan daha düşük bir düzeyde kalmış görünmektedir.

Burada esas sorulacak soru kızların annelerinden daha az kalıplaşmış görünen bu öztanımlamaları ne kadar zaman sürdürebilecekleridir. Acaba kendileri de evlenince, ve daha önemlisi, çocuk sahibi olunca anneleriyle aralarındaki öztanımlama farkı ortadan kalkacak mıdır? Ne yazık ki, elimizde bu soruya yanıt bulabilecek veri olmadığı gibi, bu veriler ancak boylamsal (longitudinal) bir araştırma yoluyla elde edilebilir. Bir tahminde bulunmak gerekirse, bu farkların ileride azalacağı söylenebilir. Ancak, bu kız kuşağıyla anneleri arasındaki fark, annelerle onların kendi anneleri arasındaki farktan daha büyük kalacaktır. Bu tahmine zemin oluşturan bulgular Hipotèz 3'ün tartışmasında açıklık kazanacaktır.

Hipotez 2: Kızların özbeğenisi (self-esteem) annelerinkinden farklı olmayacaktır.

Bu hipotezin yönü, Hipotez 1'deki beklentilere göre ayarlanmıştı.

Çizelge 56'daki değerlerden anlaşılacağı gibi kendi özelliklerinden memnun olma derecesinde kızlarla anneler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Oysa, annelerin, öz tanımlamalarında kadın özelliklerine daha fazla yer verdiklerini gördük. Ancak, bu özelliklerin anneler açısından yüksek sosyal beğenisi olduğu bizce çok açıktır. Dolayısıyla, kendilerini daha "kadınca" tanımlayanların, daha düşük bir özbeğenisi olacağı savı (Bardwick, 1971; McKee ve Sherriffs, 1959; Rosenkrantz ve diğerleri, 1968) bu çerçevede içinde destek bulmamaktadır. Önemli olan nokta, kadın özelliklerinin hangi rol örüntüsü içinde ortaya çıktığıdır. Anneler için "kadınca" özellikler, başarılı kadın tanımlarından da anlaşılacağı gibi, olsa olsa bir özbeğeni kaynağıdır.

Ancak, hangi özelliklerinin değişmesini istedikleri sorulunca, gerek kızlar (% 62.6) gerek anneler (% 55.4) erkeklere özgü sayılan özelliklerin yüksek oranlarda artmasını dilemişlerdir (Çizelge 57). Bunun nedenleri ise Bölüm V, kısım 4'te tartıştığımız nedenler-

Çizelge 56

Kendi Özelliklerinden Duyulan Memnuluk Derecesinin
Kuşaklar Arasında Dağılımı

		<u>Kız</u> <u>N:82</u>	<u>Anne</u> <u>N:82</u>
1. Çoğundan çok memnun	Sayı %	14 17,1	15 18,3
2. Çoğundan memnun	Sayı %	51 62,2	37 45,1
3. Orta derecede memnun	Sayı %	12 14,6	20 24,4
4. Çoğundan memnun değil	Sayı %	3 3,7	8 9,8
5. Çoğundan hiç memnun değil	Sayı %	1 1,2	2 2,4
6. Cevapsız	Sayı %	1 1,2	0 0

Çizelge 57

Değişmek İsteyenlerin Diledikleri Değişim Yönünün
Kuşaklar Arasında Dağılımı*

		<u>Kız</u> <u>N:75</u>	<u>Anne</u> <u>N:74</u>
1. Erkeklerle özgü özelliklerin artması	Sayı %	47 62,6	41 55,4
2. Kadınlara özgü özelliklerin artması	Sayı %	7 9,3	2 2,7
3. Her iki yönde değişiklikler olması	Sayı %	10 13,3	11 14,9
4. Başka özelliklerinin değişmesi (sinirlilik v.b.)	Sayı %	6 8,0	20 27,0
5. Kararsız/cevapsız	Sayı %	5 6,7	0 0

* (Değişme isteği belirtmeyenler bu Çizelgede gösterilmemiştir. Bunların sayıları kızlarda N= 7, annelerde N= 8 idi).

den farklı değildir. Erkeklerle özgü özellikler, özellikle sertlik ve soğukkanlılık, adeta bir "zırh" gibi istenmektedir. Tipik bir yanıt bunu iyi yansıtmaktadır:

"Fazla üzüntü yapıyorum. Daha soğukkanlı, daha az duygusal olmayı, herşeyi daha az umursamayı isterdim. Daha sert olabilsem...".

Yine de kızlarla annelerin cevap dağılımında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2 = 10,75$, $p < .01$). Ancak, bu farklılık annelerin çok daha yüksek oranda somut aile sorunlarına değinerek "başka özellikler" kategorisini şişirmesine bağlanabilir. Dolayısıyla, verilerimizin Hipotez 2'yi desteklediğini söyleyebiliriz.

Hipotez 3: Kızların öztanımlamalarıyla anne tanımlamaları arasındaki fark, annelerin öztanımlamalarıyla kendi anne tanımlamaları arasındaki farktan daha önemli olacaktır. Kızların ve annelerin kendi anne tanımlamaları arasında anlamlı bir fark görülmeyecektir.

Bu hipotezde en büyük "fark" algısının üniversiteli genç kızlarla anneleri arasında yer alacağı, anne ve anneanne algılarında fark görülmeyeceği savunulmaktadır. Bu sınamayı yapabilmek için iki ayrı işlem gerekmiştir. Birinci işlem, kızların ve annelerin öztanımlamalarını kendi anne algılarıyla karşılaştırmak olmuştur. Bu karşılaştırmaların sonuçları Çizelge 58'de gösterilmiştir.

Çizelge 58

Kızların ve Annelerin Öztanımlamaları İle
Anne Algıları Arasındaki Tek gruplu T-testleri

	Kızların öztanımlamaları ile anne tanımlamalarının karşılaştırılması			Annelerin öztanımlamaları ile anne tanımlamalarının karşılaştırılması		
	t	p	Açıklama	t	p	Açıklama
1. Duygusallık	2.19	.032	Af	1.30	-	fy
2. Soğukkanlılık	-2.06	.042	Kf	-1.41	-	fy
3. Sertlik	-.94	-	fy	.32	-	fy
4. Sadakat	5.16	.000	Af	.00	-	fy
5. Bağımsızlık	-6.99	.000	Kf	-1.03	-	fy
6. Yumuşaklık	4.21	.000	Af	-1.60	-	fy
7. Hırslı olmak	-2.00	.048	Kf	-.37	-	fy
8. Fedakârlık	7.16	.000	Af	1.84	-	fy
9. Geniş ilgileri olmak	-4.19	.000	Kf	-3.81	.000	Kf
10. Şefkatli olmak	4.41	.000	Af	-.63	-	fy
11. Gerçekçilik	-2.94	.004	Kf	-3.75	.000	Kf
12. Konuşkanlık	.88	-	fy	-1.00	-	fy
13. Aileye yönelik olmak	9.82	.000	Af	-1.74	-	fy
14. Atılganlık	-1.66	-	fy	-.54	-	fy
15. Boyun eğmek	5.83	.000	Af	.23	-	fy
16. Kendine güvenmek	.00	-	fy	-2.68	.009	Kf
17. Sıcak insan olmak	1.59	-	fy	.84	-	fy
18. Saldırganlık	-1.79	-	fy	2.24	.028	Af
19. Titizlik	6.81	.000	Af	-1.22	-	fy
20. Etrafına hükmetmek	-.38	-	fy	1.80	-	fy
21. Üstünlük duygusu	-1.29	-	fy	3.03	.033	Af
22. Katılık	-3.48	.001	Kf	1.92	-	fy

Not: Af : Kendi annesinde daha fazla
Kf : Kendinde daha fazla
fy : Fark yok

İkinci işlem ise, kızların anne tanımlamalarını, annelerin anne tanımlamalarıyla doğrudan doğruya karşılaştırmaktır. Bu işlemin sonuçları ise Çizelge 59'da verilmiştir. Anneler kendilerini ve annelerini hemen hiç anlamlı farklılık çıkarmayacak kadar benzer bir biçimde tanımlamaktadırlar. Sadece, kendilerini daha gerçekçi ve daha geniş ilgileri olan kadınlar olarak görmektedirler. Buna karşılık, kızların kendilerini ve annelerini tanımlama şekilleri birbirinden hayli farklı görünmektedir. Kızlar kendilerini annelerinden daha bağımsız, soğukkanlı, hırslı, gerçekçi ve geniş ilgileri olan insanlar olarak görmektedirler. Diğer taraftan, kadın özelliklerini annelerine anlamlı derecede daha fazla atfetmektedirler. Bu bulgu ise annelerin kendi öztanımlamalarıyla (Çizelge 55) son derece tutarlıdır. Demek ki, kızların annelerini değerlendirme şekli annelerin kendi kendilerini değerlendirme şekliyle uyum halindedir.

Kızların benlik kavramı ile anne algıları arasındaki göreceli kopukluğa karşılık, annelerin benlik kavramlarıyla kendi annelerini algılayış biçimleri arasında daha büyük tutarlılık ve devamlılık vardır. Bu devamlılığın Çizelge 59'da da kanıtlandığını görüyoruz. Kızların ve annelerin kendi anne tanımlamaları hemen hemen aynıdır. Arada görülen az miktarda farkın niteliği ise

Çizelge 59

Kızların Anne Tanımlamaları İle Annelerin
Anne Tanımlamalarının İki Gruplu T-testleri

	<u>Kızların anne tanımlaması</u>	<u>Annelerin anne tanımlaması</u>	t	p	<u>Açık- lama</u>
1. Duygusallık	1.73	1.51	1.57	-	fy
2. Soğukkanlılık	3.14	3.34	- .89	-	fy
3. Sertlik	3.71	3.42	1.48	-	fy
4. Sadakat	1.29	1.33	- .52	-	fy
5. Bağımsızlık	3.18	3.03	.72	-	fy
6. Yumuşaklık	1.82	2.25	-2.59	.011	KAf
7. Hırslı olmak	3.58	3.69	- .55	-	fy
8. Fedakârlık	1.28	1.32	- .37	-	fy
9. Geniş ilgileri olmak	3.04	3.02	.11	-	fy
10. Şefkatli olmak	1.48	1.47	.06	-	fy
11. Gerçekçilik	2.53	2.47	.30	-	fy
12. Konuşkanlık	2.28	2.43	- .77	-	fy
13. Aileye yönelik olmak	1.16	1.38	-2.55	.012	KAf
14. Atılganlık	3.15	3.30	- .69	-	fy
15. Boyun eğmek	3.21	3.02	.91	-	fy
16. Kendine güvenmek	2.15	2.28	- .76	-	fy
17. Sıcak insan olmak	1.81	1.89	- .52	-	fy
18. Saldırganlık	4.36	4.05	1.91	-	fy
19. Titizlik	2.06	2.47	-1.97	.050	KAf
20. Etrafına hükmetmek	3.82	3.12	3.34	.001	AAf
21. Üstünlük duygusu	3.70	3.28	2.15	.033	AAf
22. Katılık	4.43	3.98	3.05	.003	AAf

Not: KAf : Kızların annesinde fazla

AAf : Annelerin annesinde fazla

fy : Fark yok

üzerinde durulacak kadar ilginç ve önemlidir. İki kuşağın anne tanımlamaları birbiriyle kıyaslanınca annelerin anneleri anlamlı derecede daha katı, üstünlük duygusuna sahip ve hükmedici kişiler, kızların anneleri ise daha yumuşak, titiz ve aileye yönelik kişiler olarak görünmektedir. Bu algı farkının temelinde iki kadın kuşağının (anneler ve anneanneler) çocuklara yönelişlerindeki değişik tarzlar yatabilir. Annelerin kendi anneleriyle ilişkileri daha "mesafeli", disiplinleri daha sıkı olmuş olabilir. Buna karşılık kızlar kendi annelerini daha yumuşak ve yakın olarak görmektedir. Bulgularımız Hipotez 3'ü tamamen destekleyici niteliktedir.

Burada daha evvel değindiğimiz bir soruya tekrar dikkati çekmek gereğini duyuyoruz. Genç kuşağın benlik kavramında görülen göreceli "kopukluk" ne ölçüde psikolojik yapılarında köklü bir farklılıktan, ne ölçüde hayatlarının bu aşamasındaki sosyal rol beklentilerinden kaynaklanmaktadır? Kuşkusuz, kuşaklar arasındaki farkın tam ölçemediğimiz bir bölümü doğrudan doğruya yaşlarının getirdiği rol beklentilerine bağlanabilir. Ancak, değişikliğin tümünün bu şekilde açıklanabileceği kanısında değiliz. Bu kanıyı pekiştiren verilerin tartışmasını ise sosyalleşme özelliklerinin kuşaklar arasındaki karşılaş-tırması bölümünde ele alacağız.

Hipotez 4: Cinsiyet Rollerleriyle ilgili Kalıp Yargı sıfatlarının değerlendirilmesinde annelerle kızlar arasında fikir birliği olacak, anlamlı farklılıklar görülmeyecektir.

Cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılar konusundaki fikir birliğinin deneklerin yaşı tarafından etkilenmediğine daha önce değinmiştik (s.22).

Çizelge 60, bu hipotezin cinsiyetler arasında olduğu gibi, kuşaklar arasında da, sıfatların yönü açısından desteklendiğini göstermektedir. 22 sıfattan 12'si ortalama değer olarak aynı şekilde değerlendirilmekte, anlamlı farklılık göstermemektedir.

Kalıplaşmış yargılarda fikir birliğinden anlamlı bir sapma olduğu tüm hallerde ise (kendine güvenme özelliği dışında) bunun nedenini annelerin gerek kadın, gerek erkek özellikleri konusunda daha "aşırı" yargılar kullanmasında görebiliyoruz. Şöyle ki, annelerin erkek tanımı kızlarınıninkinden daha sert, soğukkanlı, hükmedici ve katıdır. Buna karşılık, kadın tanımları da kızlarınıninkinden daha sadık, yumuşak, sıcak ve konuşkandır. Özetle, kızlarla anneler arasında önemli bir fikir birliği olmasına karşın, tüm sapmalar annelerin daha katı bir kalıp yargı sistemine sahip olmalarından doğmaktadır.

Çizelge 60

Cinsiyet Rollerıyla İlgili Kalıp Yargıların
Kız ve Anneler Tarafından Değerlendirilmesi
T - testleri

	<u>Kız</u> <u>ort.</u>	<u>Anne</u> <u>ort.</u>	t	p	<u>Açık-</u> <u>lama</u>
1. Duygusallık	3.96	4.07	- .83	-	fy
2. Soğukkanlılık	2.16	1.81	2.38	.019	A+
3. Sertlik	2.07	1.68	3.03	.003	A+
4. Sadakat	3.75	4.04	-2.05	.042	A+
5. Bağımsızlık	2.11	1.85	1.84	-	fy
6. Yumuşaklık	3.72	4.10	-2.95	.004	A+
7. Hırslı olmak	2.46	2.32	.94	-	fy
8. Fedakârlık	4.04	4.01	.27	-	fy
9. Geniş ilgileri olmak	2.66	2.58	.54	-	fy
10. Şefkatli olmak	3.95	4.04	- .67	-	fy
11. Gerçekçilik	2.58	2.57	.05	-	fy
12. Konuşkanlık	3.37	3.74	-2.72	.007	A+
13. Aileye yönelik olmak	3.81	3.86	- .40	-	fy
14. Atılganlık	2.11	1.93	1.30	-	fy
15. Boyun eğmek	4.09	4.19	- .89	-	fy
16. Kendine güvenmek	2.66	2.26	3.14	.002	K+
17. Sıcak insan olmak	3.34	3.79	-3.40	.001	A+
18. Saldırganlık	2.07	2.15	- .58	-	fy
19. Titizlik	3.96	3.79	1.02	-	fy
20. Etrafına hükmetmek	1.96	1.68	2.05	.042	A+
21. Üstünlük duygusu	2.14	1.78	2.57	.011	A+
22. Katılık	2.34	1.86	3.32	.001	A+

Not: K+ : Kız daha uçta
A+ : Anne daha uçta
fy : Fark yok

Hipotez 5: Annelerin öztanımlamaları kızlarının-
kinden daha kalıplaşmış (stereotipik) olacaktır.

Bu sınamayı yapabilmek için gerek kızların, gerekse annelerin öztanımlamaları kendi CRKY değerleriyle karşılaştırılmıştır (Çizelge 61). Hipotezimiz annelerde kendi kadın tanımlamalarına daha yakın bir benlik kavramı olacağı yönündedir.

Sonuçlarda, gerek kızlarda, gerek annelerde öztanımlama/CRKY uyum oranları beklediğimiz değerlerden daha düşük çıkmıştır. Ancak, "sapma" profillerinin incelenmesi ilginç sonuçlar vermektedir. Her iki kuşak, öztanımlamalarında erkek özelliklerine verdikleri yanıtlarla CRKY'lerinden önemli derecede sapsmış görünmektedirler. Ancak, annelerde kendini kadın kalıp yargılarından daha "kadınca" tanımlama eğilimini de görüyoruz. Örneğin, anneler kendilerini kadınların "genellikle" olduğundan daha sadık, daha fedakâr, daha şefkatli, daha aileye yönelik olarak tanımlamışlardır. Benlik kavramında sosyal beğenisi yüksek olan özelliklere daha fazla yer verildiği konusunda bulgular (Elman, Press ve Rosenkrantz, 1970), annelerin bazı kadın özelliklerine çok değer verdiği yolundaki sanılları kanıtlamaktadır.

Çizelge 61

Öz tanımlamada ve Cinsiyetlerin Özelliklerini
Tanımlamada Kullanılan Sıfatların Tek Gruplu
T- testleri

	Kızlarda özkavram/ CRKY karşılaştırması			Annelerde özkavram/ CRKY karşılaştırması		
	t	p	Açık- lama	t	p	Açık- lama
1. Duygusallık	- .27	-	fy	- 1,87	-	fy
2. Soğukkanlılık	- 6.80	.000	Kyf	- 6.82	.000	Kyf
3. Sertlik	- 2.28	.028	Kyf	- 5.57	.000	Kyf
4. Sadakat	- 2.73	.008	Kyf	- 5.62	.000	Kyf
5. Bağımsızlık	-14.46	.000	Kyf	- 8.24	.000	Kyf
6. Yumuşaklık	.38	-	fy	.82	-	fy
7. Hırslı olmak	- 1.86	-	fy	- .43	-	fy
8. Fedakârlık	1.02	-	fy	- 3.91	.000	Kyf
9. Geniş ilgileri olmak	- 6.28	.000	Kyf	- 6.70	.000	Kyf
10. Şefkatli olmak	- .67	-	fy	- 4.81	.000	Kyf
11. Gerçekçilik	-10.29	.000	Kyf	-11.80	.000	Kyf
12. Konuşkanlık	- 1.25	-	fy	.28	-	fy
13. Aileye yönelik olmak	.44	-	fy	- 7.56	.000	Kyf
14. Atılganlık	- 6.95	.000	Kyf	- 5.57	.000	Kyf
15. Boyun eğmek	17.89	.000	Kya	8.74	.000	Kya
16. Kendine güvenmek	- 9.98	.000	Kyf	-12.73	.000	Kyf
17. Sıcak insan olmak	- 5.33	.000	Kyf	- .68	-	fy
18. Saldırganlık	1.77	-	fy	3.42	.001	Kyf
19. Titizlik	5.39	.000	Kya	.15	-	fy
20. Etrafına hükmetmek	- 1.14	-	fy	- 4.60	.000	Kyf
21. Üstünlük duygusu	- 2.00	.049	Kyf	- 2.02	.046	Kyf
22. Katılık	2.49	.015	Kya	.96	-	fy

Not: Kya : Kalıp yargıdan az
Kyf : Kalıp yargıdan fazla
fy : Fark yok

Bulgularımız annelerin kendilerini kendi kadın kalıp yargılarına uygun veya kalıp yargıdan daha kadınca olarak tanımladıklarını göstermektedir. Erkek özelliklerine doğru sapmalarda ise kızlarla anneler arasında kayda değer farklılıklar yoktur. Ancak annelerin kalıp yargı sisteminin kızlarınkinden daha katı olduğu hatırlanırsa, Hipotez 5'in desteklendiği söylenebilir.

Cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılar konusundaki bulguları şöyle özetleyebiliriz:

a) Hipotez 1 destek bulmamış, kızlarla annelerin öztanımlamalarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılıkların kaynağı annelerin daha "kadınca" bir benlik kavramına sahip olmalarıdır.

b) Verilerimiz Hipotez 2'yi doğrulamış, özbeğeni açısından kuşaklar arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

c) Hipotez 3 kuvvetle desteklenmiş, kızların benlik kavramı/anne algısı farkı, annelerinkinden daha büyük çıkmıştır. Buna göre algıda kuşaklararası devamlılığın anne ile anneanne kuşağı arasında daha yüksek olduğu görülmüştür.

d) Hipotez 4 yön açısından desteklenmekle birlikte, annelerin kızlarından daha katı bir kalıp yargı sistemine sahip oldukları anlaşılmıştır.

e) Her iki kuşağın benlik kavramında CRKY'den sapmalar olmakla birlikte, annelerin kadın özellikleri profili daha kalıplaşmış görünmüş, Hipotez 5 bu yönden destek bulmuştur.

5. Cinsiyet Rol Standartları Konusunda Hipotezler

Hipotez 1: Annelerin cinsiyet rol standartları kızlarınıninkinden daha geleneksel olacaktır.

Cinsiyet rol standartlarının kuşaklar arasındaki değişkenliği hem literatürde iyi belgelenmiş, hem de kolayca gözlemlenebilen bir olgudur.

Nitekim, örneklemimizden elde edilen ve Çizelge 62'de gösterilen kuşaklararası sonuçlar hipotezimizi tamamiyle desteklemektedir. Madde 8 dışındaki tüm maddelerin $p = .000$ düzeyinde anlamlı farklılıklar getirdiği, anne ortalamalarının daha geleneksel yönde olduğu açıkça görülmektedir. Kocaların biraz otoriter olması gerektiğini savunan Madde 8'in farklı konumu ise annelerin evvelce tartıştığımız kararlara katılma konusundaki eşitçi beklentileri ışığında rahatça anlaşılabilir.

Çizelge 62

Cinsiyet Rol Standartlarının
Kuşaklar Arasında T-testleri

M a d d e :	Kız ort.	Anne ort.	t	p	Açık- lama
1. Genellikle kadınların ağır sorumluluk gerektiren işlerden (örneğin idarecilik gibi) kaçınması doğru olur.	4.43	3.30	5.76	.000	Ag
2. Gençler eş seçerken ailelerinin tercihlerine uymaya çok gayret etmelidir.	4.36	3.21	6.04	.000	Ag
3. Kadının çalışması kocası ve çocukları yönünden sakıncalı olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır.	2.43	1.75	3.75	.000	Ag
4. Bir kadının evlenene kadar bakire kalması hiç te şart değildir (a).	3.50	1.84	8.44	.000	Ag
5. Bir kadın kocasıyla çatışmamak için daima alttan almalı ve havayı yumuşatmayı bilmelidir.	3.52	2.01	7.96	.000	Ag
6. Kızların aynı yaştaki erkeklerden daha sıkı bir disiplin altına alınması son derece doğaldır.	4.31	3.50	4.07	.000	Ag
7. Bir kadın ailedeki uyum pahasına da olsa kendi ilgilerini ve gelişmesini ön plâna almaz (b).	2.80	1.85	4.57	.000	Ag
8. Kocalar sözünü geçiremez, sırasında da otoriter davranmazsa kadınlar pek te mutlu olmazlar	3.28	2.97	1.35	-	fy
9. Bir erkeğin ev işlerine yardım etmesi bana biraz gülünç gelir.	4.53	3.90	3.57	.001	Ag
10. Kim ne derse desin bir kızın evlilik öncesi ilişkileri ileride uygun bir koca bulmasını tehlikeye atar.	4.01	3.47	2.67	.008	Ag

N.B (a) ve (b) maddelerinin ortalamaları madde tersine çevrilerek hesaplanmıştır. Daha düşük değerler daha geleneksel daha yüksek değerler daha liberal tutumları ifade etmektedir.

fy: fark yok

Ag: Anneler daha geleneksel

Maddelerin ortalama farkları ve t değerleri genç kuşanın kendi içindeki karşılaştırmasından elde ettiklerimizden daha büyüktür (Bakınız: Çizelge 40). Ayrıca, ortalama farkının en üst düzeye vardığı maddenin evlene- ne kadar bakire kalmanın gerekliliği konusunda (madde 4) olduğu da gözden kaçmamaktadır. Oysa, cinsiyetler arasındaki karşılaştırmada bu maddedeki farkın anlamlılık düzeyine varmadığı hatırlanacaktır. Demek ki, anneler cinsiyet rol standartları konusunda kızlarından daha geleneksel olmakla kalmamakta, bu standartlara değişik öncelikler tanımaktadırlar.

Hipotez 2: Annelerle kızların cinsiyet rol standartlarında öncelik sıralamaları birbirinden farklı olacaktır.

Cinsiyet rol standartlarıyla ilgili tutum maddelerinin Guttman ölçeklemesi yoluyla öncelik profillerinin elde edilmesi yöntemini daha evvel tartışmıştık. Bu yöntemle, tümü geleneksel yönde ifade edilmiş olan maddeler en kolay kabul edilir olanından, en zor kabul edilebilir olanına kadar birikimli bir biçimde sıralanmıştır. İki kuşanın sıralama profilleri ile maddelerin kabul ve red oranları Çizelge 63'te gösterilmiştir.

Çizelge 63

Cinsiyet Rol Standartlarının Guttman
Ölçeği Modeline Göre Sıralanışının Kuşaklar
Arasında Dağılımı

Madde No:	Kızların madde sıralaması*		Madde No:	Annelerin madde sıralaması**	
	Kabul %	Red %		Kabul %	Red %
3. Aile yönünden sakıncalı ise kadın işini bırakmalıdır	81	19	3. Aile yönünden sakıncalı ise kadın işini bırakmalıdır.	87	13
7. Ailedeki uyum bozulacaksa kadın ilgilerini ön plâna almamalıdır	64	36	4. Evlenene dek bakirelik şarttır.	84	16
8. Kocalar biraz otoriter olmalıdır.	55	45	7. Ailedeki uyum bozulacaksa kadın ilgilerini ön plâna almamalıdır.	84	16
5. Karı-koca ilişkilerinde kadın uyum yapmalıdır.	44	56	5. Karı-koca ilişkilerinde kadın uyum yapmalıdır.	82	18
4. Evlenene dek bakirelik şarttır.	38	63	8. Kocalar biraz otoriter olmalıdır.	55	45
10. Evlilik öncesi ilişkiler iyi bir evliliği engeller	30	70	1. Kadınlar sorumlu mevkilerden kaçınmalıdır.	45	55
6. Kızlara erkeklerden daha sıkı bir disiplin uygulanmalıdır.	15	85	2. Eş seçiminde aileye uyulmalıdır.	43	57
2. Eş seçiminde aileye uyulmalıdır	12	88	10. Evlilik öncesi ilişkiler iyi bir evliliği engeller	39	61
1. Kadınlar sorumlu mevkilerden kaçınmalıdır.	11	89	6. Kızlara erkeklerden daha sıkı bir disiplin uygulanmalıdır.	34	66
9. Erkeklerin ev işine yardım etmesi gülünçtür.	8	93	9. Erkeklerin ev işine yardım etmesi gülünçtür.	24	76

* Üretilabilirlik katsayısı= .81

** Üretilabilirlik katsayısı= .76

Kızların annelerinden çok daha yüksek olan red oranlarının yanısıra, hayli farklı bir öncelik sıralaması kullandıkları anlaşılmaktadır. En kolay kabul edilen ve en kolay reddedilen maddelerde iki kuşak arasında uygunluk vardır. Kızlar da anneler gibi iyi eş ve anelik ölçülerine uygun düşen Madde 3'ü birinci sırada kabul etmekte, erkeklerin ev işine yardım etmesinin gü-lünç olacağını da en kolayca reddetmektedirler. Ancak, annelerin evlenene kadar bakire kalma şartını (Madde 4) ikinci sıraya koyması ve kendi ilgilerini ön plâna alarak ailede huzursuzluk yaratmama gereği ile aynı oranda kabul edilmesi önemli bir sapma kaynağı olmuştur(8).

Diğer maddelerden de önemli bir sıra sapması yaratın Madde 1 (kadınların sorumlu mevkilerden kaçınması gereği) annelerde altıncı kabul edilebilirlik sırasında, kızlarda ise dokuzuncu kabul edilebilirlik sırasındadır. Buna karşılık, evlilik öncesi ilişkilerin iyi bir evlilik yapmayı tehlikeye atacağı fikri annelerde hayli düşük bir kabul görmektedir. Ancak, bu ilişkilerin içeriğinin kızlar tarafından büyük bir olasılıkla evlilik öncesi cinsel ilişkiye girmek, anneler tarafından ise daha

---

(8) Bu iki maddenin aynı önem derecesini taşıması, annelerin ölçeğinin üretilebilirlik katsayısını .76'ya düşürmüştür.

çok arkadaşlık ve flört şeklinde yorumlandığı dikkatimizi çekmiştir.

Bu verilerden çıkarabileceğimiz sonuç kızların tüm konularda annelerden daha az geleneksel olmalarından başka önem açısından annelerinden en çok ayrıldıkları alanın evlilik öncesi cinsel ilişkiler konusu olduğudur. Bu bulgu cinsiyetler arasında yaptığımız karşılaştırmalarla da tutarlıdır. Demek ki, cinsiyet rol standartlarında kuşaklar arasında ilk değişen normlar evlilik öncesiyle ilgilidir. Aile içi ilişkiler, geleneksel eş ve anne rol beklentileri, derece farklarına karşın, aynı önem sırasını muhafaza etmektedirler.

6. Sosyalleşme Özelliklerinin Kuşaklar Arasında Karşılaştırılması

Cinsiyet rol tanımlamalarındaki süreklilik önemli bir ölçüde cinsiyetlere uygulanan sosyalleşme yöntemlerinin devamlılığına dayanmaktadır. Araştırmamızda, bu devamlılığı ancak iki kuşağın kendi sosyalleşme algılarını birbiriyle karşılaştırarak, yani dolaylı bir biçimde saptayabildik.

Çizelge 64'te gösterilen değerlere göre iki kuşak arasında kayda değer farklılıklar vardır. Kızlar kendi sosyalleşmelerinde derslerde başarı, sorumluluk taşıma,

Çizelge 64

Sosyalleşmede Önem Verilen Özelliklerin
Kuşaklar Arasında T-testleri

	<u>Kız</u> <u>ort.</u>	<u>Anne</u> <u>ort.</u>	t	(çift uçlu) p	<u>Açık- lama</u>
1. Anne ve babaya saygı gösterme	1.79	1.69	.73	-	fy
2. Şefkatli bir ortam	1.90	1.73	1.27	-	fy
3. Derslerde başarı	1.96	2.58	-3.49	.001	K>A
4. Sıkı disiplin	3.21	2.68	2.62	.010	A>K
5. Kendi kendine karar verebilme	2.00	3.01	-5.49	.000	K>A
6. Duygularını gizleyebilme	3.21	3.17	.23	-	fy
7. Bağımsız olabilme	2.51	3.41	-5.30	.000	K>A
8. Sorumluluk taşıma	1.65	2.43	-5.03	.000	K>A

Not: K>A : Kızlarda daha önemli
A>K : Annelerde daha önemli
fy : Fark yok

bağımsız olabilme ve kendi kendine karar verebilme konularına verilen önemi annelerinden anlamlı derecede fazla olarak algılamaktadırlar. Buna karşılık, annelerin sıkı disiplin algısı anlamlı derecede daha yüksektir. Kuşaklara uygulanan sosyalleşme türlerinde farklı yaklaşımların söz konusu olabileceğine kuşakların "anne" algılarından söz ederken değinmiştik. Hatırlanacağı gibi, anneler kendi annelerini daha katı ve hükmedici, kızlar ise annelerini daha yumuşak ve aileye yönelik olarak tanımlamışlardır. Gerek bu "anne" algıları, gerekse algılanan sosyalleşme özelliklerinden elde edilen sonuçlar kız annelerinin daha az kısıtlayıcı oldukları izlenimini yaratmaktadır.

Anne ve babaya saygı gösterme, algılanan aile şefkati ve duygularını gizleyebilme konusunda ise anlamlı kuşaklararası farklılık görülmemektedir. Nevarki, bu sosyalleşme özelliklerinin madde korelasyonlarında kızlarla anneler arasında bazı ilginç farklılıklar göze çarpmaktadır. Örneğin, kızlarda anne ve babaya saygı, şefkat boyutuyla yakından ilintili görünmekte ($r = .35$, $p = .001$) buna karşılık sıkı disiplinle anlamlılık düzeyine varmayan bir ilişki içindedir ($r = .20$). Buna karşılık, annelerde bunun tersi olmakta, saygı şefkatten bağımsız ($r = .05$), ancak sıkı disiplinle yakından ilintili

görülmektedir ($r = .47$, $p = .001$). Aynı şekilde, t-testinde anlamlı farklılık göstermeyen duygularını gizleyebilme özelliğinin annelerle kızlarda yarattığı korelasyon örüntüleri çok değişiktir. Annelerde duygularını gizlemeye verilen önem sıkı disiplinle yakından ilgili ($r = .35$, $p = .001$), bağımsız olabilme ve sorumluluk taşıma ile ise ters yönde ilişkilidir ($r = -.27$, $p = .013$; $r = -.22$, $p = .048$). Kızlarda ise bu korelasyonlar anlamlı olmadığı gibi, korelasyon yönleri de aynı değildir. Demek ki, annelerde daha tutarlı bir saygı, duygularını gizleme ve kısıtlanma örüntüsü ortaya çıkmakta, daha geleneksel bir aile atmosferi izlenimi doğmaktadır.

Algılanan aile şefkati boyutunun madde korelasyonlarının çoğu istatistikî anlamlılık düzeyine ulaşmamaktadır. Bununla beraber, kızlarla anneler arasındaki korelasyonlarda yön farklılıkları çok kayda değer niteliktedir. Kızlarda algılanan aile şefkati ile sıkı disiplin arasında ilinti yoktur ($r = .02$), duygularını gizleme ile olumsuz bir ilişki ($r = -.21$), kendi kendine karar verebilme ve sorumluluk taşıma ile de olumlu korelasyonlar vardır ($r = .15$, $r = .33$, $p = .002$). Annelerde ise, şefkat boyutu ile sıkı disiplin ve duygularını gizleme arasında olumlu ($r = .11$, $r = .14$), kendi kendine karar verebilme ve sorumluluk taşıma ile ise olumsuz ($r = -.15$, $r = -.11$)

ilişkiler vardır. Korelasyon katsayılarının düşüklüğü bu konuda bir hüküm vermemizi engelleyici niteliktedir. Ancak, bu bulgular çok yüzeysel bir biçimde de olsa ailedeki kontrol ve sevgi boyutlarının birbiriyle ilişkilerinde kuşaklar arasında bir değişme olasılığına dikkati çekmektedirler. Yani, anneler aile sevgisini daha kısıtlayıcı, kızlar ise daha az kısıtlayıcı bir çerçeveye aturtuyor görünmektedirler. Acaba, geleneksel kısıtlayıcı, sıcak aile ortamının yerini daha kısıtsız bir şefkat ortamı mı almaktadır? Eğer bu doğruysa, kısıtlanmayla sevilmenin aynı anlama gelmediğini düşünen bir genç kadın kuşağı yetişiyor demektir. Elimizdeki veriler bu konuya daha fazla girmemize olanak tanımamakla birlikte, kadının gerek sosyalleşmesinde, gerek psikolojisinde sevgi ve kısıtlanma arasındaki karmaşık ilişkilere dikkati çekmek açısından yararlı sayılabilir.

Ailede kendine en yakın hissedilen, en benzer ve en güçlü olarak algılanan bireylerin kuşaklar arasında dağılımı Çizelge 65'te gösterilmiştir. Kızların kendilerini anneye yakın hissetme oranı (% 52.4) annelerininkinden yüksektir (% 40.2). Ailede anne ve baba dışındaki bireylere yakınlık duyanların oranları kızlarda % 24.4, annelerde % 30.5 gibi önemli düzeylere varmaktadır. Bu bireyler genellikle, evvelce de değinildiği gibi, abla-

Çizelge 65

Ailede Kendine Yakın, Benzer ve Güçlü
Olarak Algılanan Bireylerin Kuşaklar
Arasında Dağılımı

Bireyler:	Yakın		Benzer		Güçlü	
	Kız N:82	Anne N:82	Kız N:82	Anne N:82	Kız N:82	Anne N:82
1. Anne	Sayı 43 % 52,4	Sayı 33 % 40,2	Sayı 26 % 31,7	Sayı 18 % 22,5	Sayı 16 % 19,5	Sayı 19 % 23,2
2. Hem anne hem baba	Sayı 12 % 14,6	Sayı 8 % 9,8	Sayı 11 % 13,4	Sayı 7 % 8,8	Sayı 11 % 13,4	Sayı 5 % 6,1
3. Baba	Sayı 6 % 7,3	Sayı 16 % 19,5	Sayı 32 % 39,1	Sayı 41 % 51,2	Sayı 38 % 46,4	Sayı 49 % 59,8
4. Diğer kişiler (ağabey, abla v.b.)	Sayı 20 % 24,4	Sayı 25 % 30,5	Sayı 12 % 14,6	Sayı 14 % 17,5	Sayı 11 % 13,4	Sayı 9 % 11,0
5. Belirsiz	Sayı 1 % 1,2	Sayı 0 % 0	Sayı 1 % 1,2	Sayı 0 % 0	Sayı 6 % 7,3	Sayı 0 % 0

lar, ağabeyler ve kardeşlerdir. Ancak, üçüncü nesilden kimseler (babaanne v.b.) ve diğer akrabalardan (teyze, dayı v.b.) söz edenler de vardır. "Diğer" kategorisindeki bireyler hesap dışında bırakılarak yapılan χ^2 testi, yakınlık açısından kuşaklar arasında anlamlı farklar olduğunu göstermektedir ($\chi^2= 6,57$, $p<.05$). Kızların kendilerini annelerine yakın hissetme oranı daha yüksek olduğu gibi, hem anneye hem babaya aynı derecede yakın olanların oranı annelere göre daha yüksektir (% 14.6'ya karşı % 9.8). Buna karşılık, annelerde babaya yakınlık duyanların oranı kızlara göre daha kabarıktır (% 19.5, kızlarda % 7.3).

Gerek anneler, gerekse kızlar hem kendilerini daha çok babalarına benzetmekte (% 51.2 ve % 39.1), hem de babayı daha güçlü olarak algılamaktadırlar (% 59.8 ve % 40.4). Bu oranların annelerde daha yüksek olmasına karşın, iki kuşak arasındaki farklar anlamlılık düzeyine erişmemektedir. Hem annelerin, hem de kızların kendilerini ailede daha güçlü olarak algıladıkları bireylere benzetme eğilimi vardır (annelerde $\tau_b = .22$, $p = .015$, kızlarda $\tau_b = .18$, $p = .039$). Ancak, bu eğilim annelerde daha da kuvvetli görünmektedir. Ayrıca, kızların anne ve babanın eşit olarak algılandığı cevap kategorisini tüm sorularda annelerinden daha fazla kullandıkları da dik-kate değeridir.

Önemli olan babaya atfedilen benzerliğin ne ölçüde gerçeği yansıttığı değil, bir özdeşleşme tercihi olmasıdır. Bu tercih ise anneler açısından daha da düşündürücüdür. Hatırlanacağı gibi, annelerin cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılar çerçevesindeki öztanımlamaları kendi anne tanımlamalarına çok benzer bulunmuştur. Oysa, annelerine benzediklerini söyleyen kadınların oranı % 22.5 gibi düşük bir düzeyde kalmaktadır. Buna karşılık daha farklı öztanımlamaları olan kızların daha yüksek bir oranı (% 31.7) kendilerini annelerine benzetmektedir. İlk bakışta tutarsız gibi görünen bu sonuçlar ne şekilde açıklanabilir? Önce, öztanımlamaların bir tek boyutu, yani kadın-erkek özelliklerini içerdiği hatırlanmalıdır. Bu açıdan anne rolünü tüm geleneksel yükümlülükleriyle benimsemiş kadınların bir evvelki kuşaktan çok farklı olmaması doğal karşılanabilir. Ancak, bu psikolojik devamlılığa karşın annelerin sosyal yaşantılarında ve eşleriyle ilişkilerinde bir evvelki kuşakla büyük bir kopukluk söz konusudur. Elimizde yeterince veri olmadığı halde, anne örneklemimizin benimsediği yaşantı tarzları düşünülürse kendi annelerinin etkin rol modelleri olabildiği şüpheli görülmektedir. Ne eğitim, ne evlilik ilişkileri, ne de yaşam biçimi konularında annelerin kendi annelerini ölçüt olarak almadıkları izlenimi doğmaktadır. Anneler daha "yenilikçi" rollere yönelmiş-

ler, belki de bu yüzden kendilerini ailedeki daha etkin bireylere benzetmeyi yeğlemişlerdir. Ancak, bu tartışmanın bizi götürdüğü bazı ilginç ve çelişkili görünen sonuçları vardır. Özetle diyebiliriz ki, kadınların "sosyal" yönden büyük hamlesi anne kuşağında yer almış, annelerle kendi anneleri arasında kızlarıyla olduğundan çok daha büyük bir uçurum doğmuştur. Ancak, bu sosyal aşamaya karşın, annelerin kadın ve anne olarak kendilerinden beklentileri kendi annelerinininki kadar geleneksel kalmış, bu beklentilerin üstüne yeni beklentiler eklenmiştir. Bu gerçek, az sayıda istisna dışında, annelerin "başarılı kadın" tanımına yansımıştır (s.175).

Şimdi ise, sosyal açıdan anne kuşağıyla daha büyük bir devamlılık içerisinde olan, annelerini çok daha rahatça rol modeli olarak alabilecek bir kız kuşağının psikolojik farklılığını ileri sürüyoruz. İşte, yüzeyde görünen çelişki buradadır. Annelerin geçirdikleri sosyal aşamalar kendi sosyalleşmelerinde temellenen cinsiyet rol beklentilerini fazla değiştirmemişse dahi, kendi kızlarına farklı bir biçimde yönelmelerini olası kılmıştır. Kızların annelerinininkinden farklı olan sosyalleşme algıları belki de bu olguyu yansıtmaktadır. Bu sosyalleşme farklarının kızlar üzerindeki kalıcı etkileri ancak zaman içinde anlaşılabilir. Bu açıdan, tüm metodolojik zorluklara karşın aynı grup üzerinde boylamsal bir araştırma yapılması çok önem taşımaktadır.

BÖLÜM VII

ÖZET VE SONUÇLAR

Araştırmamızın temel amacı kuşaklar arası karşılaştırma yöntemi ile iki kadın kuşağındaki psiko-sosyal değişimin yön, derece ve dinamiğini saptamaktır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere cinsiyet farklılıkları psikolojisi alanında kuramsal önemleri Bölüm II'de tartışılmış olan dört ana gösterge grubu üzerinde durulmuştur. Bunlar sırasıyla; a) kadınlarda başarıyla ilgili göstergeler, b) cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılar, c) cinsiyet rol standartları ve d) cinsiyetlerin sosyalleşme özellikleridir. Hipotez sınamalarına temel oluşturulan bu göstergelerin yanısıra, betimleyici işlevleri olan sosyo-ekonomik düzey ve sosyal yaşantı göstergeleri de kullanılmıştır.

Gerek yukarıda değinilen göstergelerin literatürden beklenen cinsiyetler arasında ayırdedici nitelikleri-

nin Türkiye ortamında sınılanması, gerekse kızlarda "genç kuşak" özelliklerinin daha iyi saptanması açısından, kızlar yaşlıları olan bir erkek kontrol grubuyla karşılaştırılmıştır. Böylece, iki aşamalı bir araştırma plânı benimsenmiştir. Birinci aşamada, Boğaziçi Üniversitesi'nin tüm fakültelerinin birinci ve dördüncü sınıflarından seçilmiş bir kız ve erkek öğrenci örnekleme anket uygulanmıştır. Bu uygulamadan elde edilen sonuçlar cinsiyetler arası karşılaştırmaların temelini oluşturmuştur. İkinci aşamada ise, İstanbul'da ikamet eden kızların eş çiftler (matched pairs) tekniğiyle seçilmiş annelerinden oluşan bir örnekleme mülakat yapılmıştır. Kuşak farkı dışındaki değişkelik kaynaklarının böylece kontrol altına alındığı bu uygulama, kuşaklar arası karşılaştırmaların temelini teşkil etmiştir.

Bu bölümde, şimdiye kadar ayrı bölümler halinde sunulmuş olan cinsiyetler ve kuşaklar arası karşılaştırmaların bulguları ve bulgulara dayanarak evvelce yaptığımız tartışmaların toplu bir özeti yer alacaktır.

I- Cinsiyetler Arasında Karşılaştırmaların Sonuçlarına Toplu Bir Bakış

Cinsiyetler arasındaki karşılaştırmalardan elde edilen sonuçları şöyle özetlemek mümkündür:

1. Örneklemimizin sosyo-ekonomik düzey özelliklerini saptamak amacıyla yerleşme özellikleri, coğrafî hareketlilik, baba, anne ve dede mesleği, aile geliri, baba ve anne eğitim düzeyi, öğrencilerin mezun oldukları liselerin niteliği gibi göstergeler kullanılmıştır. Bu göstergelere topluca bakıldığında, fazla iç değişkelik göstermeyen bir orta, üst-orta tabaka örneğine yöneldiğimiz anlaşılmıştır. Sosyo-ekonomik düzey değişkenlerinden cinsiyetler arasında anlamlı farklılık gösterenler anne ve babanın eğitim düzeyi ile mezun olunan liselerin niteliği olmuştur. Buna göre, kızların anne ve babalarının eğitim düzeyleri erkeklerinden daha yüksektir ve mezun oldukları liselerin daha yüksek bir oranı yabancı liselerden oluşmaktadır. Ancak, Türkiye'de diğer üniversitelerde yapılmış araştırmalarda kızlarla erkekler arasında kızların lehine daha büyük sosyo-ekonomik düzey farklılıkları bulunduğu bir gerçektir. Bu bulgulara kıyasla, örneklemimizde görülen cinsiyete bağlı sosyo-ekonomik düzey farklılıklarının fazla çarpıcı olmadığı kayda değerdir.

2. Gençlerin sosyal yaşantılarıyla ilgili göstergeler aileden bağımsızlaşma, ders dışı faaliyetler ve karşı cinsle ilişkiler olarak belirlenmiştir. Aile içi ilişkiler konusunda, erkeklerin barınma koşul-

ları ve okumak için sağladıkları malî destek türleri açısından kızlardan daha bağımsız oldukları görülmüştür. Ancak, aileden altı ayı aşkın bir süreyle ayrılma konusunda cinsiyetler arasında bir fark bulunmamıştır. Ders dışı faaliyetler arasında, üye olunan derneklerin sayısı ve niteliği açısından da cinsiyetler arasında bir fark görülmemiştir. Buna karşılık, karşı cinsle ilişkilerde kızların erkeklerden daha yüksek oranda devamlı ve kalıcı ilişkileri olduğu görülmüştür.

3. Başarıyla ilgili göstergeler; a) objektif başarı göstergeleri ve mesleğe yönelişler, b) başarı ve başarısızlıkla ilgili nedensellik atıfları, c) başarı korkusu ve d) ideal eşin tarifinden elde edilen beklenti boyutları olarak tanımlanmış ve Bölüm IV'te tartışılmıştır.

Genel not ortalaması gibi objektif akademik başarı göstergeleri açısından farklılık göstermeyen erkeklerle kızların, gerek fakültelere dağılımlarında, gerekse mesleğe yönelişlerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. İncelediğimiz erkekler buldukları fakültelere daha uygun meslek ideallerine sahiptirler ve seçtikleri konularda mezuniyetlerinden sonra gerçekten çalışacaklarına dair kızlardan daha inançlıdırlar. Bu temel farklılık, kızların gerek maddî, gerekse psikolojik açıdan

mesleğe yönelişi ellerindeki seçeneklerden bir tanesi olarak görmesi ve meslek konusunda erkekler için söz konusu olan kaçınılmazlık ve baskı duygusuna kapılmalarıyla açıklanmıştır.

Buna karşılık, kızların başarı ve başarısızlığa nedensellik atıflarında erkeklere göre daha dışsal atıflar yapacağı (şansa daha fazla inanacağı) konusundaki hipotez desteklenmemiştir. Nevarki, kızların gayret ve yetenek gibi içsel etkenler arasından, başarıyı gayrete atfetme eğilimleri erkeklerinkinden daha fazla, erkeklerin ise yeteneğe yaptıkları atıf oranları daha yüksek olarak bulunmuştur. Bu bulgu ise yaygın kültür beklentilerinin kadının başarılı olabileceği yönünde olmadığı ve dolayısıyla kızların başarıyı daha fazla kişisel gayret gerektiren bir olgu olarak algılamalarıyla açıklanmıştır.

Meslekte başarı temasını işleyen açık uçlu cümlelere verilen yanıtlarda, Horner'in (1970) kadınlarda daha fazla başarı korkusu olacağı hipotezi desteklenmemiş, kızlarla erkekler arasında bu konuda bir fark görülmemiştir. Ancak, erkeklerle kızların yanıtlarında ilginç niteliksel farklılıklar saptanmıştır. Olumlu bir biçimde tamamlanan hikâyeciklerde erkeklerin başarıdan doğacak maddî kazancı kızlardan daha fazla vurguladıkları, buna karşılık kızların başarıdan doğan psikolojik doyum üze-

rinde daha fazla durdukları anlaşılmıştır. Başarı korkusu temaları içeren yanıtların da cinsiyetler arasında farklılaştığı, değişik psikolojik endişelerden kaynaklandıkları görülmüştür. Kızlar dışsal baskılardan çekindiklerini gösteren, işyerlerinde çekilememe, aile çevreleriyle çatışmaya girme gibi kaygılar dile getirmişlerdir. Erkekler ise arkadaşlık güdüsünün (affiliative motive) kişisel başarı isteğiyle çatıştığını düşündüren, arkadaşlarından kopma, birincil gruplarından ayrılma endişeleri ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar kültürel etkenlerle açıklanmıştır. Kadınların hissettiği dışsal baskıların yoğunluğunun psikolojik engellemeyi ikinci plâna itebileceği, buna karşılık erkek rol beklentilerine uygun düşen kişisel başarı fikrinin birincil grup bağımlılığıyla çelişerek erkeklerde çift kutuplu duygular yaratabileceği fikirleri savunulmuştur.

Tangri'nin (1975a) kadınlarda başarı güdüsünün dolaylı bir ölçeği olarak kullandığı ideal evlilikteki beklenti düzeyi konusunda kızlarla erkekler arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Kızların evlilikten kendi gelişmeleri için beklediklerinin, erkeklerin kendileri için beklediklerinden daha düşük bir düzeyde olduğu, dolayısıyla kızların genellikle kendilerini eşlerine uydurmayı bekledikleri, erkeklerin ise eşlerinin kendilerine uymasını bekledikleri anlaşılmıştır. Buna karşılık

kızların eşlerinde görmek istedikleri niteliklerin düzeyi (eşten beklenenler), erkeklerin eşlerinden beklediklerine göre daha yüksek bulunmuştur. Ancak, evlilik beklentileri açısından başarıyı salt erkekten bekleyip kendisi için düşük beklentileri olan geleneksel kadın tipi araştırmamızdaki öğrenciler arasında çok az sayıda görülmüştür. Tangri'ye göre yeni rollere yönelişi simgeleyen gerek kendisi, gerek eşi için çok yüksek beklenti düzeyi olan kadın tipi ise, geleneksel kadın tipine göre daha fazla bulunmakla birlikte, azınlıktakalmıştır. İncelenen kız öğrencilerinin çoğu ortadadır, yani evlilik konusunda kendileri ve eşleri için ne çok yüksek, ne de çok düşük beklentiler beslememektedirler.

4. Araştırmamızda bir cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargı ölçeği (CRKY ölçeği) geliştirilmiştir. Kadın ve erkek özelliklerini tanımlayan 22 sıfattan oluşan bu ölçek, cinsiyetlerin benlik kavramını, anne ve baba algılarını ve nihayet genellikle kadınlara ve erkeklere atfedilen özellikler konusundaki yargılarını değerlendirmek için kullanmıştır.

CRKY ölçeğiyle yapılan karşılaştırmalarda, benlik kavramının kalıp yargılar tarafından etkilendiği görülmüştür. Öztanımlamalarda gerek erkekler, gerekse kızla-

rın cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargı sıfatlarından kendi cinsiyetlerine uygun olanları diğer cinse ait olanlardan anlamlı derecede daha fazla kullanacakları hipotezi desteklenmiştir.

Özbeğeni açısından, kızlarla erkeklerin kendi özelliklerinden memnun olma derecesinde bir farklılık bulunmamış, erkeklerin daha fazla özbeğenisi olacağı hipotezi desteklenmemiştir. Ancak, kızların daha yüksek bir oranının değişmek istediği ve gerek kızların, gerekse erkeklerin, erkeklere özgü sayılan özellikler yönünde bir artış dilediği dikkati çekmiştir. CRKY ölçeğindeki kadın özellikleri, sosyal beğenileri yüksek olsa dahi, her iki cinsiyetten öğrencilere göre kişiyi daha "savunmasız" kıldıkları için erkek özellikleri yönünde değişme tercih edilmiştir.

Kızların öztanımlamaları anne tanımlamalarıyla karşılaştırılınca, kızların annelerini kendilerinden daha "kadınca" olarak tanımladıkları anlaşılmıştır. Erkek özellikleri açısından annelerinden fazla farklılaşmamakla birlikte, kızların yüksek sosyal beğenisi olan bağımsızlık, geniş ilgileri olmak, soğukkanlılık ve gerçekçilik gibi boyutlarda kendilerini annelerinden üstün olarak algıladıkları görülmüştür. Erkek öğrencilere gelince, kalıp yargı ölçeğindeki erkek özelliklerinden sosyal

beğenisi yüksek olanları (bağımsızlık, gerçekçilik gibi) kendilerine, daha az istenilir özellikleri (katılık, sertlik gibi) ise babalarına malettikleri görülmüştür.

Cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargı sıfatlarının değerlendirilmesinde kızlar ve erkekler arasında fikir birliği görülmüş, anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Ancak, kızların öztanımlamalarının kendi kalıp yargı tanımlarına daha yakın, yani daha kalıplaşmış olacağı hipotezi destek bulmamıştır.

5. Cinsiyet rol standartları konusunda erkeklerin kızlardan daha geleneksel tutumlara sahip oldukları saptanmıştır. Hernekadar erkekler ve kızlar arasında evlilik öncesi rol standartları konusunda göreceli bir uyum görülüyorsa da, bu uyum evlilik çerçevesindeki beklentilere yansımamış, kadınların çalışması ve evlilikte eşler arasındaki yetke konularına gelince erkekler kızlardan belirgin derecede daha geleneksel tercihler belirtmişlerdir. Bu farklılıklar, kızların evlilik öncesi ve evlilik içindeki rol beklentilerini birbiriyle daha tutarlı hale getirmiş olmalarına karşılık, erkeklerin evlilik öncesi standartlarıyla evlilik içindeki beklentileri arasında daha büyük bir kopukluk olmasına bağlanmıştır. Evlilik öncesi standartlarda daha liberal

tutumları olan erkekler dahi, evlilikteki geleneksel konum ve çıkarlarını koruma eğiliminde görülmüşlerdir. Böylece, cinsiyet rol standartlarının tutumsal içeriğine inildiğinde, kızlarla erkekler arasında çatışmasal potansiyeli olan farklılıklar saptanmıştır.

Cinsiyet rol standartlarının Guttman ölçeği modeline uyarlanarak elde edilen öncelik sıralamalarında da kızlarla erkekler arasında farklılıklar görülmüştür. Sıralamadaki sapmaların çoğu cinsiyetlerin kendi çıkarlarını algılama biçimlerine bağlanmıştır.

6. Algılanan sosyalleşme özellikleri açısından derslerde başarı, sıkı disiplin, bağımsız olabilmek ve duygularını gizleyebilme açısından cinsiyetler arasında bir fark görülmemiştir. Buna karşılık, kızların aile şefkatine, ana ve babaya saygıya, kendi kendine karar verebilmeye ve sorumluluk taşımaya verilen önemi erkeklerden anlamlı derecede fazla olarak algıladıkları anlaşılmıştır.

Ailede kendilerine en yakın hissettikleri, en benzer buldukları ve en güçlü kişi olarak algıladıkları bireyler konusunda gerek kızların, gerekse erkeklerin en çok anne ve babalarının sözünü etmelerine karşın, diğer birçok bireyin (dayı, nine, hala, ağabey v.b.) adı-

nın da küçümsenmeyecek oranlarda zikrettikleri görülmüştür. Bu bulgu, Türkiye'nin aile yapısında rol modeli seçeneklerinin, çekirdek ailenin yerleşmiş olduğu Batı toplumlarından daha çeşitli, ailedeki özdeşleşme çerçevesinin ise anne-baba-çocuk üçlüsünden daha geniş olabileceğini düşündürmüştür.

Ailede yakın hissedilen kişilerin dağılımında cinsiyetler arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Erkeklerin kendilerini annelerine kızların hissettiğinden belirgin şekilde daha yakın hissettikleri bulunmuş, Türkiye'de yapılan araştırmaların tartışmasında değindiğimiz yakın ana-oğul ilişkisi kanıtlanmıştır. Ailede en çok kime benzedikleri konusunda kızlarla erkekler arasında önemli bir fark görülmemiş, her iki grubun büyük bir bölümü kendilerini babalarına benzetmiştir. Cinsiyetlerin babayı daha güçlü olarak algılama eğiliminde ise istatistikî olarak farklılık bulunmuş, erkeklerin babalarını belirgin derecede daha güçlü olarak algıladıkları görülmüştür. Bu bulgular ise erkeklerin sosyalleşmesi konusunda Türkiye'de yapılmış birçok araştırmadaki daha yakın anne ve daha az hoşgörülü baba modeline uymuştur. Kızlardan elde edilen daha karmaşık bulgular ise kuşaklar arası karşılaştırmalar çerçevesinde daha etraflı biçimde tartışılmıştır.

Cinsiyetler arası karşılaştırmada yukarıda tartışılan göstergeler dışında, üniversitede okunan sınıf bağımsız değişken olarak kullanılarak, gerek kızlar gerek erkekler için birinci ve dördüncü sınıflar arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Ancak, hiçbir göstergede sınıflar arasında anlamlı farklar bulunmamıştır.

Sonuçlarını özetlediğimiz cinsiyetler arasında karşılaştırmalarda, aynı kuşak içinde cinsiyete bağlı birçok anlamlı farklılık bulunmuş, kuşaklar arası karşılaştırmaya gerekli zemin hazırlanmıştır.

II- Kuşaklar Arası Karşılaştırmaların Sonuçlarına Toplu Bir Bakış

Anne kuşağıyla ilgili bulgular ve kuşaklar arası karşılaştırmalardan elde edilen sonuçları şöyle özetlemek mümkündür:

1. Annelerin kendi aile özgeçmişlerine bakıldığında büyük çoğunlukla kent kökenli oldukları, coğrafî hareketlilik profillerinin çok düşük olduğu ve babalarının genellikle devirlerinin yüksek prestijli mesleklerinde çalıştıkları saptanmıştır. Annelerin kendi eğitim düzeyleri, özellikle kendi annelerine kıyasla, yüksek, lise ve üniversite mezunu oranları kabarık bulunmuştur. Demografik açıdan, ortalama yaşları 49-50 olan

annelerin, gerek evlilik yaşları, gerekse ortalama çocuk sayıları üst sosyo-ekonomik düzey özellikleri yansıtmaktadır. Genellikle yüksek sosyo-ekonomik düzey özellikleri taşıdığını gördüğümüz kız ve erkek öğrenci örneklerinden İstanbul'lu anne-kız çiftlerine gidildiğinde, bu özelliğin daha da belirgin hale geldiği görülmüştür. Ancak, Türkiye'de kadın konusunda şimdiye kadar yapılmış çalışmaların genellikle köy, kasaba ve küçük kent düzeyinde kaldığı ve örnekleimize giren annelerin Cumhuriyet döneminin kadınlara sağladığı olanaklardan yararlanabilmiş bir kesimi iyi temsil ettiği düşünülerek, bu kısıtlamanın olumlu yönleri olduğu kabul edilmiştir.

2. Araştırmamızda annelerin sosyal yaşantısını

hedef alan üç ayrı alanda ayrıntılı bilgi toplanmıştır: Çalışma hayatları, boş zaman uğraşları ve ailedeki kararlara katılma düzeyleri.

Anneler arasında kesintisiz çalışmış kadınların oranı, üniversite mezunu olan annelerin ancak küçük bir bölümünün mesleğe yöneldiğini göstermiş, mesleğe yönelik azınlıkta kalan bir olgu olarak tanımlanmıştır.

Boş zaman uğraşları açısından iki boyut değerlendirilmiştir. Bunlardan birincisi kadınların zamanlarını ne ölçüde birincil gruplarda, ne ölçüde örgütlenmiş or-

tamlarda (dernek, kulüp v.b.) geçirdikleri, ikincisi ise ne ölçüde kendi aralarında, ne ölçüde eşleriyle faaliyetlerini paylaştıklarıdır. Bu açıdan, değişik kültür ve sosyal sınıflarda bu boyutların özgün bileşimlerinin bulunduğuna değinilmiştir. Şöyle ki, gerek Türkiye'deki geleneksel kadın yaşamında gerekse Batının alt sosyo-ekonomik gruplarında birincil gruplara yöneliş ve kadın kadına vakit geçirme olguları yaygındır. Buna karşılık, Batının üst sosyo-ekonomik gruplarında kadınların eşlerinin sosyal çevrelerine yönelişi ve örgütlenmiş faaliyetlere katılımı yüksektir. İncelediğimiz anneler bu boyutlar açısından tam "karma" bir konumda bulunmuşlardır. Dernek üyelikleri belirli bir oranda görülmüş, ancak bunların sosyal işlevlerinin düşük olduğu, genellikle salt prestij işlevleri olduğu anlaşılmıştır. Geleneksel modelden farklı olarak, annelerin eşleriyle ortak yaşantıları olduğu bulunmuştur. Ancak, hafta sonları ve gecelere sınırlı kalan bu yaşantı, kadınların kendi çevrelerinde bağımsız birincil ilişkilerini sürdürmelerine engel olarak görülmemiştir. Böylece, kentsel üst orta tabakadaki annelerin geleneksel kadın yaşantısı ile eşler arası rol paylaşımını çok hassas bir dengede tuttukları anlaşılmıştır.

Ailedeki kararlara katılma konusunda ise, annelerin kendilerini eşit söz sahibi olarak gördükleri ve eşleriyle ortak karar verme eğiliminde oldukları saptanmıştır.

3. Başarıyla ilgili göstergelerden cinsiyetler arasındaki karşılaştırmalarda evvelce değinilmiş olanların yanısıra, annelerin "başarılı" kadını ne şekilde tanımladıkları araştırılmıştır. Anneler, "iyi eş ve iyi anne" olmanın yanısıra belirli oranlarda sosyal yaşamda etkinlik, meslek hayatında başarılı olmayı vurgulamıştır. Az sayıda istisna dışında, tüm anneler iyi eşlik ve ev kadınlığından hiçbir ödün verilmemesi gereği üzerinde durmuşlardır. Dolayısıyla, anneler, geleneksel kadın rol beklentilerinde fazla değişiklik yapmadan yeni roller benimsemiş , başarı kıstasları erişilmesi ve dengede tutulması zor bir düzeye varmıştır.

Annelerin başarı ve başarısızlıkta nedensellik atıflarında kızlarından daha fazla dışsal atıf yapacakları (şansa daha fazla inandıkları) hipotezi desteklenmiştir. Bu bulgu, kızların başarıyı somut bir akademik çerçeveye bağlayabilmesi, buna karşılık çoğunluğu ev kadını olan annelerin farklı başarı ölçütleri olmasıyla açıklanmıştır.

Kuşaklar arasında, başarı korkusu açısından bir farklılık elde edilmemiştir. Meslekte başarı teması annelerde, Horner'in hipotezi doğrultusunda, kadınlık endişesi doğurmadığı gibi, kendileri geleneksel yöntemlerle evlenmiş bu kadınlar meslekte başarıyı kadının evlilik seçeneklerini arttırıcı bir öge olarak algılamışlardır. Dolayısıyla, Türkiye gibi toplumlarda meslekte başarı ile kadınlık endişesinin birbiriyle ilintili olmayacağını savunan (Fallers-Papanek) hipotezi destek bulmuştur.

İdeal evlilikteki beklenti boyutu açısından annelerin daha geleneksel yanıtlar vereceği savı desteklenmiştir. Kadının evlilikten kendi gelişmesi yönünde beklentisi konusunda anneler kızlarından daha düşük puanlar almıştır. Buna karşılık eşten beklenenler (Erkekten Beklenti) konusunda annelerle kızlar arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Buna göre, anneler evlilikte başarıyı daha çok erkekten bekleyen, kadın için düşük beklentisi olan geleneksel kadın tipine daha uygun bulunmuştur.

Başarıyla ilgili bulguların sonuçlarına topluca bakıldığında, annelerin "başarılı kadın" tanımlamalarında eski ve yeni rol beklentilerini birbiriyle bağdaştırmaya çalıştıkları, başarı ve başarısızlıkla ilgili ne-

densellik atıflarında kızlarından daha fazla dışsal atıf yaptıkları ve evlilikten beklenti boyutunda kızlarından daha geleneksel oldukları anlaşılmıştır. Buna karşılık, başarı korkusu açısından kızlarla anneler arasında farklılık görülmemiş, meslekte başarı her iki kuşakta olumsuz çağrışımlar yaratmamıştır.

4. Cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargı ölçüğüyle yapılan öztanımlamalarda kızlarla anneler arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılıkların nedeni kızların benlik kavramlarında erkek özelliklerini daha fazla vurgulamaları değil, annelerin kendilerini daha "kadınca" tanımlamış olmalarına bağlanmıştır. Annelerin daha "kadınca" olan benlik kavramları "kadın" kalıp yargısı ile "anne" kalıp yargısı arasındaki büyük benzerliklerle izah edilmiş, araştırmamıza giren üniversiteli kızların ise anne rolüne hazırlayıcı sosyalleşmelerinin (anticipatory socialization) zayıf olduğu görülmüştür.

Annelerle kızlar arasında bir özbeğeni farkı görülmemiştir. Oysa, literatürde kadın özellikleri ağır basan benlik tanımlamalarının beraberlerinde daha düşük bir özbeğeni düzeyi getireceği savunulmuştur. Ancak, anneler için "kadınca" özelliklerin, "başarılı kadın" ta-

nımlamalarından da hatırlanacağı gibi, olsa olsa bir özbeğeni kaynağı olacağı, bu hipotezin Türkiye'nin kültür ortamında desteklenmeyeceği görülmüştür.

Kızların öztanımlamaları kendi annelerini tanımlama şekilleriyle karşılaştırılınca anlamlı farklılıklar bulunmuş, kızların annelerini kendilerinden daha "kadınca" algıladıkları anlaşılmıştır. Bu bulgu, annelerin kendi benlik kavramları ile de tutarlıdır. Buna karşılık, annelerin öztanımlamaları ile kendi annelerini tanımlama şekilleri karşılaştırılınca kayda değer bir farklılık bulunmamış, benlik kavramında bir devamlılık olduğu görüşü savunulmuştur. Ayrıca, kızların kendi annelerini tanımlama tarzı ile annelerin kendi annelerini tanımlama tarzı da karşılaştırılınca büyük benzerlikler göze çarpmıştır. Ancak, annelerin kendi annelerini daha katı ve hükmedici kişiler olarak tanımlaması da dikkati çekmiştir. Bu bulgulara göre, benlik kavramında en büyük değişme örneğimizdeki üniversiteli genç kızların kuşağında yer almıştır. Bu farklılıkların bir kısmının yaşın etkisiyle, yani geçici etkenlerle, diğer kısmının ise farklı sosyalleşme özellikleriyle izah edilebileceği görüşü savunulmuştur.

Cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargı sıfatlarının değerlendirilmesinde kızlarla anneler arasında fi-

kir birliği bulunmakla beraber, annelerin daha katı bir kalıp yargı sistemine sahip oldukları görülmüştür. Annelerin ayrıca öztanımlamalarında daha kalıplaşmış oldukları, yani kendilerini kendi kadın kalıp yargılarına uygun düşecek bir şekilde tanımladıkları hipotezi desteklenmiştir.

Cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargı ölçeğinden elde edilen sonuçlara topluca bakıldığında annelerin kızlarından daha "kadınca" bir benlik kavramına sahip oldukları, kızların kendilerini annelerinden farklı bir biçimde tanımladıkları halde annelerin kendilerini kendi annelerine benzer bir biçimde tanımladıkları, kalıp yargı sıfatları açısından fikir birliği bulunmakla birlikte annelerin daha katı bir kalıp yargı sistemleri olduğu ve annelerin kızlarından daha kalıplaşmış öztanımlamalar yaptıkları anlaşılmıştır. Buna karşılık, kuşaklar arasında özbeğenide bir farklılık bulunmamıştır.

5. Cinsiyet rol standartları konusunda annelerin

kızlardan tüm konularda daha geleneksel tutumlara sahip oldukları saptanmıştır. Guttman ölçeğiyle yapılan öncelik sıralamalarından da anlaşıldığı gibi, annelerin kızlardan en çok ayrıldığı konunun evlilik öncesi cinsel ilişkiler, özellikle evlenene dek bakire kalma

şartı olduğu anlaşılmıştır. Böylece, cinsiyet rol standartlarında kuşaklar arasında en fazla değişen normların evlilik öncesiyle ilgili olduğu görülmüştür. Aile içi ilişkiler, geleneksel eş ve anne rol beklentileri konularında annelerle kızlar arasında anlamlı derece farkları bulunmasına karşın, Guttman sıralamasında aynı önem sıralarında görünmüşler ve bu konularda evlilik öncesi standartlarında görülen sapmalara rastlanmamıştır.

6. Kızlar sosyalleşmelerinde derslerde başarı, sorumluluk taşıma, bağımsız olabilme ve kendi kendine karar verebilme konularına verilen önemi annelerinden anlamlı derecede fazla olarak algılamışlardır. Buna karşılık, annelerin sıkı disiplin algısı daha yüksek bulunmuştur. T-testinde anlamlı sonuç vermeyen anne ve babaya saygı, ailedeki şefkat ortamı ve duygularını gizleyebilme özellikleri ise iki kuşakta değişik korelasyon örüntüleri yaratmıştır. Annelerde saygı, sıkı disiplin ve duygularını gizleyebilme özellikleri birbirleriyle anlamlı ilişkileri olan tutarlı bir örüntü oluşturmuş, kızlarda bu sonuçlar görülmemiştir. Gerek bu "kısıtlama" örüntüsü gerekse annelerin evvelce kendi annelerini daha katı ve hükmedici olarak tanımlamış olmaları annelerin daha geleneksel bir aile atmosferinde yetiştikleri izlenimini kanıtlamıştır.

Ailede kendine yakın hissedilen kişi olarak kızlar annelerini anlamlı derecede daha fazla seçmişler, anneler daha çeşitli seçimler yapmışlardır. Gerek anneler, gerekse kızlar genellikle babalarına benzediklerini ve babanın ailedeki en güçlü kişi olduğunu söylemişlerdir. Her iki kuşakta kendilerini güçlü olarak algıladıkları bireye benzetme eğilimi bulunmuştur. Öztanımlamalarda kendi anne algılarına çok benzer bulunan annelerden alınan bu sonuç ilk bakışta çelişkili görünmüştür. Ancak, bu bulgu annelerin bir özdeşleşme tercihi olarak yorumlanmıştır. Gerçekten de bir evvelki kuşağa göre büyük aşamalar geçirmiş olan kız annelerinin kendi annelerini etkin rol modelleri olarak görmüş olmaları olasılığı zayıf bulunmuş, babalarına yönelişleri bu çerçevede içinde yorumlanmıştır.

Sonuç olarak, en büyük sosyal hamlenin annelerle kendi anneleri arasında yer aldığı söylenebilir. Ancak, annelerin kuşağı toplumsal geçiş açısından özgün bir aşamadır. Annelerin eğitim düzeyleri -özellikle kendi annelerine göre- yüksek, meslek sahibi olma oranları küçümsenmeyecek bir düzeyde bulunmuştur. Diğer yandan, annelerin eşlerini tanıma yöntemleri genellikle geleneksel, "başarılı kadın" kavramları ise "iyi eş, iyi anne" beklentileriyle yeni sosyal rolleri uzlaştırmaya yönelik niteliktedir. Anlaşılmaktadır ki, annelerin geçirdikleri

sosyal aşamalar sosyalleşmeleriyle şekillenen cinsiyet rol beklentilerini temelde değiştirmemiş, sadece bunlara bazı yeni beklentiler eklemiştir. Dolayısıyla annelerle kendi anneleri arasında psikolojik devamlılık olması şaşırtıcı değildir. İncelediğimiz üniversiteli kızların ise sosyal açıdan anneleriyle daha büyük bir devamlılık içinde oldukları, ancak psikolojik yönden annelerinden daha fazla farklılaştıkları görülmüştür. Bu farklılaşma ise, genç kız kuşağının annelerinden farklı olan sosyalleşme özelliklerine bağlanmıştır.

Böylece araştırmamız iki kadın kuşağı arasında küçümsenmeyecek psiko-sosyal değişmelerin yer aldığını ortaya koymuştur. Ancak burada araştırmamızın bazı sınırlılıklarına dikkati çekerek, tartışmamızı değişik araştırma önerileriyle bitirmek istiyoruz.

Kuşaklar arası karşılaştırma, hayatlarının değişik aşamalarında bulunan iki kadın kuşağı arasında yapılmıştır. Bunlardan birincisi büyük çoğunluğu bekâr olan ve üniversitede okuyan kızlar, ikincisi ise evlilik ve annelik sorumluluklarını uzun yıllar taşımış kadınlardır. İki kadın kuşağı arasında saptanmış olan farklılıkların kalıcılığı ve gerçek derecesi ancak kızları zaman içinde izleyecek boylamsal (longitudinal) bir araştırma ile saptanabilir. Böyle bir araştırmanın yapılması, iyi

bilinen metodolojik zorluklarına karşın, konumuza ışık tutmak açısından çok önemli görünmektedir.

İncelediğimiz örneklem sosyo-ekonomik düzey açısından öylesine homojendir ki, sosyo-ekonomik düzey göstergelerinin bağımsız değişken olarak kullanılması olasılığı ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla, elde ettiğimiz kuşak farklılıklarının kentsel orta, üst-orta tabakadan öteye bir genelleme gücü olamayacağı açıktır. Ancak, Türkiye'de bu kesim üzerinde yapılmış kadın araştırmalarına hemen hiç rastlanmaması bulgularımızı ilginç kılmaktadır. Yine de, kadınlarda kuşaklar arası psiko-sosyal değişimin sosyo-ekonomik etkenlerle nasıl şekillendiğini araştırarak genişletilmiş bir çalışma plânını gerekli görmekteyiz.

Son olarak, benimsediğimiz arayıcı yöntem yeni sorular sormamız sonucunu doğurmuştur. Özellikle, cinsiyet rollerinin sosyalleşmesindeki kültürel etkenler, kadınların benlik kavramları gibi hassas konularda, kullandığımız anket ve mülâkat teknikleri bizi sınırlamıştır. Geniş kapsamlı hipotezler çerçevesinde ele aldığımız kadının psikolojik değişmesi sorunsalını bundan böyle hem daha derinlemesine, hem de daha çeşitli kaynaklar kullanarak sürdürmeyi öneriyoruz. Katılımcı gözlem, derinlemesine mülâkat, roman, film ve diğer sanat yapıtları hep

aynı konuya ışık tutabilecek zengin kaynaklardır. Sunduğumuz çalışma kadınlarda psiko-sosyal değişim alanında yapılabilecek zengin çalışmalara bir ölçüde zemin hazırlayabilmişse, amacımızı gerçekleştirilmiş sayıyoruz.

K A Y N A K L A R

1. Abadan, N. (1961): Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri, Ankara, Ajans-Türk Matbaası.
2. Abadan, N. (1967): "Turkey" Women in the Modern World kitabında, der. R.Patai, New York, Free Press.
3. Abadan-Unat, N. (1963): Social Change and Turkish Women Ankara Üniversitesi, Yayın no 171-153, A.Ü. Basımevi, Ankara.
4. Abadan-Unat, N. (1974): "Major Challenges Faced by Turkish women: Legal Emancipation, Urbanization and Industrialization", Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı, s.20-44.
5. Abadan-Unat, N. (1977): "Implications of Migration on Emancipation and Pseudo-emancipation of Turkish Women", International Migration Review, Cilt.11 No.1, s.31-57.

6. Arkun,N.(1965): Türkiye'de evlenme ve boşanmalar hakkında psiko-sosyal bir araştırma, İstanbul Edebiyat Fakültesi.
7. Bakan,D.(1966): The Duality of Human Existence: Isolation and Communion in Western Man, Boston.
8. Bardwick,J.M.(1971): Psychology of Women, New York, Harper & Row.
9. Barry,H., Bacon,M,K. ve Child,I.L.(1957): A Cross-Cultural Survey of Some Sex Differences in Socialization", Journal of Abnormal and Social Psychology, Cilt 55, s. 327-32.
10. Bar-Tal,D. ve Frieze,I.(1973): "Achievement motivation and gendas determinants of attribution for success and failure", çoğaltılmış makale, Pittsburgh Üniversitesi.
11. Başaran,F.(1974a): Psiko-sosyal Gelişim, A.Ü.Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yayını, No.254, Ankara, Kalite Matbaası.
12. Başaran,F.(1971): "Diyarbakır köylerinde vaziyet alışların değişmesiyle ilgili psiko-sosyal bir araştırma", Araştırma VII, 1969'dan ayrı basım, A.Ü.Basımevi.
13. Başaran,F.(1974b): Dil ve Tarih Coğrafya Öğrencileri Üzerinde Psiko-Sosyal Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. yayın no.239.

14. Baumrind, D. (1971): "Current patterns of parental authority", Developmental Psychology Monograph, Cilt 4, s.48-55.
15. Bénédict, P. (1974): "The Kabul Günü: Structured Visiting in an Anatolian Provincial Town", Anthropological Quarterly, Cilt 47, s.28-47.
- 2 16. Bem, S. (1974): "The Measurement of Psychological Androgyny", Journal of Consulting and Clinical Psychology, Cilt 42, s.155-162.
- 7 17. Bem, S. (1975): "Sex Role Adaptability: One Consequence of Psychological Androgyny", Journal of Personality and Social Psychology, Cilt 31, no.4, s.634-643.
18. Bott, E. (1957): Family and Social Network, Tavistock Publication, Londra.
19. Bronfenbrenner, U. (1960): (Some familial antecedents of responsibility and leadership in adolescents", Studies in Leadership kitabında, der. Petrullo, L. ve Bass, B.M., New York, Holt.
- 8 20. Broverman, I.K., Vogel, S.R., Broverman, D.M., Clarkson, F.E., ve Rosenkrantz, P.S. (1975): "Sex-Role Stereotypes: A Current Appraisal", Women and Achievement kitabında, der. Mednick, M.T.S., Tangri, S., Hoffman, L.W., New York, Halsted Press, s.33-45.

21. Broverman, I.K., Broverman, D.M., Clarkson, F.E., Rosenkrantz, P. ve Vogel, S.R. (1970): "Sex-Role Stereotypes and Clinical Judgements of Mental Health", Journal of Consulting Psychology, Cilt 34, s.1-7.
22. Caballero, C.M., Giles, P. ve Shaver, P. (1975): "Sex Role Traditionalism and Fear of Success" Sex Roles, Cilt 1, s.319-26.
23. Carlson, R. (1972): "Understanding Women and Implications for Personality Theory and Research", Journal of Social Issues, Cilt. 28, No.2, s.17-32.
24. Carlson, E. ve Carlson, R. (1960): "Male and Female Subjects in Personality Research", Journal of Abnormal and Social Psychology, Cilt. 61, s.482-83.
25. Chodorow, N. (1974): "Family Structure and Feminine Personality", Woman, Culture and Society kitabında, der. Rosaldo, M. ve Lamphere, L., Stanford University Press, s.43-66.
26. Çitçi, O. (1974): "Kadın ve Çalışma", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 7, No.2, s.45-76.
27. Clarkson, F.E., Vogel, S.R., Broverman, I.K., Broverman, D.M., Rosenkrantz, P.S. (1970): "Family Size and Sex-Role Stereotypes", Science, Cilt 67, s.390-92.

28. Coombs, R.M., ve Kenkel, W. (1966): "Sex Differences in Dating Aspirations and Satisfaction with Computer-Selected Partners", Journal of Marriage and the Family, Cilt 28, No.1, s.62-66.
29. Deaux, K. (1976): "Ahh, She Was Just Lucky", *Deaux*
Psychology Today, Aralık, s.70-75.
30. Deaux, K. ve Elmswiller, T. (1974): "Explanations of Successful Performance on Sex Linked Tasks: What is Skill for the Male is Luck for the Female", *Deaux*
Journal of Personality and Social Psychology, Cilt 29, No.1, s.80-85.
31. Deutsch, H. (1944-45): Psychology of Women, Cilt I, II, New York.
32. Droppleman, L.F. ve Schaefer, E.S. (1963): "Boys' and girls' reports of maternal and paternal behavior", Journal of Abnormal and Social Psychology, Cilt 67, s.684-54.
33. Douvan, E. ve Adelson, J. (1966): The Adolescent Experience, New York, Wiley.
34. Douvan, E. (1963): "Employment and the adolescent", The employed mother in America kitabında, der. Nye, F.I. ve Hoffman, L.W., Chicago, Rand McNally.
35. Fallers, L. ve Fallers, M. (1976): "Sex Roles in *Bit*
Edremit", Mediterranean Family Structure kitabında, der. Peristiany, J., Cambridge, Cambridge University Press.

36. Feldman-Summers, S. ve Kiesler, S.B.(1974): "Those who are number two try harder: The effects of sex on attribution of causality", Journal of Personality and Social Psychology, Cilt 30, s.846-855.
37. Fling, S. ve Manosevitz, M.(1972): "Sex typing in nursery school children's play interests", Developmental Psychology, Cilt 7, s.146-52.
38. Fox, G.L.(1973): "Another Look At the Comparative Resources Model: Assessing the Balance of Power in Turkish Marriages", Journal of Marriage and the Family, Cilt 2, Kasım, s.718-730.
39. Freud, S.(1966): "Female Sexuality", Psychoanalysis and Female Sexuality kitabında, der. Ruitenbeek, H.M., New Haven.
40. Freud, S.(1925): "Some Psychological Consequences - of the Anatomical Distinction Between the Sexes", The Standard Edition of The Complete Psychological Works of Sigmund Freud kitabında, der. Strachey, J. Cilt XIX, Londra, s.248-58.
41. Freud, S.(1961): "Femininity", New Introductory Lectures in Psychoanalysis kitabında, New York, s.112-35.
42. Frieze, I.(1975): "Women's Expectations for and Causal Attributions of Success and Failure", Women and Achievement kitabında, der. Mednick, H.T.S., Tangri, S.S., ve Hoffman, L., New York, Halsted Press.

43. Ekşi, A. (1976): "1975-76 öğrenim yılı başında ve sonunda İstanbul Üniversitesi 1. ci sınıf öğrencilerine Uygulanan Anketlere Ait Bazı Bulgular" İstanbul Üniversitesi, Mediko-Sosyal Merkezi Psikolojik Danışma Bölümü Raporu.
44. Elman, J., Press, A., Rosenkrantz, P.S. (1970): "Sex Roles and Self-Concepts: Real and Ideal", Amerikan Psikoloji Derneğine sunulmuş tebliğ, Miami.
45. Enç, M. (1974): Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu yayınları, No.391, Ankara.
46. Erikson, E. (1965): "Inner and Outer Space: Reflections on Womanhood", The Woman in America kitabında, der. Lifton, R., Boston, Houghton Mifflin.
47. Ezekiel, R.S. (1968): "The Personal Future and Peace Corps Competence", Journal of Personality and Social Psychology, Cilt 8, No.2, s.1-26.
48. Garai, J.E. ve Scheinfeld, A. (1968): "Sex Differences in Mental and Behavioral Traits", Genetic Psychology Monographs, Cilt 77, s.169-299.
49. Goodenough, E.W. (1957): "Interest in persons as an aspect of sex differences in the early years", Genetic Psychology Monographs, Cilt 55, s.287-323.
50. Gough, H.G. (1957): California Psychological Inventory Manual, Palo Alto, Consulting Psychologists Press.

51. Guttman, D. (1970): "Female Ego Styles and Generational Conflict", Feminine Personality and Conflict kitabında, der. Bardwick, J. ve diğerleri, Wadsworth Publishing Co. Inc., Belmont, California.
52. Hatfield, J.S., Ferguson, L.R. ve Alpert, R. (1967): "Mother-child interaction in the socialization process", Child Development, Cilt 38, s.365-414.
53. Hartup, W.W. ve Moore, S.G. (1963): "Avoidance of inappropriate sex-typing by young children", Journal of Consulting Psychology, Cilt 27, s.467-73.
54. Hochschild, A.R. (1973): "A Review of Sex-Role Research", Changing Women in a Changing Society kitabında, der. Huber, J., Chicago, University of Chicago Press.
55. Hoffman, L. (1974): "Fear of Success in Males and Females: 1965 and 1971", Journal of Consulting and Clinical Psychology, Cilt 42, No.3, s.353-358.
56. Hoffman, M.L. ve Saltzstein, H.D. (1967): "Parent discipline and the child's moral development", Journal of Personality and Social Psychology, Cilt 5, s.45-57.
57. Hoffman, L.W. (1972): "Early Childhood Experiences and Women's Achievement Motives", Journal of Social Issues, Cilt 28, No.2, s.129-155.

58. Holmes, D.S. ve Jorgensen, W. (1971): "Do Personality and Social Psychologists Study Men More than Women?" Government Reports Announcements, Cilt 25.
59. Horner, M. (1972): "Toward an Understanding of Achievement-Related Conflicts", Journal of Social Issues, Cilt 28, No.2, s.157-175.
60. Horner, M.S. (1970): "Femininity and Successful Achievement: basic inconsistency", Feminine Personality and Conflict kitabında, der. Bardwick, J.M., Douvan, E., Horner, M.S. ve Guttman, D., Wadsworth Publishing Co. Inc., Belmont, California.
61. İnan, A. (1964): Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.
62. Jellison, J.M., Jackson-White, R., Bruder, R.A. ve Martyna, W. (1975): "Achievement Behavior: A Situational Interpretation", Sex Roles, Cilt 1, s.369-84.
63. Kagan, J. ve Moss, H.A. (1962): Birth to maturity, New York, Wiley.
64. Kagan, J. (1964): "Acquisition and significance of sex-typing and sex-role identity", Review of Child Development Research kitabında, der. Hoffman, M.L. ve Hoffman, L.W., Cilt 1, New York, Russel Sage.
65. Kâğıtçıbaşı, Ç. (1972): Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları, Ankara, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

66. Kâğıtçıbaşı,Ç.(1975): "Modernity and the Role of Women in Turkey", Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler Serisi, Cilt 3, s.83-90.
67. Kâğıtçıbaşı,Ç.(1973): "Psychological Aspects of Modernization in Turkey", Journal of Cross-Cultural Psychology, Cilt 4, No.2, s.157-174.
68. Kâğıtçıbaşı,Ç.(1976a): "The Value of Children in Turkey: Perspectives and Preliminary findings", International Union for the Scientific Study of Population seminerinde sunulmuş tebliğ, Meksika.
69. Kâğıtçıbaşı,Ç.(1976b): "Ölçme ve Ölçekleme", Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem kitabında, der. Keleş,R., Sevinç Matbaası, Ankara.
70. Kâğıtçıbaşı,Ç.(1977a): Cultural Values and Population Action Programs: Turkey, Birleşmiş Milletler, UNESCO için hazırlanmış rapor, İstanbul.
71. Kâğıtçıbaşı,Ç. ve Kansu,A.(1977b): "Cinsiyet Rollerinin Sosyalleşmesi ve Aile Dinamiği: Kuşaklararası bir Karşılaştırma", Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler Serisi, Cilt 5, s.35-48.
72. Kandiyoti,D.(1977a): "Sex Roles and Social Change: A Comparative Appraisal of Turkey's Women", Women and Development: The Complexities of Change kitabında, der. Wellesley Editorial Committee, Chicago University Press, Chicago.

73. Kandiyoti, D. (1977b): "Toplumsal Değişme ve Kadının Yeri", Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler Serisi, Cilt 5, s.49-61.
74. Kandiyoti, D. (1976): "Social Change and Family Structure in a Turkish Village", Kinship and Modernization kitabında, der. Peristiany, J.G., American Universities Field Staff Inc., Roma, s.61-73.
75. Kandiyoti, D. (1974): "Some Social Psychological Dimensions of Social Change in a Turkish Village", The British Journal of Sociology, Cilt 25, No.1, s.47-62.
76. Kephart, W.M. (1976): "Some Correlates of Romantic Love", Journal of Marriage and the Family, Cilt 29, No.3, s.470-74.
77. Kıray, M. (1964): Ereğli: Ağır Sanayiden Evvel bir Sahil Kasabası, Ankara, Devlet Plânlama Teşkilâtı.
78. Kıray, M. ve Hinderink, J. (1970): Social Stratification as an Obstacle to Development, New York, Praeger Publishers.
79. Kıray, M. (1976a): "Changing Roles of Mothers: Changing Intra-Family Relations in a Turkish Town", Mediterranean Family Structure kitabında, der. Peristiany, J., Cambridge, Cambridge University Press.

80. Kıray, M. (1976b): "The Family of Immigrant Worker", Turkish Workers in Europe: 1960-1975 kitabında, der. Abadan-Unat, N., Leiden, Brill.
81. Komarovskiy, M. (1967): Blue Collar Marriage, Vintage Books, New York.
82. Kuzgun, Y. (1976): "Lise Öğrencilerinin Meslekî Doyum Tercihleri" Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, Cilt 8, No.1-2, s.103-115.
83. Lansky, L.M. (1967): "The family structure also affects the model: sex-role attitudes in parents of pre-school children", Merrill-Palmer Quarterly, Cilt 13, s.139-50.
84. Le Compte, W.A. ve Le Compte, G. (1970): "Effects of Education and Intercultural Contact on Traditional Attitudes in Turkey", The Journal of Social Psychology, Cilt 80, s.11-21.
85. Levine, A. ve Crumrine, J. (1975): "Women and the Fear of Success: A Problem in Replication", American Journal of Sociology, Cilt 80, No.4, s.964-973.
86. Levine, N. (1975): "Divorce in Turkey", İkinci Demografi Konferansına sunulmuş tebliğ, Çeşme, İzmir.
87. Lipman-Blumen, J. ve Tickamyer, A. (1975): "Sex Roles In Transition: A Ten Year Perspective", Annual Review of Sociology, Cilt 1, s.297-337.

88. Lockheed, M.E. (1975): "Female Motive to Avoid Success: A Psychological Barrier or a Response to Deviancy", Sex Roles, Cilt 1, s.41-50.

89. Maccoby, E. (1966): The Development of Sex Differences, Londra, Tavistock Publications.

3ul 90. Maccoby, E.E. ve Jacklin, C.N. (1975): The Psychology of Sex Differences, Stanford University Press, Stanford, California.

91. Mansur, F. (1972): Bodrum: A Town in the Aegean, Leiden, Brill.

92. McClelland, D.C., Atkinson, J.W., Clark, R.A. ve Lowell, E.L. (1953): The Achievement Motive, New York, Appleton.

93. McKee, J.P. ve Sherriffs, A.C. (1959): "Men's and Women's Beliefs, Ideals and Self-Concepts", American Journal of Sociology, Cilt 64, s.356-63.

94. Mead, M. (1975): Male and Female, Morrow Paperback Edition, New York.

95. Mednick, H.T.S., Tangri, S. ve Hoffman, L.W. (1975): *Bul*
Women and Achievement: Social and Motivational Analyses, New York, Halsted Press.

96. Mednick, M.T.S. ve Weissman, H.J. (1975): "The Psychology of Women-Selected Topics", Annual Review of Psychology, Cilt 26, s.1-18.

97. Mernissi, F. (1975): Beyond The Veil: Male-Female Dynamics in a Modern Muslim Society, Cambridge, Mass. Schenkman Publishing Co.
98. Newcomb, T. (1958): "Attitude development as a function of reference groups: The Bennington Study", Readings in Social Psychology kitabında, der. Maccoby, E.E., Newcomb, T. ve Hartley, R., New York, Holt, Rinehart and Winston.
99. Newson, J. ve Newson, E. (1968): Four years old in an urban community, Harmondsworth, Pelican Books.
100. Okman, G. (1973): An Exploration of Sex Differences in the Construction of Sex Roles, yayınlanmamış doktora tezi, Connecticut Üniversitesi.
101. O'Leary, V. ve Hammock, B. (1975): "Sex-Role Orientation and Achievement Context as a Determinant of the Motive to Avoid Success", Sex Roles, Cilt 1, s.225-34.
102. Oppenheim, A.N. (1966): Questionnaire Design and Attitude Measurement, New York, Basic Books Inc.
103. Olson-Prather, E. (1976): "Çocuk Doğurma (Natality) Is Women's Business", Amerikan Antropoloji Derneğinin 75'inci toplantısına sunulmuş tebliğ, Washington D.C.
104. Ozankaya, Ö. (1966): Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri, Ankara, Sevinç Matbaası.

105. Öztürk, O. (1964): "Toplumlar, çocuk yetiştirme tarzları ve kişilik gelişmeleri", Nöropsikiyatri Arşivleri, Konferans tebliğleri, s.108-126.
106. Öztürk, O. (1966): "Psycho-social effects of ritual circumcision in Turkey performed during the phallic and latency ages", Excerpta Medica International Congress Series, No.150.
107. Öztürk, O. (1965): "Child rearing practices in the Turkish village and the major area of intra-psychic conflict", The Turkish Journal of Pediatrics, Cilt 17, No.4, s.167-179.
108. Öztürk, O. (1969): "Anadolu toplumunda Oedipus Kompleksi teorisinin geçerliliği", 5 inci Nöropsikiyatri Kongresi, s.283-289.
109. Papanek, H. (1973): "Purdah: Separate Worlds and Symbolic Shelter", Comparative Studies in Society and History, Cilt 15, No.3, s.289-325.
110. Papanek, H. (1971): "Purdah in Pakistan: Seclusion and Modern Occupations for Women", Journal of Marriage and the Family, Ağustos, s.517-530.
111. Papanek, H. (1973): "Men, Women and Work: Reflections on the Two-Person Career", Changing Women in a Changing Society kitabında, der. Huber, J., University of Chicago Press, Chicago.

112. Pappo, M. (1972): Fear of Success: A Theoretical Analysis in the Construction and Validation of a Measuring Instrument, yayınlanmamış doktora tezi, Columbia Üniversitesi.
113. Parlee, M.B. (1975): "Review Essay: Psychology", Signs: Journal of Women in Culture and Society, Cilt 1, No.1, s.119-138.
114. Parsons, T. ve Bales, R.F. (1953): Family Socialization Process, Glencoe, Ill., Free Press.
115. Radin, N.A. (1973): "A comparison of maternal behavior with four year old boys and girls in lower-class families", çoğaltılmış makale.
116. Rainwater, L., Coleman, R.P. ve Handel, G. (1962): Workingman's Wife, New York, McFadden Bartell.
117. Rainwater, L. (1965): Family Design: Marital Sexuality, Family Size and Family Planning, Aldine Publishing Co., Chicago.
118. Rheingold, H.L. ve Cook, K.V. (1975): "The Contents of Boys' and Girls' Rooms as an Index of Parents' Behavior", Child Development, Cilt 46, s.459-63.
119. Romer, N. (1975): "The Motive to Avoid Success and Its Effects on the Performance in School Age Males and Females", Developmental Psychology, Cilt 11, s.689-99.

120. Rosenfeld, E.F. (1975): "The Relationship of Sex typed Toys to the Development of Competency and Sex-Role Identification in Children", Society for Research in Child Development, seminerine sunulmuş tebliğ, Denver.
121. Rosenkrantz, P.S., Vogel, S.R., Bee, H., Broverman, I.K. ve Broverman, D.M. (1968): "Sex Role Stereotypes and Self-Concepts in College Students", Journal of Consulting and Clinical Psychology, Cilt 32, s.287-295.
122. Rotter, J.B. (1966): "Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement", Psychological Monographs, Cilt 80, No.1.
123. Tangri, S.S. (1975a): "Implied Demand Character of the Wife's Future and Role Innovation: Patterns of Achievement Orientation Among College Women", Women and Achievement kitabında, der. Mednick, M., Tangri, S. ve Hoffman, L. s.239-254.
124. Tangri, S.S. (1975b): "Determinants of Occupational Role Innovation Among College Women", Ibid., s.255-272.
125. Taşkırıran, T. (1973): Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

126. Taynor, J. ve Deaux, K. (1973): "When Women are More Deserving Than Men: Equity, Attribution and Perceived Sex Differences", Journal of Personality and Social Psychology, Cilt 28, No.3, s.360-367.
127. Tezcan, M. (1974): Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme, Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi yayınları, No.44.
128. Timur, S. (1972): Türkiye'de Aile Yapısı, Ankara, Hacettepe Üniversitesi yayınları.
129. Tresemer, D. (1973): "Fear of Success: Popular But Unproven", The Female Experience kitabında, der. Tavis, C., Del Mar, Calif., CRM Books, s.58-62.
130. Sanford, N. (1961): The American College, New York, Wiley.
131. Sanger, S.P. ve Alker, H.A. (1972): "Dimensions of Internal-External Locus of Control and the Women's Liberation Movement", Journal of Social Issues, Cilt 28, No.4, s.115-129.
132. Sears, R.R., Rau, L. ve Alpert, R. (1965): Identification and Child Rearing, Stanford, Stanford University Press.
133. Serbin, L.A. ve O'Leary, K.D. (1975): "How Nursery Schools Teach Girls to Shut Up", Psychology Today, Cilt 9, No.7, s.56-57, 102-3.

134. Siegelman, M. (1965): "Evaluation of Bronfenbrenner's questionnaire for children concerning parental behavior", Child Development, Cilt 36, s.163-74.
135. Slater, P. (1968): The Glory of Hera: Greek Mythology and the Greek Family, Boston.
136. Simmons, A.B. ve Turner, E.J. (1974): "The Socialization of Sex-Role and Fertility Ideals: A Study of Two Generations in Toronto", Kanada Sosyoloji ve Antropoloji Derneği'nin yıllık toplantısına sunulmuş tebliğ, Toronto.
137. Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) (1975): El kitabı, ikinci baskı, Nie, N.H., Hull, C.H., Jenkins, J.G., Steinbrenner, K. ve Bent, D.H., McGraw Hill, New York.
138. Stirling, P. (1965): Turkish Village, Londra, Weidenfeld and Nicholson.
139. Uysal, Ş. (1974): Sosyal Bilimler Öğretimi: Üniversite Lisans Seviyesine İlişkin Sorunlar, Ankara.
140. Varış, F. (1968): Ergenin gelişimine etki yapan kültürel faktörler, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
141. Vassaf, G. (1977): Ankara Üniversitesi İlk ve Son Sınıf Öğrencilerinin Çeşitli Niteliklerine Göre Karşılaştırılması, yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü.

142. Vaughter, R.M. (1976): "Review Essay: Psychology", Signs: Journal of Women in Culture and Society, Cilt 2, No.1, s.120-146.
143. Veroff, J., Wilcox, S. ve Atkinson, J. (1953): "The Achievement Motive in High School and College age Women", Journal of Abnormal and Social Psychology, Cilt 48, s.103.119.
144. Vogel, S.R., Broverman, I., Broverman, D., Clarkson, F.E., ve Rosenkrantz, P.S. (1970): "Maternal employment and perception of sex-roles among college students", Journal of Developmental Psychology, Cilt 3, s.384-391.
145. Weiner, B., Frieze, I., Kukla, A., Reed, S., Rest, S. ve Rosenbaum, R.M. (1971): Perceiving the Causes of Success and Failure, New York, General Learning.
146. Weisstein, N. (1971): "Kinder, Küche, Kirche as Scientific Law: Psychology Constructs the Female", Woman in a Sexist Society: Studies in Power and Powerlessness kitabında, der. Gornick, V. ve Moran, B., New York, Basic Books.
147. Weston, P. ve Mednick, M. (1970): "Race, Social Class and the Motive to Avoid Success in Women", Journal of Cross-Cultural Psychology, Cilt 1, No.3, s.283-291.
148. Williams, J.E., Bennett, S.M. ve Best, D.L. (1975): "Awareness and Expression of Sex Stereotypes in Young Children", Developmental Psychology, Cilt 11, s.635-42.

149. Yenisey, L. (1976): "Göçmen İşgücünün Geride Kalan İlçe Üzerindeki Etkileri: Boğazlıyan'ın İki Köyünde Yapılan Gözlemler", Göç ve Gelişme kitabında, der. Abadan-Unat, N., Keleş, R., Penninx, R., Van Renselaar, Velsen, H., ve Yenisey, L., Ankara, Ajans-Türk.
150. Young, M. ve Willmott, P. (1957): Family and Kinship in East London, Londra, Routledge and Kegan Paul.
151. Zubin, J. Z., Provenzano, F. J. ve Luria, Z. (1974): "The Eye of the Beholder: Parents' View on the Sex of the Newborns", American Journal of Orthopsychiatry, Cilt 44, s. 512-19.

EK - A

Cinsiyet Rollerine İlgili
Kalıp Yargı Ölçeğinin Geliştirilmesinde
Kullanılan Formlar ve İstatistikî İşlemler

FORM I

Sizce genellikle kadınlarda görülen 5-10 özellik (sıfat, davranış biçimi) nelerdir? Aklınıza ilk gelenleri sıralayın.

Sizce genellikle erkeklerde görülen 5-10 özellik (sıfat, davranış biçimi) nelerdir? Aklınıza ilk gelenleri sıralayın.

Kız

Erkek

FORM II

Kız

Erkek

Sizce aşağıdaki özellikler erkeklerde mi yoksa kadınlarda mı daha çok görülür: (Benimsediğiniz cevabı daire içine alınız. Örneğin (2)).

	Erkeklerde çok daha fazla	Erkeklerde biraz daha fazla	Farketmez	Kadınlarda biraz daha fazla	Kadınlarda çok daha fazla
Duygusallık	1	2	3	4	5
Gerçekçilik	1	2	3	4	5
Bencillik	1	2	3	4	5
Akılcılık	1	2	3	4	5
Hoşgörü	1	2	3	4	5
Kıskançlık	1	2	3	4	5
Dış görünüşe önem vermek	1	2	3	4	5
Sorumluluk	1	2	3	4	5
Eziklik	1	2	3	4	5
Çevresine kolay uyabilmek	1	2	3	4	5
Konuşkanlık	1	2	3	4	5
Bağımsızlık	1	2	3	4	5
Titizlik	1	2	3	4	5
Kurnazlık	1	2	3	4	5
Çalışkan olmak	1	2	3	4	5
Katılık	1	2	3	4	5
Zayıflık	1	2	3	4	5
Üstünlük duygusu	1	2	3	4	5
Dışa dönüklük	1	2	3	4	5

	Erkeklerde çok daha fazla	Erkeklerde biraz daha fazla	Farketmez	Kadınlarda biraz daha fazla	Kadınlarda çok daha fazla
Sadakat	1	2	3	4	5
Zekâ	1	2	3	4	5
Maddecilik	1	2	3	4	5
Soğukkanlılık	1	2	3	4	5
Üstün görünme çabası	1	2	3	4	5
Kabalık	1	2	3	4	5
Esneklik	1	2	3	4	5
Düşünceli, du- yarlı olmak	1	2	3	4	5
Sıcaklık	1	2	3	4	5
Çekingenlik	1	2	3	4	5
Başarılı olmak	1	2	3	4	5
Dürüstlük	1	2	3	4	5
Yaratıcılık	1	2	3	4	5
Anlayızsızlık	1	2	3	4	5
Pratiklik	1	2	3	4	5
Taklitçilik	1	2	3	4	5
Dayanıklılık	1	2	3	4	5
Duygularını gizlemek	1	2	3	4	5
Atılğanlık	1	2	3	4	5
Terbiyeli, kibar olmak	1	2	3	4	5
Kararsızlık	1	2	3	4	5

	Erkeklerde çok daha fazla	Erkeklerde biraz daha fazla	Farketmez	Kadınlarda biraz daha fazla	Kadınlarda çok daha fazla
Çalışkanlık	1	2	3	4	5
Şefkatli olmak	1	2	3	4	5
Dar görüşlülük	1	2	3	4	5
Soğukluk	1	2	3	4	5
Rahatlık	1	2	3	4	5
Kendini beğenme	1	2	3	4	5
İnatçılık	1	2	3	4	5
Açıklık	1	2	3	4	5
Yenilik aramak	1	2	3	4	5
İçe dönüklük	1	2	3	4	5
İşe yönelik olmak	1	2	3	4	5
Herşeyi olduğu gibi kabul etmek	1	2	3	4	5
Sinsilik	1	2	3	4	5
Çabuk etkilenmek	1	2	3	4	5
Fedakârlık	1	2	3	4	5
Geleneklere bağlılık	1	2	3	4	5
Arkadaşlık	1	2	3	4	5
Saldırganlık	1	2	3	4	5
Kendini beğen- dirme çabası	1	2	3	4	5
Tutarsızlık	1	2	3	4	5
Beceriklilik	1	2	3	4	5

	Erkeklerde çok daha fazla	Erkeklerde biraz daha fazla	Farketmez	Kadınlarda biraz daha fazla	Kadınlarda çok daha fazla
Sabır	1	2	3	4	5
Kasılmak	1	2	3	4	5
Yumuşaklık	1	2	3	4	5
Kayıtsızlık, umursamazlık	1	2	3	4	5
Kapalılık	1	2	3	4	5
Boyun eğmek	1	2	3	4	5
Saflık	1	2	3	4	5
Şımarıklık	1	2	3	4	5
Cinsel problemleri olmak	1	2	3	4	5
Dindarlık	1	2	3	4	5
Duyarsızlık	1	2	3	4	5
Sertlik	1	2	3	4	5
Aileye yönelik olmak	1	2	3	4	5
Hırslı olmak	1	2	3	4	5
Geniş ilgileri olmak	1	2	3	4	5
Kendine güvenmek	1	2	3	4	5
Etrafına hükmetmek	1	2	3	4	5

FÖRM III

Kız

Erkek

Sizce aşağıdaki özellikler ne ölçüde arzu edilir, istenilir özelliklerdir. Benimsediğiniz cevabı daire içine alınız. Örneğin: ② .

	<u>Çok</u> <u>istenilir</u> <u>bir</u> <u>özelliik</u>	<u>İstenilir</u> <u>bir</u> <u>özelliik</u>	<u>Farket-</u> <u>mez</u>	<u>İstenilmez</u> <u>bir</u> <u>özelliik</u>	<u>Hiç iste-</u> <u>nilmez bir</u> <u>özelliik</u>
Duygusalılık	1	2	3	4	5
Gerçekçilik	1	2	3	4	5
Bencilik	1	2	3	4	5
Akılcılık	1	2	3	4	5
Hoşgörü	1	2	3	4	5
Kıskançlık	1	2	3	4	5
Dış görünüşe önem vermek	1	2	3	4	5
Sorumluluk	1	2	3	4	5
Eziklik	1	2	3	4	5
Çevresine kolay uyabilmek	1	2	3	4	5
Konuşkanlık	1	2	3	4	5
Bağımsızlık	1	2	3	4	5
Titizlik	1	2	3	4	5
Kurnazlık	1	2	3	4	5
Çocuksu olmak	1	2	3	4	5
Katılık	1	2	3	4	5
Zayıflık	1	2	3	4	5

	<u>Çok istenilir bir özellik</u>	<u>İstenilir bir özellik</u>	<u>Farketmez</u>	<u>İstenilmez bir özellik</u>	<u>Hiç istenilmez bir özellik</u>
Üstünlük duygusu	1	2	3	4	5
Dışa dönüklük	1	2	3	4	5
Sadakat	1	2	3	4	5
Zekâ	1	2	3	4	5
Maddecilik	1	2	3	4	5
Soğukkanlılık	1	2	3	4	5
Üstün görünme çabası	1	2	3	4	5
Kabalık	1	2	3	4	5
Esneklik	1	2	3	4	5
Düşünceli, duryarlı olmak	1	2	3	4	5
Sıcaklık	1	2	3	4	5
Çekingenlik	1	2	3	4	5
Başarılı olmak	1	2	3	4	5
Dürüstlük	1	2	3	4	5
Yaratıcılık	1	2	3	4	5
Anlayışsızlık	1	2	3	4	5
Pratiklik	1	2	3	4	5
Taklitçilik	1	2	3	4	5
Dayanıklılık	1	2	3	4	5
Duygularını gizlemek	1	2	3	4	5
Atılganlık	1	2	3	4	5
Terbiyeli, kibar olmak	1	2	3	4	5

	<u>Çok istenilir bir özellik</u>	<u>İstenilir bir özellik</u>	<u>Farketmez</u>	<u>İstenilmez bir özellik</u>	<u>Hiç istenilmez bir özellik</u>
Kararsızlık	1	2	3	4	5
Çalışkanlık	1	2	3	4	5
Şefkatli olmak	1	2	3	4	5
Dar görüşlülük	1	2	3	4	5
Soğukluk	1	2	3	4	5
Rahatlık	1	2	3	4	5
Kendini beğenme	1	2	3	4	5
İnatçılık	1	2	3	4	5
Açıklık	1	2	3	4	5
Yenilik aramak	1	2	3	4	5
İçe dönüklük	1	2	3	4	5
İşe yönelik olmak	1	2	3	4	5
Herşeyi olduğu gibi kabullenmek	1	2	3	4	5
Sinsilik	1	2	3	4	5
Çabuk etkilenmek	1	2	3	4	5
Fedakârlık	1	2	3	4	5
Geleneklere bağlılık	1	2	3	4	5
Arkadaşlık	1	2	3	4	5
Saldırganlık	1	2	3	4	5
Kendini beğendirme çabası	1	2	3	4	5
Tutarsızlık	1	2	3	4	5
Beceriklilik	1	2	3	4	5

	<u>Çok istenilir bir özellik</u>	<u>İstenilir bir özellik</u>	<u>Farketmez</u>	<u>İstenilmez bir özellik</u>	<u>Hiç istenilmez bir özellik</u>
Sabır	1	2	3	4	5
.Kasılmak	1	2	3	4	5
Yumuşaklık	1	2	3	4	5
Kayıtsızlık, umursamazlık	1	2	3	4	5
Kapalılık	1	2	3	4	5
Boyun eğmek	1	2	3	4	5
Saflık	1	2	3	4	5
Şımarıklık	1	2	3	4	5
Cinsel problemleri olmak	1	2	3	4	5
Dindarlık	1	2	3	4	5
Duyarsızlık	1	2	3	4	5
Sertlik	1	2	3	4	5
Aileye yönelik olmak	1	2	3	4	5
Hırslı olmak	1	2	3	4	5
Geniş ilgileri olmak	1	2	3	4	5
Kendine güvenmek	1	2	3	4	5
Etrafına hükmetmek	1	2	3	4	5

78 Sıfatlık Listenin Kalıp Yargı Puan Ortalamaları,
Standart Sapmaları ve Sosyal Beğeni Puan Ortalamaları

<u>S ı f á t :</u>	<u>Kalıp yargı Ortalaması</u>	<u>Kalıp Yargı Standart sapması</u>	<u>Sosyal beğeni Ortalaması</u>
Duygusallık	3.937	.885	2.315
Gerçekçilik	2.486	.897	1.534
Bencillik	2.570	1.034	4.247
Akılcılık	2.493	.905	1.603
Hoşgörü	3.380	1.122	1.603
Kıskançlık	3.268	1.117	3.726
Dış Görünüşe Önem Verme	3.930	1.115	3.288
Sorumluluk	2.676	1.212	1.342
Eziklik	3.542	.935	4.438
Çevresine Kolay uyabil- mek	2.873	.967	1.671
Konuşkanlık	3.507	.966	1.890
Bağımsızlık	1.725	.809	1.603
Titizlik	3.732	.906	2.329
Kurnazlık	3.162	1.076	2.493
Çocuksu Olmak	3.479	.857	3.247
Katılık	2.246	.852	3.863
Zayıflık	3.521	.928	4.301
Üstünlük Duygusu	2.063	.877	3.479
Dışa Dönüklük	2.768	.912	2.164
Sadakat	3.824	.940	1.753
Zekâ	2.669	.769	1.342
Maddecilik	2.704	1.097	3.315
Soğukkanlılık	2.063	.852	1.849
Üstün Görünme Çabası	2.451	1.062	3.836
Kabalık	2.007	.758	4.548
Esneklik	3.162	.839	2.315
Düşünceli, duyarlı olmak	3.401	.990	1.438
Sıcaklık	3.627	.888	2.740

<u>S i f a t :</u>	<u>Kalip Yargı Ortalaması</u>	<u>Kalip Yargı Standart Sapması</u>	<u>Sosyal beğeni Ortalaması</u>
Çekingenlik	3.479	.873	3.767
Başarılı olmak	2.662	.723	1.411
Dürüstlük	2.901	.765	1.178
Yaratıcılık	2.585	.869	1.466
Anlayışsızlık	2.669	.769	4.548
Pratiklik	2.908	1.031	1.603
Taklitçilik	3.542	.904	3.945
Dayanıklılık	2.493	1.325	1.863
Duygularını Gizlemek	2.711	1.247	2.863
Atılganlık	2.148	.883	4.918
Terbiyeli, Kibar olmak	3.373	.711	1.671
Kararsızlık	3.324	.880	4.164
Çalışkanlık	3.141	.872	1.671
Şefkatli olmak	4.092	.841	1.699
Dargörürlük	2.986	.899	4.438
Soğukluk	2.986	.744	4.110
Rahatlık	2.479	.873	1.973
Kendini Beğenme	2.993	1.000	4.041
İnatçılık	3.134	.844	3.685
Açıklık	2.690	.932	1.836
Yenilik Aramak	2.725	2.014	1.053
İçedönüklük	3.197	3.822	.917
İşe Yönelik Olmak	2.366	2.082	.956
Herşeyi olduğu gibi kabul etmek	3.148	2.973	1.010
Sinsilik	3.134	4.548	.861
Çabuk Etkilenmek	3.775	3.904	.854
Fedakârlık	3.831	1.959	1.045
Geleneklere Bağlılık	3.254	2.808	1.061
Arkadaşlık	2.838	1.438	.904

<u>S i f a t :</u>	<u>Kalip Yargı Ortalaması</u>	<u>Kalip Yargı Standart Sapması</u>	<u>Sosyal beğeni Ortalaması</u>
Saldırganlık	2.183	4.370	.888
Kendini Beğendirme Çabası	3.585	3.989	1.019
Tutarsızlık	3.070	4.329	.822
Becerikliлік	3.120	1.781	.821
Sabır	3.577	1.767	1.181
Kasılmak	2.676	4.342	.934
Yumuşaklık	3.768	2.397	.814
Kayıtsızlık, Umursamazlık	2.458	3.849	.872
Kapalılık	3.261	3.904	.856
Boyun Eğmek	3.887	4.233	.754
Saflık	3.535	3.562	.814
Şımarıklık	3.606	4.603	.975
Cinsel Problemleri Olmak	3.063	4.151	1.162
Dindarlık	3.282	3.164	.845
Duyarsızlık	2.570	3.986	.845
Sertlik	1.901	3.767	.765
Aileye Yönelik Olmak	3.782	2.137	.868
Hırslı Olmak	2.331	2.521	.943
Geniş İlgileri Olmak	2.444	1.616	.919
Kendine Güvenmek	2.324	1.247	.919
Etrafına Hükmek	1.923	3.260	.990

22 Sıfatlık CRKY Ölçeğinin Faktör
Analizi Sonuçları

Kadın-Erkek Özellikleri Faktörü

<u>Sıfat :</u>	<u>Yüklenme (loading)</u>
Şefkatli olmak	.55
Duygusallık	.56
Boyun eğmek	.59
Sadakat	.59
Fedakârlık	.51
Aileye yönelik olmak	.47
Sıcak insan olmak	.44
Konuşkanlık	.31
Bağımsız olmak	-.34
Sertlik	-.39
Etrafına hükmetme	-.53
Üstünlük duygusu	-.40
Saldırganlık	-.26
Soğukkanlılık	-.46
Atılganlık	-.32
Katılık	-.44
Kendine güvenmek	-.39
Hırslı olmak	-.43
Gerçekçilik	-.40
Geniş ilgileri olmak	-.33

Faktör tarafından açıklanan
değişiklik yüzdesi : 51,2

EK - B

**Kız ve Erkek Öğrencilere Uygulanan
Anket Formu**

- A Ç I K L A M A -

Bu anket, üniversite öğrencilerinin çeşitli konularda düşüncelerini öğrenmek için yapılan bir araştırmanın bir parçasıdır. Siz de, bu çalışma için seçilmiş kişilerden birisiniz. Ancak, sorulara verilecek cevaplar tamamiyle gizli kalacağından ve araştırma dışında hiçbir maksatla kullanılmayacağından ADINIZI, SOYADINIZI YAZMAYINIZ. Ayrıca çoğu sorunun doğru veya yanlış bir cevabı olmadığını, tam aksine herbirinin tartışma konusu olabileceğini göreceksiniz. O yüzden, kendi fikrinize en yakın gelen cevapları, hiçbir soru üzerinde fazla vakit kaybetmeden, fakat soru atlamadan cevaplandırmanızı istiyoruz. Cevaplandırma yöntemi son derece basittir: Her soruda kendi durumunuza en uygun olan şıkkın yanındaki çizgiye bir X işareti koyunuz. Cevabı kendiniz yazmanız gerektiğinde, bu maksatla çizilmiş çizgilerin üstünü kullanarak okunaklı bir biçimde yazınız.

Anketi ilginç bulacağınızı umuyor ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ediyoruz.

Lütfen yazınız

Sınıf : _____

Fakülte : _____

Bölüm : _____

Yaş : _____

Cinsiyet : _____

ÖNCE KENDİNİZ HAKKINDA BAZI BİLGİLER İSTİYORUZ

1. Hangi liseden mezunsunuz? _____

Bu lise: 1. _____ Kız lisesidir.

2. _____ Erkek lisesidir.

3. _____ Kız/erkek karışıktır.

2. Şu anda nerede oturuyorsunuz?

1. _____ Ailemin yanında

2. _____ Diğer akrabalarımın yanında

3. _____ Yurtta

4. _____ Arkadaşlarımla bir evde

5. _____ Tek başıma bir evde

6. _____ Kocam/karımla beraber

7. _____ Diğer (yazınız) _____

3. Okumak için gerekli malî desteği nasıl sağlıyorsunuz?

1. _____ Ailemin desteğiyle okuyorum.

2. _____ Bursluyum.

3. _____ Okumak için çalışmak zorundayım.

4. _____ Borç veya kredi alıyorum.

5. _____ Hem ailem destekliyor, hem burslu veya borçluyum.

6. _____ Hem ailem destekliyor, hem de çalışıyorum.

7. _____ Hem bursluyum, hem çalışıyorum.

8. _____ Diğer (yazınız) _____

4. Son karnede genel not ortalamanız neydi?

1. _____ 4.00 - 3.50 arası
2. _____ 3.49 - 3.00 arası
3. _____ 2.99 - 2.50 arası
4. _____ 2.49 - 2.00 arası
5. _____ 2.00'dan düşük

5. Şu anda başarı açısından tahmininizce sınıfınızın neresinde bulunuyorsunuz?

1. _____ Sınıfımın en üst % 25'i arasında
2. _____ Sınıfımın ikinci % 25'i arasında
3. _____ Sınıfımın üçüncü % 25'i arasında
4. _____ Sınıfımın dördüncü % 25'i arasında

6. Genellikle başarılı olduğunuzda: (en doğru bulduğunuz tek şakkı işaretleyin)

1. _____ Başarım şansıma bağlıdır.
2. _____ Başarım yeteneğime bağlıdır.
3. _____ Başarım gayretime bağlıdır. .

7. Genellikle, başarısızlığa uğradığınız zaman:

1. _____ Başarısızlığım şanssızlığıma bağlıdır.
2. _____ Başarısızlığım yeteneksizliğime bağlıdır.
3. _____ Başarısızlığım yeterince gayret etmemeye bağlıdır. .

8. Tamamen sizin elinizde olsaydı, hangi mesleği seçerdiniz?

_____

_____

Niçin? _____

_____

9. Üniversiteden mezun olduğunuzda, hangi işte çalışacağınızı tahmin ediyorsunuz?

_____

_____

10. Medenî haliniz nedir?

1. _____ Evli
2. _____ Nişanlı
3. _____ Sözlü
4. _____ Dul, ayrılmış veya boşanmış
5. _____ Bekâr

11. **BEKÂRSANIZ** Bağlandığınız belirli bir erkek/kız arkadaşınız var mı?

1. _____ Evet
2. _____ Hayır

12. Evleneceğiniz insanın ne gibi özelliklere sahip olmasını isterdiniz?

---

13. Evleneceğiniz insanın aşağıdaki özelliklere size kıyasla ne ölçüde sahip olmasını istersiniz?

	<u>Benden Fazla</u>	<u>Benim Kadar</u>	<u>Benden Az</u>	<u>Önemsiz</u>
Eğitim Düzeyi	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒
Zekâ	1. _____	2. ☒	3. _____	4. _____
Malf İmkân	1. _____	2. ☒	3. _____	4. _____
Fizikî Çekicilik	1. ☒	2. _____	3. _____	4. _____
Atılganlık	1. _____	2. ☒	3. _____	4. _____
Meslekte Başarı	1. _____	2. ☒	3. _____	4. _____

14. İlkokuldan bu yana ailenizden 6 aydan fazla bir zaman için uzaklaşmanızı gerektiren bir durum oldu mu? (Örneğin, lise okumak için başka bir kente gitmek, yurt dışına gitmek)

1. _____Evet
2. _____Hayır

15. **Evet ise** Bu ayrılma niçin oldu ve ne kadar sürdü?

Aileden uzaklaşma sebebi

S ü r e s i

---

16. Yakın arkadaşlarınız daha çok kimlerdir?

1. ___ Mezun olduğum liseden arkadaşlar
2. ___ Üniversitede yeni tanıdığım arkadaşlar
3. ___ Aile çevreme yakın arkadaşlar veya akrabalar
4. ___ Üniversite dışından diğer arkadaşlar
5. ___ Yakın arkadaşım yok
6. ___ Diğer (yazınız) _____

17. Üniversite içinde veya dışında üyesi olduğunuz herhangi bir kulüp, dernek veya kuruluş var mı? Belirtiniz. (Örneğin B.Ü.Tiyatro Kulübü, İstanbul Yelken Kulübü, Boğaziçi Kültür Derneği, C.H.P. Gençlik Kolları gibi)

1. ___ Hayır

2. ___ Evet,

---

18. Genellikle aşağıdaki faaliyetleri daha çok kız arkadaşlarınızla mı, erkek arkadaşlarınızla mı paylaşırsınız?

	<u>Sadece</u> <u>Kız</u> <u>Arkadaş-</u> <u>larım</u>	<u>Daha çok</u> <u>Kız</u> <u>Arkadaş-</u> <u>larım</u>	<u>Farketmez</u>	<u>Daha çok</u> <u>Erkek</u> <u>Arkadaş-</u> <u>larım</u>	<u>Sadece</u> <u>Erkek</u> <u>Arkadaş-</u> <u>larım</u>
Ders çalışmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sınıfta birarada oturmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Gezmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Önemli bir derdiniz olunca yardım istemek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sırlarınızı paylaşmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Pratik konularda akıl danışmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____

19. Aşağıda bir dizi özellik bulacaksınız. KENDİNİZİ düşününüz. Bu özellikler kendinizi tanımlama yönünden ne kadar uygundur?

	<u>Çok</u> <u>Uygun</u>	<u>Uygun</u>	<u>Karar-</u> <u>sızım</u>	<u>Uygun</u> <u>Değil</u>	<u>Hiç</u> <u>Uygun</u> <u>Değil</u>
Duygusallık	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒ _____	5. _____
Soğukkanlılık	1. _____	2. _____	3. ☒ _____	4. _____	5. _____
Sertlik	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sadakat	1. ☒ _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bağımsızlık	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Yumuşaklık	1. _____	2. _____	3. ☒ _____	4. _____	5. _____
Hırslı olmak	1. _____	2. _____	3. ☒ _____	4. _____	5. _____
Fedakârlık	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Geniş ilgileri olmak	1. ☒ _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Şefkatli olmak	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Gerçekçilik	1. ☒ _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Konuşkanlık	1. ☒ _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Aileye yönelik olmak	1. ☒ _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Atılganlık	1. _____	2. _____	3. ☒ _____	4. _____	5. _____
Boyun eğmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒ _____	5. _____
Kendine güvenmek	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sıcak insan olmak	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Saldırganlık	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Titizlik	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Etrafına hükmetmek	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Üstünlük Duygusu	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒ _____	5. _____
Katılık	1. _____	2. _____	3. ☒ _____	4. _____	5. _____

20. Bu özelliklerinizden memnun musunuz?

1. _____Çoğundan çok memnunum

4. _____Çoğundan memnun değilim

2. Çoğundan memnunum

5. _____Çoğundan hiç memnun değilim

3. _____Orta derecede memnunum

21. Elinizde olsa, en çok hangi özelliklerinizin ne yönde değişmesini isterdiniz?

---

22. Şimdi de kendi annenizi düşününüz. Aşağıdaki özellikler annenizi tanımlama yönünden ne kadar uygundur? (Eğer hayatta değilse hatırlayabildiğiniz kadarını yazın)

	<u>Çok</u> <u>Uygun</u>	<u>Uygun</u>	<u>Karar-</u> <u>sızım</u>	<u>Uygun</u> <u>Değil</u>	<u>Hiç</u> <u>Uygun</u> <u>Değil</u>
Duygusallık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Soğukkanlılık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sertlik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sadakat	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bağımsızlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Yumuşaklık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Hırslı olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Fedakârlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Geniş ilgileri olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Şefkatli olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Gerçekçilik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Konuşkanlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Aileye yönelik olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Atılganlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Boyun eğmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kendine güvenmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sıcak insan olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Saldırganlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Titizlik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Etrafına hükmetmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Üstünlük duygusu	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Katılık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____

23. Aşağıda bazı düşünceler bulacaksınız. Bunların kendi düşüncelerinize ne ölçüde uygun geldiğini belirtiniz.

	<u>Fikrime</u> <u>Çok</u> <u>Uygun</u>	<u>Fikrime</u> <u>Biraz</u> <u>Uygun</u>	<u>Karar-</u> <u>sızım</u>	<u>Fikrime</u> <u>Biraz</u> <u>Aykırı</u>	<u>Fikrime</u> <u>Çok</u> <u>Aykırı</u>
Genellikle kadınların ağır sorumluluk gerektiren işlerden (örneğin idarecilik gibi) kaçınması doğru olur.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Gençler eş seçerken ailelerinin tercihlerine uymaya çok gayret etmelidir.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kadının çalışması kocası ve çocukları yönünden sakıncalı olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bir kadının evlenene kadar bakire kalması hiç de şart değildir.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bir kadın kocasıyla çatışmak için daima alttan almalı ve havayı yumuşatmayı bilmelidir.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kızların aynı yaştaki erkeklerden daha sıkı bir disiplin altına alınması son derece doğaldır.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bir kadın ailedeki uyum parasına da olsa kendi ilgilerini ve gelişmesini ön plâna almalıdır.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kocalar sözlerini geçiremez, sırasında da otoriter davranmazsa kadınlar pek de mutlu olamazlar	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bir erkeğin ev işlerine yardım etmesi bana biraz gülünç gelir.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kim ne derse desin, bir kızın evlilik öncesi ilişkileri ileride uygun bir koca bulmasını tehlikeye atar.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____

24. Aşağıda bir dizi yarım kalmış hikâyecik ve cümlecik bulacaksınız. Onları aklınıza ilk geldiği gibi tamamlayınız.

Çok başarılı bir öğrenci olan Fatma, konusunda uzmanlaşarak büyük bir şirketin genel müdür yardımcılığına atanınca _____

_____

_____

Sesi çok güzel olan Lâle'den kalabalık bir davette şarkı söylemesi istenince

_____

_____

_____

Hayatımda beni en çok etkileyen insan _____

_____

En önemli sorunlarımdan biri _____

_____

25. Sizce aşağıdaki özellikler genellikle daha çok erkeklerde mi, yoksa kadınlarda mı görülür?

	Erkek- lerde Daha Fazla	Erkek- lerde Biraz Daha Fazla	Fark- etmez	Kadın- larda Biraz Daha fazla	Kadın larda Daha Fazla
Katılık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Duygusallık	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒	5. _____
Üstünlük duygusu	1. ☒	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Soğukkanlılık	1. _____	2. ☒	3. _____	4. _____	5. _____
Etrafına hükmetmek	1. ☒	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sertlik	1. ☒	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Titizlik	1. _____	2. _____	3. ☒	4. _____	5. _____
Sadakət	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒	5. _____
Saldırganlık	1. _____	2. ☒	3. _____	4. _____	5. _____
Bağımsızlık	1. ☒	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sıcak insan olmak	1. _____	2. _____	3. ☒	4. _____	5. _____
Yumuşaklık	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒	5. _____
Kendine güvenmek	1. ☒	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Hırslı olmak	1. _____	2. ☒	3. _____	4. _____	5. _____
Boyun eğmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. ☒
Fedakârlık	1. _____	2. _____	3. ☒	4. _____	5. _____
Atılganlık	1. ☒	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Geniş ilgileri olmak	1. ☒	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Aileye yönelik olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒	5. _____
Gerçekçilik	1. ☒	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Konuşkanlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒	5. _____
Şefkatli olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒	5. _____

29. Şu anda evinizde oturanları, kim olduklarını belirterek yazınız. (Örneğin, anne, baba, iki kız kardeŐ, babaenne, hizmetçi gibi. "Dede", "büyükanne", "yeğen" gibi anne veya baba tarafından mı olduğu belli olmayan akrabaların yanına parantez içinde (anne) veya (baba) diye yazınız).

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

30. İlkokula baŐladığınızdan bu yana, sizinle birlikte oturanlardan eksilen veya eklenen kişiler olmuşsa, bunlar kimdir?

1. Hiçbir değişiklik olmamıştır.

2. Eksilenler _____
_____
_____
_____

3. Eklenenler _____
_____
_____
_____

31. Babanız ne iş yapar, ne tip bir işyerinde çalışır? (Örneğin: İlkokul Müdürüdür, Adana X ilkokulunda çalışır; İthalât-İhracatla uğraşır, kendi firmasında çalışır; muhasebe şefidir, X Ltd.Şirketinde çalışır; aıbaydır, Hava Kuvvetlerine bağlıdır gibi... Artık çalışmıyorsa, son işini yazarak parantez içinde emekli olarak belirtiniz).

Babanızın işi nedir? _____

Hangi işyerinde çalışır? _____

Babam hayatta değil _____

32. Çocukluğunuzda da babanız şimdiki işinde mi çalışıyordu?

1.____ Evet, aynı işte çalışıyordu.

2.____ Hayır, başka işte çalışıyordu.

33. HAYIR ise Çocukluğunuzda babanızın işi ne idi, ne tip bir işyerinde çalışıyordu?

Babanızın işi ne idi? _____

Hangi işyerinde çalışırdı? _____

34. Dedenizin (baba tarafından) işi nedir veya neydi? _____

35. Annenizin işi nedir? (Eğer ev dışında çalışmıyorsa lütfen Ev kadını diye yazınız. Eğer çalışıyorsa veya emekliyse bu soruyu babanızla ilgili soruyu cevaplandırduğınız biçimde cevaplandırınız).

Annemin işi nedir? _____

Hangi işyerinde çalışır? _____

Annem hayatta değil _____

36. Çocukluğunuzdan bu yana annenizin çalışma hayatı nasıl geçmiştir?

1. _____ Annem hep ev kadınıydı.

2. _____ Annem devamlı çalıştı.

3. _____ Annem ara ara çalıştı.

37. Babanızın eğitim durumu nedir? (Aşağıdakilerden en son devam etmiş olduğu eğitim kurumunu işaretleyin).

1. _____ Hiç okumamış

2. _____ İlkokula devam etmiş

3. _____ İlkokulu bitirmiş

4. _____ Ortaokul veya benzerine devam etmiş

5. _____ Ortaokul veya benzerini bitirmiş

6. _____ Lise veya benzerine devam etmiş

7. _____ Lise veya benzerini bitirmiş

8. _____ Üniversite veya yüksek okula devam etmiş

9. _____ Üniversite veya yüksek okulu bitirmiş.

38. Annenizin eğitim durumu nedir?

1. _____ Hiç okumamış

2. _____ İlkokula devam etmiş

3. _____ İlkokulu bitirmiş

4. _____ Ortaokul veya benzerine devam etmiş

5. _____ Ortaokul veya benzerini bitirmiş

6. _____ Lise veya benzerine devam etmiş

7. _____ Lise veya benzerini bitirmiş

8. _____ Üniversite veya yüksek okula devam etmiş

9. _____ Üniversite veya yüksek okulu bitirmiş

39. Aileniz hâlen nerede oturmaktadır? (İl, ilçe veya köyü ayrı ayrı belirtiniz.
Örneğin, İl: İstanbul, İlçe: Şişli, Köy: _____, veya İl: Ankara; İlçe: Po-
latlı, Köy: Yenimehmetli).

İl : _____ Yabancı Memleket: _____
İlçe : _____
Köy : _____
Sokak ve No: _____

40. Aileniz doğduğunuzdan bu yana aynı yerde mi oturmaktadır?

1. _____ Evet
2. _____ Hayır

41. HAYIR ise Ailenizin en son oturduğu yerden geriye giderek buldukları
son 4 yere kadar sıralayınız.

İ l	İ l ç e	K ö y	Yabancı memleket
1. _____	_____	_____	_____
2. _____	_____	_____	_____
3. _____	_____	_____	_____
4. _____	_____	_____	_____

42. Ailenizin ortalama aylık gelirinin ne kadar olduğunu tahmin edersiniz?

1. _____ 5.000 TL'den az
2. _____ 5.000 - 10.000 TL arası
3. _____ 10.001 - 15.000 TL arası
4. _____ 15.001 - 20.000 TL arası
5. _____ 20.001 - 25.000 TL arası
6. _____ 25.000 TL'den fazla
7. _____ Hiç fikrim yok

43. Aileniz sizi yetiştirirken sizce aşağıdaki özelliklere ne ölçüde önem vermiştir?
Sizce önemli özellikler

	<u>Çok</u> <u>Önemli</u>	<u>Önemli</u>	<u>Karar-</u> <u>sızım</u>	<u>Önemsiz</u>	<u>Hiç</u> <u>Önemli</u> <u>Değil</u>
Anne ve babanıza saygı göstermeniz	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Şefkatli bir ortam yaratmak	1. _____	2. ☒ _____	3. _____	4. _____	5. _____
Derslerde başarılı olmaz	1. _____	2. ☒ _____	3. ☒ _____	4. _____	5. _____
Sıkı disiplin	1. _____	2. _____	3. _____	4. ☒ _____	5. _____
Kendi kendinize karar verebilmeniz.	1. ☒ _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bağımsız olabilmeniz	1. ☒ _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sorumluluk taşımanız	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____

Önemli bulduğunuz diğer bir özellik varsa burada belirtiniz.

44. Ailenizde kendinizi en yakın hissettiğiniz insan kimdir?

1. Annem

2. _____ Babam

3. _____ Diğer (yazınız) _____

45. Ailenizde huy ya da kişilik olarak kime en çok çektığınızı, daha fazla benzediğinizi sanıyorsunuz?

1. Anneme

2. _____ Babama

3. _____ Diğer (yazınız) _____

46. Sizce ailenizde sözünü en çok geçirebilen, en güçlü kişi kimdir?

1. Annem

2. Babam

3. Diğer (yazınız) _____

47. Aile ortamınızı ne şekilde değerlendirirsiniz?

1. Çok huzurlu bir ortam

2. Huzurlu bir ortam

3. Kararsızım

4. Huzursuz bir ortam

5. Çok huzursuz bir ortam

- YARDIMINIZ VE VERDİĞİNİZ ZAMAN İÇİN ÇOK TEŞEKKÜR EDERİZ -

Bu anket hakkında düşünceleriniz veya söylemek istedikleriniz varsa lütfen bunları aşağıya kaydediniz:

EK - C

Annelere Uygulanana
Anket Formu

- A Ç I K L A M A -

Sizinle bu görüşmemiz daha evvel başladığımız, bilimsel bir çalışmanın ikinci aşamasını teşkil ediyor. Haziran 1977'de üniversitemizin öğrencilerine bir anket uygulamış, kendilerine akademik durumları, kendileri, karşı cinsle ilişkileri konusunda fikirleri ve aileleri gibi çeşitli alanlarda sorular sormuştuk. Amacımız kuşaklararası bir kıyaslama yapmak olduğundan, aynı veya çok benzer konularda öğrencilerin anneleriyle görüşmek, onların da fikirlerine başvurma gereğini duyduk. Adresiniz anket yapılan öğrencilerin sınıf listesinden alınmıştır. Bize biraz vakit ayırarak sorularımıza cevap vermeniz büyük bir katkı olacaktır. Ayrıca, sorulara verilecek cevaplar tamamıyla gizli kalacak ve araştırma dışında hiçbir maksatla kullanılmayacaktır. Araştırma sonuçlarını merak ettiğiniz takdirde sizinle tekrar temas kurarak geniş bilgi vermeyi de çok arzu ederiz. Anketi ilginç bulacağınızı umuyor ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

ÖNCE KENDİNİZ VE AİLENİZ HAKKINDA BAZI GENEL BİLGİLER İSTİYORUZ.

1. Sizinle birlikte, bu evde kimler oturuyor?

Eşi sayılmadıysa Ya eşiniz?

1. _____ Ölmüş

2. _____ Ayrılmış

3. _____ Diğer _____

2. Eşiniz ne iş yapar, ne tip bir işyerinde çalışır (veya çalışırdı)?

Emekliyse Peki, şimdi çalışmıyor mu?

1. _____ Evet

2. _____ Hayır

Evetse Ne iş yapıyor?

---

3. Kendiniz çalışıyor musunuz?

1) _____ Çalışıyor

2) _____ Ev kadını

EV KADINI İSE

Hiç çalıştınız mı?

1) _____ Evet

2) _____ Hayır

Evet ise Ne gibi bir işle (işlerle) uğraştınız?

_____
_____
_____

Çalışmayı ne zaman bıraktınız?

_____

Hangi sebeplerden ötürü bıraktınız?

_____
_____

ÇALIŞIYORSA

Mesleğiniz nedir?

_____

Hep çalıştınız mı, yoksa ara verdiğiniz oldu mu?

1) _____ Hep Çalışmış

2) _____ Ara vermiş

Ara vermişse Hangi sebeplerden ötürü ara verdiniz?

---

4. Eğitim durumunuz nedir?

- 1) _____ Hiç okumamış
- 2) _____ İlkokula devam etmiş
- 3) _____ İlkokulu bitirmiş
- 4) _____ Ortaokul veya benzerine devam etmiş
- 5) _____ Ortaokul veya benzerini bitirmiş
- 6) _____ Lise ve benzerine devam etmiş
- 7) _____ Lise veya benzerini bitirmiş
- 8) _____ Üniversite veya yüksek okula devam etmiş
- 9) _____ Üniversite veya yüksek okul bitirmiş

5. Eşinizin eğitim durumu nedir?

- 1) _____ Hiç okumamış
- 2) _____ İlkokula devam etmiş
- 3) _____ İlkokulu bitirmiş
- 4) _____ Ortaokul veya benzerine devam etmiş
- 5) _____ Ortaokul veya benzerini bitirmiş
- 6) _____ Lise veya benzerine devam etmiş
- 7) _____ Lise veya benzerini bitirmiş
- 8) _____ Üniversite veya yüksek okula devam etmiş
- 9) _____ Üniversite veya yüksek okul bitirmiş

6. Evinizin ortalama aylık geliri aşağı yukarı ne kadardır?

- 1) _____ 5.000 TL'den az
- 2) _____ 5.000 - 10.000 TL arası
- 3) _____ 10.000 - 15.000 TL arası
- 4) _____ 15.001 - 20.000 TL arası
- 5) _____ 20.001 - 25.000 TL arası
- 6) _____ 25.000 TL'den fazla
- 7) _____ Hiç fikrim yok.

7. Kaç yaşındasınız?

_____

8. Eşiniz kaç yaşında?

_____

9. Kaç yaşında evlendiniz?

_____

10. Şu andaki evliliğiniz ilk evliliğiniz mi?

- 1) _____ Evet
- 2) _____ Hayır

11. Kocanızın sizinle ilk evliliği mi?

- 1) _____ Evet
- 2) _____ Hayır

12. Kocanızı ne şekilde tanıdınız?

_____
_____

13. Kaç çocuğunuz var?

Kız/Erkek

Evli/Bekâr

_____

14. İlk çocuğunuz olduğunda kaç yaşındaydınız?

_____

15. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?

_____

_____

16. Üyesi bulunduğunuz herhangi bir kulüp, dernek veya kuruluş var mı?
(Örneğin yardım derneği, spor kulübü, oyun kulübü, parti kadın
kolları gibi)

1) _____ Hayır

2) _____ Evet _____

_____

_____

17. Daha çok kimlerle vakit geçirirsiniz?

_____

_____

18. Toplantılara veya eğlence yerlerine daha çok kocanızla mı yoksa
kendi arkadaşlarınızla mı gidirsiniz?

_____

_____

Şimdi de biraz farklı konulara geçelim

19. Sizce başarılı bir kadın nasıldır, ne gibi özelliklere sahiptir?

---

20. Genellikle başarılı olduğunuzda

- 1) _____ Başarınız şansınıza mı bağlıdır?
- 2) _____ Başarınız kabiliyetinize mi bağlıdır?
- 3) _____ Başarınız gayretinize mi bağlıdır?

21. Genellikle siz başarısızlığa uğradığınız zaman;

- 1) _____ Başarısızlığınız şanssızlığınıza mı bağlıdır?
- 2) _____ Başarısızlığınız kabiliyetsizliğinize mi bağlıdır?
- 3) _____ Başarısızlığınız yeterince gayret etmemenize mi bağlıdır?

22. Kızınız evlenecek olsa, ideal olarak nasıl bir kocası olmasını isterdiniz?

---

23. Sizce ideal bir evlilikte söyleyeceğim özellikler erkekte kadına göre ne ölçüde bulunmalıdır? Örneğin erkeğin eğitimi kadınınkinden fazla mı olmalıdır, aynı mı olmalıdır, az mı olmalıdır, önemsiz mi?

	<u>Kadından fazla</u>	<u>Kadın kadar</u>	<u>Kadından az</u>	<u>Önemsiz</u>
Eğitim düzeyi 1)	_____	2) _____	3) _____	4) _____
Zekâ 1)	_____	2) _____	3) _____	4) _____
Malî imkân 1)	_____	2) _____	3) _____	4) _____
Fizikî çekicilik 1)	_____	2) _____	3) _____	4) _____
Atılganlık 1)	_____	2) _____	3) _____	4) _____
Meslekte başarı 1)	_____	2) _____	3) _____	4) _____

24. Şimdi size günlük hayatımızda karşılaştığımız bazı sorunlardan söz edeceğim. Bunları çözümlenmekte daha çok kocanızın mı sizin mi kararınız ağırlık taşır? Örneğin, çocuklara ne kadar harçlık verileceği konusunda daha çok kocanız mı, kendiniz mi karar verirsiniz?

	<u>Daha çok kocam</u>	<u>Daha çok ben</u>	<u>İkimiz de</u>	<u>Diğer</u>
Çocuklara ne kadar harçlık verileceği	_____	_____	_____	_____
Çocuklarınızın eğitimi konusunda kararlar	_____	_____	_____	_____
Çocuklarınızın disiplini ile ilgili kararlar	_____	_____	_____	_____
Ev için yapılacak pahalı alış-verişler konusunda kararlar	_____	_____	_____	_____
Eğlence yerlerine gitme konusunda kararlar	_____	_____	_____	_____
Seyahate veya tatile gitme konusunda kararlar	_____	_____	_____	_____
Günlük alış-veriş konusunda kararlar	_____	_____	_____	_____

25. Size bir dizi özellik sayacağım. KENDİNİZİ düşününüz. Bu özellikler kendinizi tanımlama yönünden ne kadar uygundur?

	<u>Çok uygun</u>	<u>Uygun</u>	<u>Karar-sızım</u>	<u>Uygun değil</u>	<u>Hiç uygun değil</u>
Duygusallık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Soğukkanlılık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sertlik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sadakat	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bağımsızlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Yumuşaklık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Hırslı olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Fedakârlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Geniş ilgileri olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Şefkatli olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Gerçekçilik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Konuşkanlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Aileye yönelik olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Atılganlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Boyun eğmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kendine güvenmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sıcak insan olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Saldırganlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Titizlik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Etrafına hükmetmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Üstünlük duygusu	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Katılık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____

26. Bu özelliklerinizden memnun musunuz?

1. _____ Çoğundan çok memnunum
2. _____ Çoğundan memnunum
3. _____ Orta derecede memnunum
4. _____ Çoğundan memnun değilim
5. _____ Çoğundan hiç memnun değilim

27. Elinizde olsa, en çok hangi özelliklerinizin ne yönde değişmesini isterdiniz?

---

28. Şimdi de kendi annenizi düşünün. Sayacağım özellikler kendi annenizi tanımlama yönünden ne kadar uygundur?

	Çok uygun	Uygun	Kararsızım	Uygun değil	Hiç uygun değil
Duygusallık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Soğukkanlılık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sertlik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sadakat	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bağımsızlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Yumuşaklık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Hırslı olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Fedakârlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Geniş ilgileri olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Şefkatli olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Gerçekçilik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Konuşkanlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Aileye yönelik olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Atılganlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Boyun eğmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kendine güvenmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sıcak insan olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Saldırganlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Titizlik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Etrafına hükmetmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Üstünlük duygusu	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Katılık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____

29. Size bazı cümleler okuyacağım. Bunların kendi düşüncelerinize ne ölçüde uygun geldiğini belirtir misiniz?

	<u>Fikrime</u> <u>çok</u> <u>uygun</u>	<u>Fikrime</u> <u>biraz</u> <u>uygun</u>	<u>Karar-</u> <u>sızım</u>	<u>Fikrime</u> <u>biraz</u> <u>aykırı</u>	<u>Fikrime</u> <u>çok</u> <u>aykırı</u>
Genellikle kadınların ağır sorumluluk getiren işlerden (örneğin idarecilik gibi) kaçınması doğru olur.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Gençler eş seçerken ailelerinin tercihlerine uymaya çok gayret etmelidir.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kadının çalışması kocası ve çocukları yönünden sakıncalı olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bir kadının evlenene kadar bakire kalması hiç de şart değildir.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bir kadın kocasıyla çatışmak için daima alttan almalı ve havayı yumuşatmayı bilmelidir.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kızların aynı yaştaki erkeklerden daha sıkı bir disiplin altına alınması son derece doğaldır.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bir kadın ailedeki uyum paahasına da olsa kendi ilgilerini ve gelişmesini ön plâna almalıdır.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kocalar sözlerini geçiremez, sırasında da otoriter davranmazsa kadınlar pek de mutlu olamazlar.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bir erkeğin ev işlerine yardım etmesi bana biraz gülünç gelir.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kim ne derse desin, bir kızın evlilik öncesi ilişkileri ileride uygun bir koca bulmasını tehlikeye atar.	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____

30. Aşağıda bir dizi yarım kalmış hikâyecik ve cümlecik bulacaksınız. Onları aklınıza ilk geldiği gibi tamamlayınız.

Çok başarılı bir öğrenci olan Fatma, konusunda uzmanlaşarak büyük bir şirketin genel müdür yardımcılığına atanınca _____

_____

Sesi çok güzel olan Lâle'den kalabalık bir davette şarkı söylemesi istenince _____

_____

_____

_____

31. Sizce sayacağım özellikler genellikle daha çok erkeklerde mi, yoksa kadınlarda mı görülür?

	Erkek- lerde daha fazla	Erkek- lerde biraz daha fazla	Fark- etmez	Kadın- larda biraz daha fazla	Kadın- larda daha fazla
Katılık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Duygusallık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Üstünlük duygusu	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Soğukkanlılık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Etrafına hükmetmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sertlik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Titizlik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sadakat	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Saldırganlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Bağımsızlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Sıcak insan olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Yumuşaklık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Kendine güvenmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Hırslı olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Boyun eğmek	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Fedakârlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Atılganlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Geniş ilgileri olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Aileye yönelik olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Gerçekçilik	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Konuşkanlık	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____
Şefkatli olmak	1. _____	2. _____	3. _____	4. _____	5. _____

ŞİMDİ DE SİZE KENDİ AİLENİZ HAKKINDA BİRKAÇ SORU SORMAK İSTİYORUZ

32. Nerede doğdunuz

<u>İl</u>	<u>İlçe</u>	<u>Köy</u>
_____	_____	_____

33. Evlenene kadar yaşadığınız yer(ler)neresi olmuştur

<u>İl</u>	<u>İlçe</u>	<u>Köy</u>
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

34. Evlenmeden önce tahsil veya seyahat gibi herhangi bir nedenden ötürü hiç ailenizden 6 aylık bir süreden fazla ayrıldığınız oldu mu?

1. _____ Evet

2. _____ Hayır

Evetse Bu ayrılma niçin oldu ve ne kadar sürdü?

Aileden uzaklaşma sebebi	Süresi
_____	_____
_____	_____

35. Babanız ne iş yapardı, ne tip bir işyerinde çalışırdı?

_____

36. Anneniz ev kadını mıydı, ev dışında çalışır mıydı?

1) _____ Ev kadını

2) _____ Çalışırdı

ÇALIŞIYORSA Anneniz ne iş yapardı?

_____

37. Kardeşiniz var mı?

1) _____ Evet

2) _____ Hayır

38. Kardeşlerinizin sayısı ve cinsiyeti nedir?

Sayı

Kız

Erkek

39. Babanızın eğitim durumu nedir?

1) _____ Hiç okumamış

2) _____ İlkokula devam etmiş

3) _____ İlkokulu bitirmiş

4) _____ Ortaokul veya benzerine devam etmiş

5) _____ Ortaokul veya benzerini bitirmiş

6) _____ Lise veya benzerine devam etmiş

7) _____ Lise veya benzerini bitirmiş

8) _____ Üniversite veya yüksek okula devam etmiş

9) _____ Üniversite veya yüksek okulu bitirmiş

40. Annenizin eğitim durumu nedir?

- 1) _____ Hiç okumamış
- 2) _____ İlkokula devam etmiş
- 3) _____ İlkokulu bitirmiş
- 4) _____ Ortaokul veya benzerine devam etmiş
- 5) _____ Ortaokul veya benzerini bitirmiş
- 6) _____ Lise veya benzerine devam etmiş
- 7) _____ Lise veya benzerini bitirmiş
- 8) _____ Üniversite veya yüksek okula devam etmiş
- 9) _____ Üniversite veya yüksek okulu bitirmiş

41. Aileler çocuklarını yetiştirirken değişik özellikler üzerinde durabilirler. Bazı anne-babalar derslerde başarıyı ön plâna koyarlar, bazı diğerleri ise çocukların saygılı olmasına çok önem verirler. Aileniz sizi yetiştirirken size sayacağım özelliklere ne ölçüde önem vermiştir?

	<u>Çok</u> <u>önemli</u>	<u>Önemli</u>	<u>Karar-</u> <u>sızım</u>	<u>Önemsiz</u>	<u>Hiç</u> <u>önemli</u> <u>değil</u>
Anne ve babanıza saygı göstermeniz	1) _____	2) _____	3) _____	4) _____	5) _____
Şefkatli bir ortam yaratmak	1) _____	2) _____	3) _____	4) _____	5) _____
Derslerde başarılı olmanız	1) _____	2) _____	3) _____	4) _____	5) _____
Sıkı disiplin	1) _____	2) _____	3) _____	4) _____	5) _____
Kendi kendinize karar verebilmeniz	1) _____	2) _____	3) _____	4) _____	5) _____
Duygularınızı gizleyebilmeniz	1) _____	2) _____	3) _____	4) _____	5) _____
Bağımsız olabilmeniz	1) _____	2) _____	3) _____	4) _____	5) _____
Sorumluluk taşımanız	1) _____	2) _____	3) _____	4) _____	5) _____

42. Ailenizde kendinizi en yakın hissettiğiniz insan kimdir?

---

43. Ailenizde huy ya da kişilik olarak en çok kime çektiginizi, daha fazla benzediğinizi sanıyorsunuz?

---

44. Sizce ailenizde sözünü en çok geçirebilen, en güçlü kişi kimdi?

---

45. Evlenmeden önceki aile ortamınızı ne şekilde değerlendirirsiniz?

- 1) _____ Çok huzurlu bir ortam
- 2) _____ Huzurlu bir ortam
- 3) _____ Kararsızım
- 4) _____ Huzursuz bir ortam
- 5) _____ Çok huzursuz bir ortam

- YARDIMINIZ ve VERDİĞİNİZ ZAMAN İÇİN ÇOK TEŞEKKÜR EDERİZ -